

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΕ ΚΕΝΤΡΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ»**

Σπουδάστρια: Καρπουτζίδου Θεανώ (Α.Μ 10551)
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Ρέντζου Κωνσταντίνα

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2013

Περίληψη

Ο σχολικός χώρος, και ειδικότερα ο χώρος του προσχολικού προγράμματος, δεν αποτελεί απλά το υλικό περιβάλλον που φιλοξενεί την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά με τη δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα σε αυτόν και τους χρήστες του, αναδεικνύεται ως σημαντικός παράγοντας των διαδικασιών αγωγής. Προκειμένου, ωστόσο, ο χώρος να εκπληρώσει αυτή τη λειτουργία του και να συμβάλει στη βελτίωση της μαθητικής ζωής και στην αύξηση των επιδόσεων, θα πρέπει να είναι σωστά οργανωμένος. Ένα οργανωμένο περιβάλλον μάθησης που απευθύνεται σε μικρά παιδιά, όπως το προσχολικό περιβάλλον, θα πρέπει να παρουσιάζει χαρακτηριστικά, όπως να είναι ελκυστικό, να προωθεί την αυτονομία τους και να τα προκαλεί σε δραστηριότητες που υποστηρίζουν τη φυσική, τη νοητική και την κοινωνική τους ανάπτυξη. Ο στόχος αυτός, επιτυγχάνεται, ανάμεσα στα άλλα και με τη δημιουργία διαφορετικών κέντρων ενδιαφέροντος στις αίθουσες των τμημάτων, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών.

Η θεώρηση του χώρου και της σωστής οργάνωσής του, από τους ειδικούς ως σημαντικού παράγοντα για την παιδαγωγική διαδικασία και την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, δημιουργεί την ανάγκη για διεξαγωγή ερευνών πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Με την παρούσα εργασία προσεγγίζονται οι σύγχρονες τάσεις για την αξιοποίηση του χώρου του προσχολικού προγράμματος, ως πεδίο αγωγής και η οργάνωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος. Στο εμπειρικό μέρος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μελέτης περίπτωσης που έλαβε χώρα σε ένα προσχολικό κέντρο του νομού Σερρών. Στόχος μας ήταν να εξετάσουμε την οργάνωση του χώρου του προσχολικού προγράμματος και συγκεκριμένα των κέντρων ενδιαφέροντος που διαθέτει κάθε τμήμα. Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για τη βελτίωση και την καλύτερη δυνατή οργάνωση των προσχολικών προγραμμάτων.

**«Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΣΕ ΚΕΝΤΡΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ»**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Περίληψη.....	i
Πίνακας Περιεχομένων.....	ii
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1

ΜΕΡΟΣ Ι

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: «Η σημασία του χώρου στην παιδαγωγική διαδικασία».....	5
1.1 Εισαγωγή.....	5
1.2 Έννοια του χώρου.....	5
1.3 Παιδαγωγική διάσταση του χώρου.....	9
1.4 Σημασία της σχέσης με το χώρο στην προσχολική ηλικία.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: «Οργάνωση του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης».....	17
2.1 Εισαγωγή.....	17
2.2 Έννοια και σκοπός της οργάνωσης.....	17
2.3 Στοιχεία σχεδιασμού και διαμόρφωσης του χώρου, σύμφωνα με τις ανάγκες των παιδιών.....	20
2.4 Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, ως ειδική περίπτωση.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: «Οργάνωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος».....	28
3.1 Εισαγωγή.....	28
3.2 Σπουδαιότητα των κέντρων ενδιαφέροντος.....	28
3.3 Οργάνωση και τοποθέτηση των κέντρων ενδιαφέροντος στο χώρο.....	31

3.4 Περιγραφή και εξοπλισμός των κέντρων ενδιαφέροντος.....	34
3.4.1 Κουκλόσπιτο.....	34
3.4.2 Περιοχή μαγαζάκι.....	37
3.4.3 Περιοχή οικοδομικού υλικού.....	38
3.4.4 Περιοχή παιδαγωγικού υλικού.....	40
3.4.5 Περιοχή βιβλιοθήκης.....	42
3.4.6 Περιοχή μουσικής.....	43
3.4.7 Περιοχή εικαστικών.....	45
3.4.8 Κουκλοθέατρο.....	47
3.4.9 Περιοχή μεταμφιέσεων.....	49
3.4.10 Περιοχή νερού και άμμου.....	50
3.4.11 Περιοχή της φύσης.....	51
3.4.12 Περιοχή παρατήρησης και ανακαλύψεων.....	53
3.4.13 Περιοχή ηλεκτρονικού υπολογιστή.....	54

ΜΕΡΟΣ II

ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: «Μεθοδολογία της έρευνας».....	57
4.1 Εισαγωγή.....	57
4.2 Διαδικασία εκτέλεσης της έρευνας.....	58
4.2.1 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	58
4.2.2 Το χρονικό της συλλογής του εμπειρικού υλικού.....	59
4.2.3 Περιορισμοί της έρευνας.....	60
4.3 Μέσα συλλογής δεδομένων.....	60
4.4 Καθορισμός πληθυσμού – δείγμα.....	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: «Αποτελέσματα της έρευνας».....	63
5.1 Εισαγωγή.....	63
5.2 Η οργάνωση του βρεφικού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος.....	63
5.3 Οργάνωση του προνηπιακού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος.....	66
5.4 Οργάνωση του νηπιακού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος.....	71
5.5 Περιοχές κοινές για όλα τα τμήματα.....	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ : «Γενική επισκόπηση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων».....	79
6.1 Εισαγωγή.....	79
6.2 Η οργάνωση του χώρου των προσχολικών προγραμμάτων σε κέντρα ενδιαφέροντος.....	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: «Συμπεράσματα».....	82
7.1 Εισαγωγή.....	82
7.2 Συμπεράσματα.....	82
7.3 Εισηγήσεις.....	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Ο φυσικός και δομημένος χώρος, αποτελεί στοιχείο του μαθησιακού περιβάλλοντος, διότι διευκολύνει την οικείωση χωρικών εννοιών και την ανάπτυξη δεξιοτήτων χρήσης του χώρου και υποβάλλει μορφές επικοινωνίας και διαπροσωπικών σχέσεων» (Ματσαγούρας, 2003, σ. 73). Για τον Sanoff (2004), το υλικό περιβάλλον μιας σχολικής τάξης είναι «ο δεύτερος εκπαιδευτικός», καθώς ο χώρος έχει τη δυνατότητα να διαμορφώνει τις σχέσεις των ατόμων και να δημιουργεί αλλαγές στη συμπεριφορά.

Το προσχολικό περιβάλλον και γενικά το σχολικό περιβάλλον, επηρεάζει τους μαθητές όσο και τους εκπαιδευτικούς σε τομείς όπως η υγεία, η εργασία, η απόδοση, τα συναισθήματα και επιδρά, επίσης, στην κοινωνική επιτυχία των μαθητών. Η οργάνωση του χώρου παίζει καθοριστικό ρόλο, διότι, εάν ένα προσχολικό περιβάλλον έχει προσεγμένους χώρους και σωστή οργάνωση και διαμόρφωση, τότε η μαθητική ζωή βελτιώνεται και οι επιδόσεις παιδιών και παιδαγωγών αυξάνονται (Συγκολλίτου, 1997×Higgins et al, 2004).

Ένας προσεγμένος χώρος δημιουργεί θετική στάση στους μαθητές, μεγαλύτερη συμμετοχή και αυξάνει την επίδοσή τους. Η αίθουσα διδασκαλίας θεωρείται ότι είναι κάτι παραπάνω από ένας απλός γεωμετρικός χώρος και για το λόγο αυτό γίνεται προσπάθεια να διαμορφωθεί έτσι ο χώρος, που να εμπνέει τους μαθητές και να δημιουργείται μια παιδαγωγική ατμόσφαιρα (Higgins et al, 2004). Για το λόγο αυτό οι αίθουσες των προσχολικών κέντρων διαμορφώνονται σε κέντρα ενδιαφέροντος τα οποία, όπως τονίζεται από την Σιβροπούλου (1997), προσφέρονται για εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς, ενοποιούν τη μάθηση και επιτρέπουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Ο χώρος, δηλαδή, της κάθε αίθουσας διαμορφώνεται σε επιμέρους περιοχές διαφορετικών ενδιαφερόντων, τα κέντρα ενδιαφέροντος. Πρόκειται για περιοχές που η καθεμιά έχει συγκεκριμένο θέμα λειτουργίας και είναι εξοπλισμένη με το απαραίτητο εκπαιδευτικό υλικό (Γερμανός, 2002).

Το θέμα της παρούσας εργασίας αφορά τη σημασία του χώρου για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και την οργάνωσή του σε κέντρα ενδιαφέροντος και προσεγγίζεται τόσο θεωρητικά όσο και ερευνητικά. Βασικός στόχος είναι να τονιστεί τόσο η σημασία του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης όσο και η σπουδαιότητα της οργάνωσης του χώρου σε κέντρα

ενδιαφέροντος για την αγωγή, τη μάθηση και την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Συνάμα, στόχος μας είναι να αναδειχθεί, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, το πως θα πρέπει να είναι οργανωμένος ο χώρος προκειμένου να είναι κατάλληλος για τα παιδιά και να εκπληρώνει τις παιδαγωγικές του λειτουργίες. Ακόμη, η παρούσα εργασία είχε ως στόχο να καταγράψει, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης, τα κέντρα ενδιαφέροντος που υπάρχουν σε ένα προσχολικό πρόγραμμα, καθώς και τον τρόπο που αυτά είναι οργανωμένα.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από επτά κεφάλαια, τα οποία οργανώνονται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρείται η θεωρητική προσέγγιση του σχετικού ζητήματος. Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο, διατυπώνεται ο ορισμός του χώρου και παρουσιάζεται η συμβολή του στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και η σημασία της σχέσης με το χώρο για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τη σημασία της οργάνωσης του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος. Συνάμα, παρουσιάζονται τα στοιχεία σχεδιασμού και διαμόρφωσης του χώρου του προσχολικού προγράμματος, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα κέντρα ενδιαφέροντος που διαθέτει μια σχολική αίθουσα, στη σημασία και την προσφορά των κέντρων ενδιαφέροντος και στο πώς αυτά θα πρέπει να είναι εξοπλισμένα και τοποθετημένα στο χώρο.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας συνιστά το εμπειρικό μέρος. Στο εμπειρικό μέρος παρουσιάζεται ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνάς μας. Πιο συγκεκριμένα, στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφεται η διαδικασία εκτέλεσης της έρευνας, η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, τα μέσα συλλογής του εμπειρικού υλικού και ο καθορισμός του πληθυσμού. Στη συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ενώ στο έκτο κεφάλαιο, τα αποτελέσματα ερμηνεύονται και συσχετίζονται τόσο με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών όσο και με τις διατάξεις που παρουσιάστηκαν στο θεωρητικό μέρος και αφορούν την οργάνωση του χώρου σε γωνιές. Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και διατυπώνονται προτάσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην ποιοτικότερη οργάνωση του χώρου των προσχολικών προγραμμάτων.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίηση και ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια αυτής της εργασίας, την κα.

Ρέντζου Κωνσταντίνα, για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια που μου προσέφερε στην πραγματοποίηση της πτυχιακής μου εργασίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη διευθύντρια του παιδικού σταθμού, στον οποίο διεξήχθη η έρευνα καθώς και τους παιδαγωγούς του παιδικού σταθμού για το χρόνο που αφιέρωσαν για και για τη συμμετοχή τους στην παρούσα έρευνα.

ΜΕΡΟΣ Ι
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: «Η σημασία του χώρου στην παιδαγωγική διαδικασία»

1.1 Εισαγωγή

Οι σύγχρονες αντιλήψεις για το παιδί, την παιδαγωγική διαδικασία, την αγωγή και τη μάθηση, θεωρούν το χώρο και το περιβάλλον (φυσικό και κοινωνικό) ως πλαίσια αγωγής, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πεδία ερεθισμάτων και μάθησης (Γερμανός, 2002).

«Ο φυσικός και δομημένος χώρος, αποτελεί στοιχείο του μαθησιακού περιβάλλοντος, διότι διευκολύνει την οικείωση χωρικών εννοιών και την ανάπτυξη δεξιοτήτων χρήσης του χώρου και υποβάλλει μορφές επικοινωνίας και διαπροσωπικών σχέσεων» (Ματσαγγούρας, 2003, σ. 73).

Το περιβάλλον αποτελεί παράγοντα ενεργοποίησης, πληροφόρησης και επηρεασμού του παιδιού και με τα μηνύματα που δίνει και τις αντιδράσεις που προκαλεί, μπορεί να παρέμβει θετικά ή αρνητικά στη διαδικασία μάθησης. Σύμφωνα με τους περιβαλλοντικούς ψυχολόγους, το φυσικό πλαίσιο δεν μπορεί να προκαλέσει ή να ανατρέψει τη μάθηση από μόνο του, αλλά μπορεί να αλληλεπιδράσει με μη περιβαλλοντικούς παράγοντες για να ευνοήσει ή να εμποδίσει τη διαδικασία μάθησης (Συγκολλίτου, 1997).

Στο κεφάλαιο αυτό, δίνεται αρχικά ο ορισμός του χώρου. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται τόσο η παιδαγωγική διάσταση του χώρου, όσο και το πως επηρεάζει ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, στην εκπαιδευτική διαδικασία.

1.2 Έννοια του χώρου

Οι πρώτες προσπάθειες να οριστεί η έννοια του χώρου ξεκίνησαν πολλούς αιώνες πριν. Κατά τον Πλάτωνα «ο χώρος δε θεωρείται ως ουσία, αλλά ορίζεται ως «χώρα» στην οποία εμφανίζονται όλα τα αισθητά αντικείμενα που είναι είδωλα, απομιμήσεις των Ιδεών» (Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, 2000, σ. 394).

Ο Αριστοτέλης, από τη μεριά του, «συλλαμβάνει το χώρο ως το όριο που περιλαμβάνει όλα τα όντα. Ο χώρος, δηλαδή, θα μπορούσε να είναι το σύνολο όλων των τόπων όπου θα ήταν δυνατό να βρίσκεται ένα σώμα» (Υδρία, 1988, σ. 178).

Ο Νεύτων, υποστήριζε ότι «χώρος είναι ένα πραγματικό, απόλυτο πλαίσιο, το οποίο υπάρχει ανεξάρτητα από τα αντικείμενα που βρίσκονται ή τα γεγονότα που συμβαίνουν μέσα σε αυτό» (Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, 2000, σ. 394). Πρόκειται για ένα ενιαίο, ομοιόμορφο χώρο, μαθηματικά μετρήσιμο, που μαζί με τη δύναμη της καθολικής έλξης των μαζών, αποτελούν τη βάση της φυσικής (Υδρία, 1988).

Σύμφωνα με τον Καντ, «ο χώρος είναι ένα πλαίσιο της αντίληψής μας, των υποκειμενικών συνθηκών βάση των οποίων αναπαριστούμε τον κόσμο. Θεωρεί πως ο χώρος είναι μια απαραίτητη αναπαράσταση, η οποία αποτελεί το θεμέλιο όλων των εξωτερικών ενοράσεων. Δεν μπορούμε ποτέ να διανοηθούμε ότι δεν υπάρχει χώρος, αν και μπορούμε να σκεφτούμε ότι δεν υπάρχουν αντικείμενα μέσα στον χώρο» (Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, 2000, σ. 394).

Σύμφωνα με τις βασικές αντιλήψεις της νεώτερης σκέψης για το χώρο, υπάρχει ο μαθηματικός ή γεωμετρικός χώρος και ο φυσικός χώρος. Ο γεωμετρικός χώρος είναι ομοειδής (τα στοιχεία που μπορούμε να διακρίνουμε μέσα του είναι ποιοτικά αδιάκριτα), ισότροπος (όλες οι διευθύνσεις μέσα του έχουν τις ίδιες ιδιότητες), συνεχόμενος και απεριοριστος. Ο φυσικός χώρος, από την άλλη μεριά, αποτελεί το σχήμα της τάξης των φυσικών πραγμάτων μέσα στον οποίο περιλαμβάνονται τα εμπειρικά δεδομένα (Υδρία, 1988).

Μέσα στον χώρο που τον περιβάλλει, ο άνθρωπος διαμορφώνει τη ζωή του και δεν αποτελεί αυτός, απλά το κατάλυμά του, αλλά και το πεδίο δράσης του. Ο χώρος είναι μια πολυδιάστατη πραγματικότητα που συνεχώς μετατρέπεται και αναδιοργανώνεται για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες μας. Έτσι, στα πλαίσια του υλικού χώρου, τα άτομα οργανώνουν την καθημερινή τους ζωή, αποκτούν κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες και έρχονται σε επαφή με τον τρόπο ζωής και σκέψης άλλων ανθρώπων (Καραθανάση, 2011).

Σύμφωνα με τον Γερμανό (2004), ο υλικός χώρος είναι μια σύνθετη και πολυδύναμη πραγματικότητα. Η γεωμετρική του υπόσταση συνδέεται με τα φαινόμενα οργάνωσης και λειτουργίας μιας κοινωνίας, καθώς και με τις ψυχοκινητικές διαδικασίες που αναπτύσσονται στα πλαίσια της καθημερινής ζωής. Έτσι ο υλικός χώρος αποκτά μια σαφή, ανθρωποκεντρική ποιότητα. Ο χώρος μπορεί να περιφέρεται από τη γεωγραφική του δομή, αλλά προσδιορίζεται και αποκτά την πραγματική του ταυτότητα μέσα από τις υποκειμενικές θεωρήσεις του, που επεξεργάζονται τα άτομα και οι ομάδες που ζουν σε αυτόν.

Ο Γερμανός (2002), θεωρεί, επίσης, ότι η έννοια «χώρος» συντίθεται από δύο ποιότητες :

- *Το χώρο των αντικειμένων*, που περιλαμβάνει τα υλικά στοιχεία του περιβάλλοντος (κατασκευές, αντικείμενα). Τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζονται από τα γεωμετρικά και τα αρχιτεκτονικά τους γνωρίσματα.
- *Το βιωματικό χώρο*, που δημιουργείται επειδή οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες οι οποίοι συνδέουν το υποκείμενο με το κοινωνικό του περιβάλλον, όπως οι διαπροσωπικές σχέσεις, τα πρότυπα, οι αξίες, εκφράζονται και μέσα από διαδικασίες που αναπτύσσονται στο χώρο, ιδίως με τις μορφές συμπεριφοράς και πρακτικές του υποκειμένου (σ. 37).

Όπως τονίζει ο Γερμανός (2002), η ποιότητα του βιωματικού χώρου βρίσκεται στον πυρήνα της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης. Οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που περιλαμβάνει προβάλλονται στο χώρο με δύο τρόπους:

- Με πρακτικές, τόσο μέσα από δημιουργία διαφορετικών κατηγοριών υλικού περιβάλλοντος (με κατασκευές) όσο και με τις δραστηριότητες του υποκειμένου.
- Με σύμβολα, που εμφανίζονται κυρίως μέσα από τους μηχανισμούς της νοητικής αναπαράστασης του χώρου, τους οποίους ενεργοποιεί το υποκείμενο» (Γερμανός, 2002, σ.37).

Το 1983, ο Brousseau (βρέθηκε στο Οικονόμου, 2010), όρισε τρεις τύπους χώρου που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα της παρούσας μελέτης, το μικροχώρο, το μεσοχώρο και τον μακροχώρο (Οικονόμου, 2010).

- **Μικροχώρος:** Το μέγεθος αυτού του χώρου έχει διαστάσεις από 0 έως το $\frac{1}{2}$ του ύψους του παιδιού. Είναι ο χώρος των αλληλεπιδράσεων του παιδιού με τα κοντινά του χειρίσιμα αντικείμενα. Είναι ο χώρος όπου τα χέρια του παιδιού κινούνται χωρίς να κινείται ιδιαίτερα το σώμα του. Το παιδί βρίσκεται έξω από αυτόν το χώρο και μπορεί να τον ελέγξει με το βλέμμα του. Σ' αυτόν το χώρο μπορεί να κάνει μια μέτρηση αντικειμένων, μια κατασκευή με μικροαντικείμενα ή να λύσει προβλήματα με μολύβι και χαρτί (Οικονόμου, 2010).
- **Μεσοχώρος:** Ο χώρος αυτός έχει διαστάσεις από $\frac{1}{2}$ έως 50 φορές το ανάστημα του παιδιού. Το παιδί ζει και κινείται μέσα σε αυτόν, είναι ο χώρος που ελέγχει με το βλέμμα του, ο χώρος όπου παίζει ομαδικά παιχνίδια με τα

άλλα παιδιά -στην αυλή ή σε μια αίθουσα ή σε έναν τοίχο- και εντοπίζει/αναγνωρίζει τα μεμονωμένα αντικείμενα γύρω του αλλάζοντάς τους θέσεις στο χώρο και βλέποντάς τα από διαφορετικές γωνίες. Ένα αντικείμενο μπορεί να ανήκει τόσο στο μικροχώρο όσο και στο μεσοχώρο ενός παιδιού. Για παράδειγμα ένα φύλλο Α3 πάνω στο τραπέζι που ζωγραφίζει το παιδί είναι στο μικροχώρο του, αλλά η ζωγραφιά κολλημένη στον τοίχο, αρκετά μακριά του, ανήκει στο μεσοχώρο του (Οικονόμου, 2010).

- **Μακροχώρος:** Οι διαστάσεις του χώρου αυτού είναι πάνω από 50 φορές το μέγεθος του παιδιού. Το παιδί γνωρίζει την ύπαρξη αυτού του χώρου, κινείται μέσα σε αυτόν, αλλά δεν μπορεί να τον δει ολόκληρο, παρόλο που γνωρίζει πολλά από τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτόν. Η πόλη, η χώρα, το διάστημα, οι πλανήτες, η άλλη πλευρά της Γης, αλλά και το σπίτι μας όταν είμαστε στο σχολείο, είναι παραδείγματα χωρικών σχέσεων του παιδιού με απομακρυσμένα αντικείμενα που εντάσσονται στην έννοια του μακροχώρου (Οικονόμου, 2010).

Ο Lewin (βρέθηκε στο Κολιάδης, 1997) από την άλλη, έκανε λόγο για το ζωτικό χώρο. Η έννοια του ζωτικού χώρου είναι κεντρική και πολύπλοκη και περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:

- *Το πρόσωπο* με τις ενσυνείδητες, πραγματικές ή φαινομενικές ανάγκες του.
- *Το ψυχολογικό περιβάλλον.* Το ψυχολογικό περιβάλλον, αποτελεί το περιβάλλον, όπως το αντιλαμβάνεται το πρόσωπο και επηρεάζεται από αυτό σε μια δεδομένη στιγμή.

Πρόσωπο και ψυχολογικό περιβάλλον αποτελούν μία αναπόσπαστη ενότητα και ολότητα. Η αλληλεπίδραση αυτών των δύο στοιχείων του ζωτικού χώρου καθορίζει τη συμπεριφορά του ατόμου. Ο ζωτικός χώρος αποτελεί μια δυναμική πραγματικότητα και περιλαμβάνει το σύνολο όλων των γεγονότων, τα οποία βιώνει το πρόσωπο υποκειμενικά και τα οποία βρίσκονται σε μια άμεση σχέση με την παρούσα συμπεριφορά του σε μια δεδομένη στιγμή. Συνεπώς, η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των γεγονότων του προσώπου και του περιβάλλοντος (Κολιάδης, 1997).

1.3 Παιδαγωγική διάσταση χώρου

Η παραδοσιακή παιδαγωγική, περιορίζονταν στη μελέτη των αλληλεπιδράσεων του παιδιού με τον περίγυρό του στο επίπεδο των ανθρωπίνων σχέσεων, ενώ διερευνούσε ελάχιστα το επίπεδο επικοινωνίας με τα πρόσωπα και καθόλου τη σχέση του παιδιού με το υλικό περιβάλλον και τα πράγματα που το περιστοιχίζουν. Αντίθετα, τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, τονίζουν τη σημασία που έχει για την εκπαιδευτική πράξη η σχέση του παιδιού με το περιβάλλον (υλικό και κοινωνικό). Τα χαρακτηριστικά του υλικού χώρου είναι καθοριστικής σημασίας για τη σχέση του παιδιού με το περιβάλλον του, καθώς ο χώρος μπορεί να συσχετιστεί με διαδικασίες ανάπτυξης και μάθησης και να αναδειχτεί, με τον τρόπο αυτό, σε πεδίο αγωγής. Ο ρόλος της σχέσης παιδιού-χώρου, στη διαδικασία της σωματικής, γνωστικής, συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης τονίστηκε από ψυχολόγους, παιδαγωγούς και κοινωνιολόγους (Κλιάπης, 2011).

Όπως τονίζουν οι Χρυσafiδης και Σιβροπούλου (2011), η σχέση του παιδιού με το χώρο αποκτά την παιδαγωγική της σημασία από το ότι ο κτισμένος και διαμορφωμένος χώρος είναι μια ανθρωπογενής πραγματικότητα και για αυτό η υλική του διάσταση είναι επενδυμένη με κοινωνιολογικές, ψυχοκοινωνικές και ψυχολογικές παραμέτρους που αναφέρονται στη συμπεριφορά και τα δημιουργήματα του ανθρώπου. Η δημιουργία, η λειτουργία και η κυρίαρχη αισθητική σε ένα κτίριο αντικατοπτρίζει τις αξίες και τα πρότυπα που επικρατούν στην κοινωνία (σ. 23).

Είναι πλέον δεδομένο ότι ο σχολικός χώρος δεν αποτελεί απλά το υλικό περιβάλλον που φιλοξενεί την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά με την δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα σε αυτόν και τους χρήστες του, αναδεικνύεται ως σημαντικός παράγοντας των διαδικασιών αγωγής και μπορεί να θεωρηθεί ως πεδίο μάθησης. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι ο χώρος θεωρείται ένας «σιωπηλός» παράγοντας της παιδαγωγικής διαδικασίας και αποτελεί, σύμφωνα με το πρόγραμμα του Reggio Emilia, τον « τρίτο παιδαγωγό » (Ντολιοπούλου, 2002α).

Σημαντικός παράγοντας για την παιδαγωγική διάσταση του χώρου, είναι ο βαθμός ελευθερίας που αφήνει στις πρακτικές του υποκειμένου. Η οργάνωση του χώρου και ο τρόπος με τον οποίο πρόκειται να χρησιμοποιηθεί, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το είδος των αλληλεπιδράσεων και τις μορφές συμπεριφοράς που θα αναπτύξουν τα παιδιά. Αν το παιδί υποχρεωθεί να χρησιμοποιήσει το χώρο με στερεότυπο τρόπο, η δυνατότητα ανάπτυξης αλληλεπιδράσεων είναι περιορισμένη και η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου υποβαθμίζεται. Αν αντίθετα, υποστηριχθούν

οι αυθόρμητες τάσεις του παιδιού για πρωτοβουλία, ελεύθερη έκφραση και δημιουργικότητα, τότε εμφανίζονται πρακτικές και μορφές συμπεριφοράς με υψηλό βαθμό αλληλεπίδρασης (Σακελλαρίου και συν., 2007).

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που αποδίδει παιδαγωγική διάσταση στο χώρο είναι, το ότι ο χώρος περιλαμβάνει ένα απόθεμα πληροφορίας, για τις αξίες και τα μοντέλα που επικρατούν στον περίγυρο του υποκειμένου (Γερμανός, 2002). Συνάμα, ο χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί ως πεδίο αγωγής, αφού προσφέρει δυνατότητες για αλληλεπίδραση με το περιβάλλον που οδηγούν σε απόκτηση δεξιοτήτων και σε διαμόρφωση μορφών συμπεριφοράς, όπως επίσης προσφέρει και δυνατότητες για ενεργητική μάθηση. Ωστόσο, για να επιτελέσει τις παραπάνω λειτουργίες ο χώρος και για να έχει επιθυμητές επιρροές στα παιδιά, θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένος στα βιώματα του παιδιού, να του επιτρέπει να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να εκφράζεται ελεύθερα και να προετοιμάζει τις δικές του απαντήσεις, να του παρέχει τη δυνατότητα ανάπτυξης αλληλεπιδράσεων και να του παρέχει ευκαιρίες για ελεύθερη έκφραση και δημιουργικότητα (Ρέντζου, 2011).

Ο Γερμανός (2004) αναφέρει πως ο χώρος λειτουργεί ως πηγή πληροφοριών. Το παιδί, χρησιμοποιώντας τον υλικό χώρο, προσλαμβάνει και βιώνει διάφορα ερεθίσματα μάθησης (σ. 29). Τα ερεθίσματα του χώρου αποτελούν στην πράξη ερεθίσματα αγωγής, επειδή το πληροφορούν για τις αισθητικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες του κοινωνικού του περιβάλλον (Χρυσοφίδης & Σιβροπούλου, 2011).

Όσο αφορά την άποψη ότι η σχέση με το υλικό περιβάλλον επιδρά στη συμπεριφορά των παιδιών και άρα μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στο προσχολικό περιβάλλον, δεν είναι καινούρια. Αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στο πλαίσιο της προσχολικής αγωγής και συναντάται ήδη στο έργο της Montessori, η οποία έδωσε μεγάλη σημασία στη σχέση του παιδιού με το εκπαιδευτικό υλικό, απαραίτητο, κατά την άποψή της, για την απόκτηση αυτονομίας και εσωτερικής ισορροπίας (Γερμανός, 2002).

Η Montessori (βρέθηκε στο Γερμανός, 2002), θεωρούσε ότι ο χώρος του σχολείου και ιδιαίτερα τα αντικείμενα πρέπει να δημιουργούν ένα περιβάλλον το οποίο πληροφορεί και διδάσκει. Για αυτό έδωσε μεγάλη σημασία στη σχέση του παιδιού με τα πράγματα και σχεδίασε ένα πρωτότυπο για την εποχή του εκπαιδευτικό υλικό που βοηθούσε πολύπλευρα το παιδί, τόσο στις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες όσο και στην αναπτυξιακή του πορεία (Γερμανός, 2002, σ. 77).

Όπως τονίζει ο Γερμανός (2004), σύμφωνα με τον Piaget, υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στο χώρο και τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού και η σωστή ανάπτυξη του παιδιού μπορεί να συμβάλλει θετικά, στην ανάπτυξη της ίδιας του της σκέψης.

Αλλά και ο Wallon (βρέθηκε στο Γερμανός, 2004) έχει τονίσει τη διαρκή αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ του υλικού περιβάλλοντος και του παιδιού και πως αυτή συμβάλλει στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, τονίζει τη σημασία της νοητικής αναπαράστασης, η οποία συνδέεται στενά με τις δραστηριότητες του παιδιού στο χώρο και επισημαίνει το συνθετικό της χαρακτήρα και τη σχέση της με τη διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης (Γερμανός, 2004).

Τόσο η χωρική επιλογή της τάξης, όσο και η οργάνωσή της είναι καίριας σημασίας για την παιδαγωγική διαδικασία. Σε αυτές κρυσταλώνονται αντιλήψεις για το παιδί και τη σχέση παιδαγωγών / παιδαγωγούμενων. Κάθε παιδαγωγική αντίληψη εγκλείει μια θεώρηση του σχολικού χώρου. Κάθε σχολικός χώρος, από την άλλη πλευρά, φανερώνει την ισχύουσα παιδαγωγική αντίληψη. Η παιδαγωγική διάσταση του χώρου αποδεικνύεται, επομένως, και από τη συνάφεια που αυτός έχει με το Αναλυτικό Πρόγραμμα και τη φιλοσοφία του. Πιο συγκεκριμένα, η οργάνωση του σχολικού χώρου επηρεάζεται από τις αρχές της κάθε παιδαγωγικής μεθόδου. Δεν είναι άλλωστε τυχαίος ο τρόπος που συνδέονται η οργάνωση του χώρου και οι παιδαγωγικές μέθοδοι, αφού κάθε παιδαγωγική μέθοδος ή οδηγός διδακτικής συνοδεύεται από παρατηρήσεις για το πώς πρέπει να οργανωθεί ο χώρος, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η επιτυχημένη εξέλιξη της παιδαγωγικής διδασκαλίας (Ρέντζου, 2011).

Τέλος, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η κατάλληλη διαρρύθμιση και χρήση του χώρου μπορούν να μετατρέψουν το χώρο του προσχολικού περιβάλλοντος σε ένα περιβάλλον συνεργατικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, που ευνοεί το διάλογο, ως μορφή επικοινωνίας και τη συνεργασία, ως μορφή αλληλεπίδρασης στην τάξη (Γερμανός, 2011). Η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε το παιδί να μαθαίνει και να αναπτύσσεται μέσα από πρακτικές που υιοθετεί και εμπειρίες που αποκτά στον υλικό του περίγυρο. Τα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά του χώρου μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Γερμανός, 2002, σ. 39).

Έτσι, η σχέση του παιδιού με το χώρο αποκτά παιδαγωγική διάσταση, καθώς τα χαρακτηριστικά της οργάνωσης και της χρησιμοποίησης του χώρου συνδέονται εν δυνάμει με την εκπαιδευτική διαδικασία (Γερμανός, 2011).

1.4 Σημασία της σχέσης με το χώρο στην προσχολική ηλικία

Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος, έχει, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία γιατί είναι δυνατόν να κάνει τα παιδιά να νιώθουν άνετα ή άβολα, ευχάριστα ή δυσάρεστα και να επηρεάσει σημαντικά τη σχέση που αναπτύσσουν μεταξύ τους και με τους ενήλικες. Το μέγεθος της σχολικής αίθουσας, οι χρωματισμοί, η επίπλωση, ο φωτισμός επηρεάζουν τόσο τη μάθηση των παιδιών όσο και τη συμπεριφορά τους (Ματσαγγούρας, 2004).

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της περιβαλλοντικής ψυχολογίας, στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, όπως είναι το γεωφυσικό περιβάλλον, ο δομημένος χώρος, ο θόρυβος ή ο συνωστισμός, επηρεάζουν τον ψυχισμό, την πορεία ανάπτυξης και τη συμπεριφορά του ατόμου (Συγκολλίτου, 1997). Στην περίπτωση, μάλιστα, του παιδιού οι επιδράσεις αυτές είναι εντονότερες και μονιμότερες, όχι μόνο λόγω της αυξημένης ευαισθησίας του παιδιού στα εξωτερικά ερεθίσματα, αλλά και λόγω του ότι το παιδί αναπτύσσεται νοητικά και κοινωνικά μέσα από τις κοινωνικές του εμπειρίες, τις οποίες όμως καθορίζουν και μορφοποιούν σε μεγάλο βαθμό στοιχεία του φυσικού και κυρίως του δομημένου περιβάλλοντος (Ματσαγγούρας, 2004).

Η ομορφιά και η τάξη του περιβάλλοντος, όπως έχει αποδειχθεί από τους εξελικτικούς και μιχεβιοριστές επιστήμονες, έχει ευνοϊκές επιδράσεις στην ψυχολογία του παιδιού. Ένα όμορφο και αρμονικό περιβάλλον προδιαθέτει τα παιδιά να το σεβαστούν και να το αγαπήσουν. Αντίθετα, δεν υπάρχει σεβασμός εκεί που επικρατεί ακαταστασία. Ο τρόπος που είναι οργανωμένος ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος, όπου το παιδί περνά ένα μεταβατικό στάδιο της ζωής του, διευκολύνει ή παρεμποδίζει την κοινωνικοποίησή του (Εξάρχου, 1997, σ. 51).

Ο Bloom (βρέθηκε στο Κουτσοβάνου, 1997), ισχυρίζεται ότι όταν ένα παιδί μεγαλώνει σε δυσμενές περιβάλλον, αυτό μπορεί να καταλήξει σε περίπου είκοσι βαθμούς λιγότερους στην ανάπτυξη της τελικής του ευφυΐας. Τονίζει, επίσης, ότι οι αρνητικές επιπτώσεις των κακών συνθηκών διαβίωσης είναι πολύ πιο βαθιές και μακροχρόνιες, όταν συμβούν σε ένα παιδί της προσχολικής ηλικίας (Κουτσοβάνου, 1997, σ. 25).

Στις παλαιότερες δεκαετίες αλλά και πιο πρόσφατα, έγιναν στο εξωτερικό πολλές έρευνες που συγκρίνουν τις επιπτώσεις που έχουν τα μικρά με εκείνες που έχουν τα μεγάλα κέντρα προσχολικής αγωγής, στους τομείς της μάθησης. Οι έρευνες αυτές σημειώνουν ότι, ενώ η προσφορά στη μαθησιακή διαδικασία των μεγάλων κέντρων προς τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, είναι μεγαλύτερη από εκείνη των μικρών, μόνο ένας μικρός αριθμός μαθητών εκμεταλλεύεται όλες αυτές τις δυνατότητες. Πολλά παιδιά εξελίσσονται σε παθητικούς παρατηρητές των άλλων ή σε περιθωριακά άτομα, τα οποία συχνά αναπτύσσουν επιθετική συμπεριφορά. Αντίθετα, τα μικρά κέντρα προσχολικής αγωγής έχουν τη δυνατότητα να κινητοποιούν μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών, με αποτέλεσμα να εξασφαλίζουν σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό κοινωνικοποίησης και να περιορίζουν τα φαινόμενα βίας (Ματσαγγούρας, 2003).

Επιπλέον, έχει αποδειχθεί, πως η φυσική κατάσταση του περιβάλλοντος, σχετίζεται με τις γνωστικές εκβάσεις των παιδιών. Συγκεκριμένα, τα παιδιά που βρίσκονται σε προσχολικά κέντρα περισσότερο παρακινητικά, καλά οργανωμένα και με μεγαλύτερη ποικιλία σε υλικά (συμπεριλαμβανομένων παρακινητικών υλικών για τα μαθηματικά, την κίνηση, τη μουσική, τη γλώσσα, την τέχνη και το παιχνίδι) πετυχαίνουν υψηλότερα σκορ στα τεστ γλωσσικής κατανόησης και βραχυπρόθεσμης μνήμης. Το φυσικό περιβάλλον, δηλαδή, επιδρά θετικά στη γλωσσική ανάπτυξη και τη μνήμη (Ρέντζου, 2011).

Σημαντικός περιβαλλοντικός παράγοντας που επηρεάζει τη διδασκαλία των παιδιών, είναι η αίθουσα του προσχολικού κέντρου και πιο συγκεκριμένα το σχήμα της. Η αίθουσα αποτελεί τη βασική μονάδα του προσχολικού περιβάλλοντος, για αυτό κάθε κύρια παιδαγωγική τάση διαμόρφωσε το δικό της τύπο αίθουσας. Οι κυρίαρχοι τύποι είναι δύο: η παραλληλόγραμμη και η τετράγωνη αίθουσα. Καθένας από τους δύο αυτούς τύπους εκφράζει διαφορετικές παιδαγωγικές αντιλήψεις και εξυπηρετεί διαφορετικές ανάγκες. Η παραλληλόγραμμη αίθουσα εκφράζει τη δασκαλοκεντρική παιδαγωγική αντίληψη του παλιού σχολείου, που βασιζόταν στη συνειρμική θεωρία μάθησης και προσπαθούσε με το δασκαλικό μονόλογο να προσφέρει γνώσεις στα παιδιά (Ματσαγγούρας, 2003). Επίσης, εμποδίζει τη διαμαθητική επικοινωνία, διότι δεν επιτρέπει την ανάπτυξη των θρανίων σε σχήμα Π, που προϋποθέτει η διαμαθητική επικοινωνία (Ματσαγγούρας, 2004).

Ο δεύτερος τύπος, της τετράγωνης αίθουσας, είναι μεταγενέστερος και εκφράζει την παιδοκεντρική αντίληψη της αγωγής. Η αντίληψη αυτή βασίζεται στη

γνωστική ψυχολογία, που πρεσβεύει την ενεργητική διαδικασία μάθησης. Παραλλαγή του τετράγωνου τύπου αίθουσας αποτελούν η κυκλική και η πολυγωνική αίθουσα, που συναντά κανείς σε μερικά κέντρα προσχολικής αγωγής του εξωτερικού. Οι τύποι αυτοί επιτρέπουν την ομαδική και την ημικυκλική διάταξη των θρανίων. Επίσης, επιτρέπουν καλύτερη διαμαθητική επικοινωνία και παρέχουν τη δυνατότητα για πολλαπλή χρήση του χώρου της αίθουσας (Ματσαγγούρας, 2003).

Άλλο βασικό στοιχείο της αίθουσας, εκτός από το σχήμα, είναι ο χώρος που αναλογεί σε κάθε παιδί. Οι σύγχρονες προδιαγραφές απαιτούν επιφάνεια αίθουσας ίση με 2 τετραγωνικά μέτρα ανά μαθητή. Τονίζεται ιδιαίτερα η αναλογία χώρου ανά μαθητή, όχι μόνο διότι ο συνωστισμός επηρεάζει αρνητικά τη συμπεριφορά των ατόμων, αλλά και διότι οι ευρύχωρες αίθουσες παρέχουν στον παιδαγωγό τη δυνατότητα χρήσης εναλλακτικών μορφών διάταξης των θρανίων, τις οποίες απαιτούν οι σύγχρονες μορφές διδασκαλίας (Ματσαγγούρας, 2003).

Από τους πιο σημαντικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες της αίθουσας διδασκαλίας, είναι και ο φωτισμός. Πιο συγκεκριμένα, δίνεται μεγάλη έμφαση στην ποιότητα και στην ποσότητα του φωτισμού (Γερμανός, 2002).

Η επάρκεια του φωτισμού εξαρτάται από την ποσότητα φωτός και από την ανάκλαση του φωτός επάνω στις εσωτερικές επιφάνειες της αίθουσας. Η υπερβολικά μεγάλη ή η πολύ χαμηλή ποσότητα φωτισμού προκαλεί ενόχληση (Γερμανός, 2002, σ. 405), μειώνει τις ικανότητες των παιδιών και συχνά συμβάλλει στη δημιουργία μυωπίας και κύφωσης (Ματσαγγούρας, 2003).

Η ποιότητα του φωτισμού, συνδέεται με το συντελεστή λαμπρότητας των χρωμάτων και με την ένταση της αντίθεσης μεταξύ τους. Χρώματα με υψηλό συντελεστή λαμπρότητας και συνδιασμοί με αντίθεση, μπορούν να δημιουργήσουν οπτική δυσφορία (Γερμανός, 2002, σ. 406). Θα πρέπει να εξασφαλίζεται ομοιομορφία φωτισμού σε όλη την τάξη, που να έχει υψηλή ένταση, αλλά όχι υψηλή λαμπρότητα (Ματσαγγούρας, 2003).

Σημαντικό θέμα της αισθητικής του χώρου της αίθουσας, που επηρεάζει και τη διδασκαλία των παιδιών, είναι η χρωματική της οργάνωση. Τα χρώματα στους τοίχους καλό θα ήταν να μην είναι κρύα, αλλά απαλά και σε συνδιασμό με τα υπόλοιπα έπιπλα, μοκέτες και κουρτίνες (Κουτσοβάνου, 1997).

Ο Γερμανός (2002) τονίζει, πως από την άποψη της λειτουργίας του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, με την επιλογή ενός χρωματικού συνδιασμού μπορούμε να δημιουργήσουμε περισσότερο ή λιγότερο έντονο οπτικό ερέθισμα

χώρου. Συνδιασμοί από αποχρώσεις του ίδιου χρώματος, δίνουν οπτικό αποτέλεσμα που κατά συνθήκη θεωρείται «ήρεμο». Αντίθετα, συνδιασμοί από χρώματα που εμφανίζουν έντονη αντίθεση φωτεινότητας ή είναι αντιδιαμετρικά τοποθετημένα στο χρωματικό κύκλο, οδηγούν σε οπτικό αποτέλεσμα το οποίο κατά συνθήκη θεωρείται «διεγερτικό» (σ. 405).

Για το σχετικό περιορισμένο χώρο της αίθουσας διδασκαλίας, προτείνονται αρμονίες που στηρίζονται σε διαβαθμίσεις τόνου του ίδιου χρώματος, με στόχο τη δημιουργία οπτικού αποτελέσματος χαμηλής έντασης. Ευρήματα ερευνών δείχνουν πως περιβάλλοντα μάθησης με τέτοια χαρακτηριστικά ευνοούν τη συγκέντρωση, την προσοχή και την ανάπτυξη αλληλεπίδρασης στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Γερμανός, 2002, σ. 405).

Η ακουστική της σχολικής αίθουσας, με τη σειρά της, έχει απασχολήσει τη σχολική αρχιτεκτονική και τη διδακτική έρευνα, γιατί επηρεάζει την επικοινωνία και τη μαθητική κόπωση. Πρωταρχικό στοιχείο της σχολικής αίθουσας που διαμορφώνει την ποιότητα της ακουστικής της, είναι οι διαστάσεις της, που καθορίζουν τη διάρκεια της αντήχησης. Η παρατεταμένη αντήχηση προκαλεί σύγχυση στους τόνους, ενώ η ανεπαρκής καθιστά τον ήχο ξερό (Ματσαγγούρας, 2003).

Ο αυξημένος θόρυβος έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Μειώνει την απόδοση του ατόμου, αυξάνει την επιθετικότητά του, το καθιστά νευρικότερο και λιγότερο κοινωνικό (Συγκολλίτου, 1997, σ.244). Ειδικότερα, στην περίπτωση των μαθητών, ο αυξημένος θόρυβος μειώνει την απόδοσή τους, αυξάνει την κόπωση και προάγει τις διενέξεις μεταξύ μαθητών αλλά και μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών (Ματσαγγούρας, 2003, σ. 95).

Άλλα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος της τάξης που επηρεάζουν τα παιδιά, είναι η θερμοκρασία και ο εξαερισμός. Τα στοιχεία αυτά καθορίζουν το βαθμό της άνεσης και υγιεινής της σχολικής αίθουσας, που με τη σειρά τους καθορίζουν το βαθμό και το ρυθμό κόπωσης των παιδιών και μέσω αυτού τη μάθησή τους. Ιδανική θερμοκρασία θεωρούνται οι 20 βαθμοί Κελσίου και ιδανικές συνθήκες εξαερισμού εκείνες που εξασφαλίζουν δυνατότητες ανανέωσης του αέρα της αίθουσας (Ματσαγγούρας, 2003).

Συμπερασματικά, τα μικρά παιδιά αντιδρούν διαφορετικά, με βάση το σχεδιασμό του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν. Μια αποτελεσματικά σχεδιασμένη τάξη έχει τη δυνατότητα για θετική επίδραση σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης των παιδιών: τη σωματική, κοινωνική / συναισθηματική, γνωστική. Η γλώσσα και η

μάθηση μπορεί να καλλιεργηθεί πιο εύκολα σε ένα περιβάλλον που εκτιμά και σχεδιάζει τις κατάλληλες ευκαιρίες. Το περιβάλλον μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη των συμπεριφορών που αποτιμώνται στην κοινωνία μας, όπως η συνεργασία και επιμονή και ένας καλαίσθητος χώρος, μπορεί να αναπτύξει την εκτίμηση ενός παιδιού για τον όμορφο κόσμο γύρω του (Isbell, 2008).

Ο συνδυασμός κατάλληλων υλικών, η καλή οργάνωση του χώρου και η συμπεριφορά του παιδαγωγού, που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των παιδιών, δημιουργούν ένα προσχολικό περιβάλλον, που είναι ο καλύτερος προφήτης θετικών αποτελεσμάτων για τα παιδιά (Ρέντζου, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: «Οργάνωση του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης»

2.1 Εισαγωγή

Η διαμόρφωση άνετου περιβάλλοντος και οικείας ατμόσφαιρας στον εργασιακό και οικογενειακό χώρο αποτελεί βασικό συντελεστή της ήρεμης συμβίωσης και συνύπαρξης διαφορετικών ατόμων. Προκειμένου, όμως, να επιτευχθεί αυτή η ατμόσφαιρα, είναι απαραίτητη η «σωστή» οργάνωση του χώρου, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες κάθε ατόμου αλλά και του συνόλου που βρίσκεται και χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο χώρο. Η οργάνωση δεν είναι μια αυτόνομη ενέργεια ενός και μόνο ατόμου, αλλά επηρεάζεται από τρία στοιχεία: το χώρο, τα υλικά και τα πρόσωπα που κινούνται μέσα στο χώρο αυτό (Καρτασίδου και συν., 2001).

Καθήκον του υπεύθυνου που θα οργανώσει το προσχολικό περιβάλλον μάθησης, είναι να αξιοποιηθούν και τα τρία στοιχεία που προαναφέρθηκαν και να καλύψει τις ανάγκες της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δηλαδή όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στο χώρο του προσχολικού περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των παιδιών (Καρτασίδου και συν., 2001).

Στο κεφάλαιο αυτό, δίνεται ο ορισμός της οργάνωσης. Στη συνέχεια, ακολουθούν στοιχεία σχετικά με το πως μπορεί να είναι διαμορφωμένος ο εσωτερικός χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, ώστε να ανταποκρίνεται κατάλληλα στις ανάγκες των παιδιών. Τέλος, παρουσιάζονται πτυχές της οργάνωσης του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, που συνιστά μια ειδική περίπτωση, λόγω της ηλικίας των παιδιών αλλά και των παιδαγωγικών μεθόδων που εφαρμόζονται σε αυτό.

2.2 Έννοια και σκοπός της οργάνωσης

«Οργάνωση είναι το σύνολο των διαδικασιών για τη συστηματοποίηση της λειτουργίας μιας ομάδας ή υπηρεσίας, ώστε να υπάρχει συντονισμός και αλληλεξάρτηση μελών και συνόλου για την επίτευξη ενός σκοπού. Είναι το σύνολο των κανόνων και των συστηματικών ενεργειών, με τις οποίες επιδιώκεται ο

συντονισμός και ο εναρμονισμός της εργασίας κατά τρόπο ορθολογιστικό» (Υδρία, 1987, σ. 110).

«Οργάνωση, είναι: α) η εσωτερική τάξη και συντονισμός της αλληλεπίδρασης των περισσότερο ή λιγότερο διαφοροποιούμενων ή αυτόνομων μερών του όλου· β) το σύνολο διαδικασιών ή ενεργειών που συγκροτούν και τελειοποιούν τις σχέσεις των μερών του όλου. Η έννοια οργάνωση χρησιμοποιείται στα βιολογικά, τα κοινωνικά και ορισμένα τεχνικά αντικείμενα, συνήθως μαζί με τις έννοιες της δομής και του συστήματος. Στην έννοια της «δομής», κατα κανόνα, περιέχεται ό,τι είναι σχετικά σταθερό και στατικό σε ένα σύστημα, δηλαδή που αφορά τη σύνθεση και τη σχέση των μερών μεταξύ τους, ενώ η έννοια της «οργάνωσης» αναφέρεται στη δυναμική του συστήματος, που αφορά τη λειτουργία, τη συμπεριφορά και την αλληλεπίδραση των μερών» (Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, 1981, σ. 561-562).

Σύμφωνα με την Παπανικολάου (1998), «οργάνωση είναι ένα σύνολο διαδικασιών ή ενεργειών που συγκροτούν και τελειοποιούν τις σχέσεις των μερών του όλου. Η οργάνωση είναι η συστηματική διάταξη, διευθέτηση των μερών ενός συνόλου, έτσι ώστε να αποτελέσει ένα καλά οργανωμένο σύνολο» (σ. 19).

Σύμφωνα με τον Γερμανό (2002) «η οργάνωση του χώρου εκφράζει την τάξη που επικρατεί στο χώρο των πραγμάτων, όπως επίσης αντανακλά τις αξίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς που θεωρούνται αποδεκτά από το κοινωνικό περιβάλλον» (σ. 42).

Συνάμα, η Παπανικολάου (1998) συμπληρώνει πως «ακόμα πιο απλά μπορούμε να πούμε ότι οργάνωση σημαίνει ένα σύστημα εργασίας, όπου με λιγότερη προσπάθεια και εξοικονομώντας δυνάμεις και χρόνο πετυχαίνει κανείς μεγαλύτερα και καλύτερα αποτελέσματα. Πενιχρά αποτελέσματα εργασίας και συμπτώματα κακής οργάνωσης» (σ. 19).

Όπως τονίζει ο Γερμανός (2002), «η αρχιτεκτονική εικόνα ενός χώρου μεταδίδει πληροφορίες για τον προβλεπόμενο τρόπο ζωής σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον, όπως αυτό της κατοικίας ή της εκπαίδευσης. Η διαρρύθμιση ενός κτηρίου, δείχνει τους τρόπους με τους οποίους προβλέπονται τόσο οι μετακινήσεις, η επικοινωνία και η εργασία των ανθρώπων που ζουν εκεί, όσο και η ιεραρχία που υπάρχει μεταξύ τους. Έτσι, προτείνει έμμεσα στο άτομο να μάθει και να εφαρμόσει με τις πράξεις του τα πρότυπα συμπεριφοράς που θεωρούνται σωστά για το περιβάλλον αυτό. Παράλληλα, η αισθητική ενός χώρου, πληροφορεί και διδάσκει τις κυρίαρχες αξίες στο πλαίσιο ενός κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι αξίες αυτές

σχετικές με το «ωραίο» ή το «λειτουργικό», προσλαμβάνονται από τα άτομα μέσα από τους μηχανισμούς της αντίληψης και των νοητικών αναπαραστάσεων και μπορούν να επιρεάσουν τις στάσεις και τις μορφές συμπεριφοράς τους» (Γερμανός, 2002, σ. 42).

Μεγάλη είναι, λοιπόν, η σημασία της καλής οργάνωσης, γιατί αυτή καθορίζει τη δυνατότητα σωστής λειτουργίας οποιουδήποτε χώρου, ικανοποιώντας τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των ανθρώπων που κινούνται στο χώρο αυτό. Η καλή οργάνωση προϋποθέτει την ενότητα τριών στοιχείων: του χώρου, των διαφόρων αντικειμένων και υλικών και της προσωπικότητας του ατόμου ή των ατόμων που κινούνται στο χώρο αυτό. Καθήκον της οργάνωσης είναι να αξιοποιηθούν αυτά τα τρία στοιχεία. Απαραίτητο στοιχείο της καλής οργάνωσης είναι η τάξη. Ο άνθρωπος στο σπίτι ή στη δουλειά του δίνει σε κάθε πράγμα μια ορισμένη θέση, που σε αυτή, κατά τη γνώμη του, ταιριάζει και που από αυτή μπορεί να παίρνει όταν το χρειάζεται (Παπανικολάου, 1998).

Για να μπορεί, βέβαια, ο άνθρωπος να εξοικειωθεί και να νιώθει άνετα σε ένα χώρο, δεν αρκεί ο χώρος αυτός να είναι καλά οργανωμένος. Αντίθετα, ένας τέλει οργανωμένος χώρος μπορεί να μένει ψυχρός και απρόσωπος. Πρέπει ο χώρος, με τον εξοπλισμό του - που είναι ανάλογος με τους σκοπούς που επιδιώκει - να προσκαλεί τον άνθρωπο για άνετη παραμονή, ξεκούραση και εργασία. Πρέπει να έχει στοιχεία όπως σταθερότητα, οικειότητα και θαλπωρή, ώστε να γίνεται ευχάριστος. Έτσι, θα μπορεί να πάρει σταδιακά το χαρακτήρα των ανθρώπων που κινούνται σε αυτόν και παράλληλα θα επιτρέπει στους ανθρώπους να συγχωνεύονται μαζί του (Παπανικολάου, 1998).

Όσο αφορά συγκεκριμένα την οργάνωση της σχολικής τάξης, ο Ματσαγγούρας (2003), υποστηρίζει ότι η οργάνωση της σχολικής τάξης, αναφέρεται στο σύνολο των ενεργειών προγραμματισμού, οργάνωσης, διεύθυνσης και συντονισμού του φυσικού και ψυχολογικοκοινωνικού περιβάλλοντος της σχολικής τάξης, που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της μαθητικής εμπλοκής στη μαθησιακή διαδικασία και στην εγκαθίδρυση, διατήρηση και αποκατάσταση της σχολικής πειθαρχίας.

Εν κατακλείδι, η καλή οργάνωση καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία όλων των δραστηριοτήτων που γίνονται στον παιδικό σταθμό και τη μορφή των εμπειριών που θα αποκτήσουν τα παιδιά, ενώ για την παιδαγωγό που εργάζεται σε ένα καλά οργανωμένο χώρο σημαίνει οικονομία δυνάμεων και οικονομία χρόνου, με

μεγαλύτερα και καλύτερα αποτελέσματα. Γι'αυτό αξίζει να αφιερωθεί σημαντικός χρόνος για το σκοπό αυτό (Παπανικολάου, 1998, σ. 22).

2.3 Στοιχεία σχεδιασμού και διαμόρφωσης του χώρου, σύμφωνα με τις ανάγκες των παιδιών

Ουσιώδης προϋπόθεση για την επιτυχία του έργου του προσχολικού προγράμματος, είναι η δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος, προσαρμοσμένο στις ανάγκες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Ο σχεδιασμός και η διαμόρφωση του χώρου, δηλαδή, θα πρέπει να ικανοποιούν τις κινητικές, συναισθηματικές, νοητικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες των παιδιών (Παπανικολάου, 1998).

Το προσχολικό πρόγραμμα για να πραγματώνει τους σκοπούς της σύγχρονης παιδαγωγικής και να ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών, θα πρέπει να είναι στα μέτρα του παιδιού και να παρέχει τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια. Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να μπορούν να κινούνται σε όλους τους χώρους μόνα τους, χωρίς να έχουν ανάγκη από τη βοήθεια των ενηλίκων. Να κρεμάνε τα ρούχα τους. Να εξυπηρετούνται μόνα τους στην τουαλέτα, που θα είναι προσαρμοσμένη στις δυνατότητές τους και στις απαιτήσεις της υγιεινής και αισθητικής. Να παίρνουν εύκολα ό,τι χρειάζονται από τα ράφια, αποκτώντας με αυτόν τον τρόπο αυτονομία (Παπανικολάου, 1998).

Ο χώρος του προσχολικού προγράμματος είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους, ώστε να εξυπηρετεί την ανάγκη του παιδιού για κίνηση. Μέσα στους χώρους αυτούς, το παιδί μπορεί να χρησιμοποιήσει το σώμα του με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη και η ηλικία του παιδιού, διότι όσο πιο μεγάλο ηλικιακά είναι ένα παιδί, τόσο πιο μεγάλος χώρος απαιτείται, για να μπορέσει να ασκήσει τις κινητικές του δεξιότητες (Gonzales-Mena, 2008). Η διαμόρφωση του χώρου πρέπει να είναι τέτοια, που να επιτρέπει την εύκολη κυκλοφορία μέσα στο χώρο αυτό. Τα παιδιά να ζουν και να εργάζονται μαζί, να ασχολούνται με πολλές δραστηριότητες, χωρίς να ενοχλεί το ένα το άλλο (Παπανικολάου, 1998). Η αίθουσα θα πρέπει να περιλαμβάνει μια ποικιλία από διαφορετικές εμπειρίες χώρου, όπως για παράδειγμα τούνελ, γέφυρες, εξέδρες ή μια εσωτερική δομή αναρρίχησης (Segal et al., 2006). Η επίπλωση θα πρέπει να είναι πολύ προσεγμένη, ώστε τα παιδιά να έχουν ελευθερία κίνησης, να μπορούν να περνούν από τη μια δραστηριότητα στην άλλη και να δραστηριοποιηθούν σύμφωνα με το ρυθμό και τις ατομικές τους ανάγκες. Έτσι, απελευθερώνοντας το παιδί το

σώμα του, απελευθερώνει και το πνεύμα του. Το παιδί αναπτύσσεται κανονικά, όταν δεν καταπιέζονται οι ανάγκες του και μπορεί να ξεδιπλώνει τις δυνατότητες και ικανότητές του γιατί το κλίμα μέσα στο οποίο ζει είναι ζεστό, προστατευτικό και ελεύθερο (Δαράκη, 1995).

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας εκτός από ανάγκη για κίνηση έχουν και ανάγκη από ηρεμία, να βρίσκονται σε ήσυχους και άνετους χώρους. Για το λόγο αυτό το προσχολικό περιβάλλον θα πρέπει να είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε να περιλαμβάνει έναν άνετο χώρο που θα λειτουργεί ως καταφύγιο για τις ώρες που τα παιδιά θα έχουν ανάγκη από ψυχική ηρεμία. Ο χώρος αυτός θα μπορούσε να είναι μια περιοχή διαμορφωμένη με μαξιλάρια για χαλάρωση, ένα κουκλόσπιτο ή μια γωνιά για ανάγνωση κάποιου βιβλίου (Segal et al., 2006).

Επιπρόσθετα, τα παιδιά, έχουν ανάγκη από φως και καθαρό αέρα, από ευρυχωρία και καθαριότητα, από ήσυχη ατμόσφαιρα και γαλήνη. Το προσχολικό πρόγραμμα πρέπει να ικανοποιεί τις ανάγκες αυτές. Για να παρέχεται ένα υγιές περιβάλλον στα παιδιά, θα πρέπει οι χώροι του προσχολικού περιβάλλοντος να διατηρούνται καθαροί και ο αέρας να παραμένει φρέσκος ανοίγοντας κάποιες ώρες τα παράθυρα. Επίσης, ο χώρος καλό θα ήταν να είναι έτσι διαμορφωμένος, ώστε να υπάρχει ελεύθερος χώρος μεταξύ των χαλιών, των επίπλων και ανάμεσα από τις κούνιες των παιδιών. Με αυτό τον τρόπο υπάρχει μείωση του κινδύνου για γρήγορη μετάδοση λοιμώξεων του αναπνευστικού (Segal et al., 2006).

Η δημιουργία και η διατήρηση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για εξερεύνηση και φροντίδα, είναι σημαντικοί παράγοντες για την υγεία και την ασφάλεια των παιδιών. Μια σημαντική απαίτηση για ένα ασφαλές περιβάλλον, είναι ότι πρέπει να είναι εύρυθμο και να διατηρείται σε καλή κατάσταση. Κατασκευές και μικρά εξαρτήματα επικίνδυνα για τα παιδιά, πρίζες, διακόπτες, καλώδια ή παιχνίδια με μικρά κομμάτια που μπορούν να εισέλθουν στο στόμα του παιδιού, πρέπει να καταβάλλεται προσπάθεια να μην έρχονται σε επαφή με τα μικρά παιδιά ή να αφήνονται σε μια ασφαλή απόσταση από αυτά. Μεγάλη σημασία για την ασφάλεια των παιδιών πρέπει να δοθεί και σε οτιδήποτε είναι βαμμένο πριν το 1978, γιατί μπορεί να περιέχει επικίνδυνο επίπεδο σε μόλυβδο, το οποίο μπορεί να βλάψει τα μικρά παιδιά (Gonzales-Mena, 2008). Καλό θα ήταν να μην υπάρχουν αιχμηρές επιφάνειες, άκρες σε πίνακες ή προεξοχές που τα παιδιά θα μπορούσαν να τραυματιστούν. Όσον αφορά την επίπλωση, θα πρέπει τα κομμάτια κάποιων επίπλων να είναι βαριά, ασφαλή και σταθερά ώστε να μην είναι επικίνδυνα για τα παιδιά. Καλό θα ήταν, επίσης, ο χώρος

να είναι κατάλληλα προσαρμοσμένος για παιδιά που πάσχουν από αλλεργίες, φυσικούς περιορισμούς ή άλλες ειδικές ανάγκες (Segal et al., 2006).

Τα παιδιά εκτός από σωματική ασφάλεια χρειάζεται να νιώθουν και συναισθηματικά ασφαλή. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, πρέπει: α) να υπάρχει σταθερότητα στο περιβάλλον, δηλαδή τα παιδιά να γνωρίζουν που βρίσκεται κάθε αντικείμενο, να έχουν κάποιο χώρο για να αποθηκεύουν τα προσωπικά τους είδη και να τηρείται μια συγκεκριμένη σειρά σε βασικές δραστηριότητες· β) το περιβάλλον να αντικατοπτρίζει την αποδοχή, δηλαδή να περιλαμβάνει φωτογραφίες των νηπίων, ιστορίες με γνωστά γεγονότα και ανθρώπους και αντικείμενα σχετικά με το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον των παιδιών· γ) να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών (Ντολιοπούλου, 2002β).

Η κατάλληλη εκπαιδευτική ατμόσφαιρα του προσχολικού περιβάλλοντος, εξασφαλίζει εκείνες τις συνθήκες, μέσα από τις οποίες θα μπορούν να αισθάνονται προστασία, ασφάλεια, εμπιστοσύνη και αυτοπεποίθηση. Ικανοποιώντας το προσχολικό περιβάλλον τα παραπάνω αισθήματα των παιδιών, τους ανοίγει το δρόμο για κοινωνικοποίηση, γιατί αναπτύσσει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Επίσης, τα βοηθά να δρουν και να επενεργούν στα πράγματα, να εξερευνούν, να πειραματίζονται και να παίρνουν απαντήσεις με τρόπο που να αναπτύσσονται νοητικά. Να κατασκευάζουν και να δημιουργούν με τρόπο που να προάγεται η αισθητική τους και η δημιουργικότητά τους (Χατζήνα, 2008, σ. 79).

Το προσχολικό περιβάλλον θα πρέπει να είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε να δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να αναπτυχθούν και νοητικά. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να υπάρχουν κέντρα ενδιαφέροντος, που δημιουργούνται και εξοπλίζονται από τον παιδαγωγό με το κατάλληλο υλικό, ώστε να προσφέρουν στα παιδιά την ανάλογη με τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές τους δράση. Το υλικό των κέντρων αυτών, προκαλεί το παιδί να παίζει, να ερευνά, να ανακαλύπτει, να δημιουργεί, να δίνει φτερά στη φαντασία του, να ικανοποιεί κάθε είδους ανάγκη του. Πρέπει δε να αλλάζει κατά διαστήματα, για να προσφέρει στα παιδιά περισσότερα ερεθίσματα για νέα δράση, νέα εμπειρία και νέες προσπάθειες (Δαράκη, 1995).

Τα παιδιά στην προσχολική ηλικία βιώνουν μια ταχεία ανάπτυξη των γλωσσικών τους δεξιοτήτων. Αναπτύσσουν, δηλαδή, τη γλώσσα τους και τις δεξιότητες επικοινωνίας. Η αίθουσα του προσχολικού περιβάλλοντος θα πρέπει να είναι εφοδιασμένη με κατάλληλα εικονογραφημένα βιβλία, ταινίες, φωτογραφίες,

σλάιτς, μαριονέτες, cd ή οποιαδήποτε άλλο υλικό, το οποίο μπορεί να ενθαρρύνει τη γλωσσική τους ανάπτυξη (Segal et al., 2006).

Τα παιδιά έχουν, επίσης, ανάγκη από βίωση του ωραίου, αισθητική απόλαυση και ευκαιρίες για έκφραση. Το σωστό περιβάλλον είναι από τους σημαντικότερους παράγοντες που θα οδηγήσουν τα παιδιά να νιώσουν πληρότητα και ψυχική ευφορία, από την επαφή τους με το ωραίο και την αρμονία (Δαράκη, 1995). Το σπίτι, ο παιδικός σταθμός, το νηπιαγωγείο και αργότερα το δημοτικό σχολείο είναι οι πρώτες και κύριες αρχιτεκτονικές μορφές με τις οποίες έρχεται σε επαφή το παιδί. Πρέπει, λοιπόν, να είναι φτιαγμένα έτσι, ώστε να έχουν θετική επίδραση σε αυτό. Ένα προσχολικό πρόγραμμα, εκτός από ασφαλές και λειτουργικό, πρέπει να είναι και αισθητικά όμορφο. Γιατί αν η αισθητική αποτελεί βασική προϋπόθεση σε μια οποιαδήποτε αρχιτεκτονική σύνθεση, στο προσχολικό πρόγραμμα έχει βασική σημασία για την ψυχολογική και αισθητική αγωγή του παιδιού (Παπανικολάου, 1998).

Έτσι, ο τρόπος που θα τοποθετηθούν τα έπιπλα και τα υλικά, το υλικό που είναι κατασκευασμένα, το χρώμα τους, τα χρώματα των τοίχων, ο φωτισμός και τόσα άλλα, είναι μερικά πράγματα που πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα, ώστε να δίνουν ένα καλό αισθητικό πρότυπο για τα παιδιά (Δαράκη, 1995).

Τέλος, ένα ακόμα πολύ σημαντικό στοιχείο για το σωστό σχεδιασμό ενός προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, είναι να πληρεί τις κατάλληλες προδιαγραφές για άτομα με ειδικές ανάγκες. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, όχι βαριάς μορφής, έχουν τη δυνατότητα να εξυπηρετούνται στα κέντρα προσχολικής αγωγής, εφόσον αυτά παρέχουν ορισμένες ειδικές παροχές. Οι ειδικές παροχές των προσχολικών κέντρων αφορούν:

- την προσβασιμότητα των χώρων του κτιρίου (διάδρομοι, ράμπες, ανελκυστήρες).
- τη δυνατότητα χρήσης των βοηθητικών χώρων (όπως για παράδειγμα χώροι υγιεινής).
- σε κτίρια άνω του ενός ορόφου τοποθετείται ανελκυστήρας.
- σε όλα τα προσχολικά κέντρα τοποθετείται ένας χώρος υγιεινής αναπήρου (Οργανισμός σχολικών κτιρίων Α.Ε, 2008).

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε πως ένα ποιοτικό προσχολικό περιβάλλον πρέπει να έχει καλή διαρρύθμιση, μελετημένες εγκαταστάσεις, ευρυχωρία, χρώμα, φως, ήλιο. Πρέπει όλοι οι χώροι, οι γραμμές, οι επιφάνειες, τα σχήματα, τα χρώματα, ο διάκοσμος, γενικά, να ανταποκρίνονται στην κλίμακα του παιδιού, στο πνεύμα και στον ψυχισμό του. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται αντιληπτό, πως ο τρόπος οργάνωσης του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος, σχετίζεται με την ανάπτυξη του παιδιού, καθώς ο χώρος δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αναπτυχθούν κινητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, νοητικά και αισθητικά (Παπανικολάου, 1998).

2.4 Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, ως ειδική περίπτωση

«Ο χώρος που προορίζεται για να προσφέρει αγωγή και εκπαίδευση σε ένα παιδί, δεν μπορεί παρά να είναι ένας χώρος δικός του, ένας τόπος διαλεγμένος και κατασκευασμένος σύμφωνα με τα δικά του γούστα, με τις δικές του επιθυμίες και με τις δικές του ανάγκες» (Δαράκη, 1995, σ. 231).

Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος διαμορφώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε το παιδί που ζει μέσα σε αυτόν, να συνειδητοποιεί την ύπαρξή του και παράλληλα να του δίνεται η δυνατότητα, μέσα από βιωματικές εμπειρίες να αποκτά γνώση του κόσμου που το περιβάλλει. Η διαμόρφωση του χώρου γίνεται με τρόπο που επιτρέπει την οργάνωση δραστηριοτήτων και εμπειριών, ενώ το παιδί αποφασίζει μόνο του σε ποιά δραστηριότητα θα πάρει μέρος. Επίσης, τα έπιπλα και τα υλικά, τα βιβλία, τα εργαλεία είναι όλα επιλεγμένα και με τάξη οργανωμένα μέσα στο χώρο. Ασφαλώς, ο τρόπος που οργανώνεται το προσχολικό περιβάλλον, πρέπει να ανταποκρίνεται στη φιλοσοφία του Αναλυτικού Προγράμματος Προσχολικής Εκπαίδευσης και να συμβάλλει στην υλοποίηση των παιδαγωγικών στόχων (Εξάρχου, 2004).

Συγκεκριμένα, για την υλοποίηση των στόχων αυτών, επιβάλλεται η οργάνωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος, τα οποία περιλαμβάνουν κατάλληλα υλικά που ευνοούν και υποβοηθούν την ατομική και συλλογική δραστηριότητα των παιδιών (Εξάρχου, 2004).

Σημαντικός παράγοντας για την οργάνωση του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, είναι ότι η χρήση στοιχείων και διαρρύθμισης, πρέπει να είναι προσαρμοσμένα στην κλίμακα του παιδιού. Με τον όρο αυτό εννοούμε μια σειρά από χαρακτηριστικά του χώρου που είναι προσαρμοσμένα στο μέγεθος του σώματος του παιδιού και τον κάνουν εύχρηστο, άνετο και ασφαλή (Γερμανός, 2002,

σ. 162). Ο όρος αυτός αποκτά, σύμφωνα με τον Γερμανό (2004), σύνθετο περιεχόμενο:

- Από εργονομική άποψη, επειδή τα δεδομένα χώρου πρέπει να είναι λειτουργικά προσαρμοσμένα στις διαστάσεις του παιδιού.
- Από άποψη των δυνατοτήτων μετατρεψιμότητας που προσφέρει ο χώρος στο παιδί. Ένα δεδομένο χώρου δεν αρκεί να είναι στις διαστάσεις του παιδιού, πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στο ρόλο του παιδιού. Έτσι, τα δεδομένα χώρου πρέπει να προσφέρουν στο παιδί τη δυνατότητα να παρεμβαίνει και να μετατρέπει την εμφάνισή τους.
- Από παιδαγωγική άποψη, επειδή τα χαρακτηριστικά αυτά των δεδομένων χώρου πρέπει να είναι ενσωματωμένα στις διαδικασίες αγωγής (Γερμανός, 2004, σ. 172).

Ένα προσχολικό πρόγραμμα, λοιπόν, δημιουργείται στα μέτρα των παιδιών. Όταν λέμε «μέτρα», δεν εννοούμε μοναχά τις διαστάσεις των αντικειμένων, αλλά καθετί που έχει οποιαδήποτε σχέση μαζί του, καθετί που συνθέτει το φανερό και μη περιβάλλον του. Όσα χρησιμοποιεί, όσα το αγγίζουν, ό,τι βλέπει, ό,τι νιώθει, ό,τι ακούει, ό,τι παρατηρεί, όλα πρέπει να έχουν την ομορφιά, την απλότητα, τη γνησιότητα και τη φρεσκάδα που έχει ένα παιδί (Δαράκη, 1995).

Όλα πρέπει να είναι προσιτά και κατανοητά στα παιδιά. Όλα τα έπιπλα του προσχολικού κέντρου πρέπει να είναι απλά, ανθεκτικά και ελαφριά, ώστε να μεταφέρονται εύκολα από τα παιδιά. Οι διαστάσεις των επίπλων πάντα θα πρέπει να είναι ανάλογες με εκείνες των παιδιών, οι γωνίες τους στρογγυλεμένες και ο χειρισμός τους απλός. Γενικά, οτιδήποτε μέσα στο προσχολικό πρόγραμμα, είναι ψηλότερο από εκεί που μπορεί να φτάσει ένα παιδί, μοιάζει απαγορευμένο και ξένο. Ακόμα και τα έπιπλα που χρησιμοποιεί μόνο ο παιδαγωγός μέσα στην αίθουσα, πρέπει να είναι στα μέτρα των παιδιών (Δαράκη, 1995).

Στο χώρο του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, απαιτείται η χρησιμοποίηση υλικών στοιχείων, που παρέχουν πλούσιο αντιληπτικό ερέθισμα στα παιδιά. Ο χώρος προσφέρει κίνητρα για τη λειτουργία της αντίληψης και περιεχόμενα ενδιαφέροντα για τη λειτουργία των αισθήσεων, συνδεδεμένα με το μήνυμα του κοινωνικού και υλικού περιγύρου. Συνάμα, προσφέρει ένα περιβάλλον πλούσιο σε παιχνίδι. Το παιχνίδι παρέχει στα παιδιά έναν τρόπο να ενσωματώσουν όλες τις νέες εμπειρίες τους, μέσα από το σώμα τους, τα συναισθήματα και τις κοινωνικές

δεξιότητες. Τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα μέσω μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης που συνδιάζει φυσική, συναισθηματική, γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη (Wardle, 2008).

Επίσης, απαιτείται η χρησιμοποίηση υλικών που να επιδέχονται επεμβάσεις του παιδιού και κάποιο βαθμό αλλαγών. Να είναι εφικτές, δηλαδή, μετατροπές στο μέγεθος, στο σχήμα ή στο χρώμα των υλικών στοιχείων, οι οποίες θα προκαλούνται από τα ίδια τα παιδιά (Γερμανός, 2002).

Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από ευελιξία. «Ευελιξία είναι η δυνατότητα του χώρου να μετατρέπεται χωρίς να προαπαιτούνται αλλαγές στο σχήμα, το μέγεθος και τον εξοπλισμό του» (Γερμανός, 2011, σ. 36). Τα παιδιά, δηλαδή, μπορούν να αλλάζουν το περιβάλλον τους, να το μετασχηματίζουν, να το τροποποιούν, να έχουν τη δυνατότητα να αναδιατάσσουν τα έπιπλα, ώστε να κυριαρχίσουν σε αυτό. Η ευελιξία στο σχεδιασμό του περιβάλλοντος της τάξης διατηρεί το πρόγραμμα των παιδιών στο επίκεντρο της δράσης τους, γεγονός που ενισχύει τη δυνατότητα για δραστηριότητες των παιδιών περισσότερο πολύπλοκες (Χρυσοφίδης & Σιβροπούλου, 2011).

Ο Γερμανός (2004) αναφέρει, επίσης, ότι η γενικότερη οργάνωση του υλικού περιβάλλοντος, χαρακτηρίζεται από τη συνέχεια του χώρου. Υπάρχει, δηλαδή, αλληλεσύνδεση του εσωτερικού και υπαίθριου χώρου ή και κατάργηση των ορίων μεταξύ γειτονικών εσωτερικών χώρων, ιδίως με την αλλαγή θέσης κινητών διαχωριστικών στοιχείων. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί μπορεί να κινείται με ασφάλεια και να βρίσκει εύκολα και γρήγορα τους χώρους που χρειάζεται.

Επιπρόσθετα, το προσχολικό περιβάλλον μάθησης έχει στόχο να επιτύχει ένα ασφαλές, ευχάριστο και εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η ασφάλεια και η υγεία του παιδιού είναι ύψιστης σημασίας στις αρχές του προσχολικού κέντρου. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ασφάλειας, όπως στερεωμένη κάλυψη με τάπυτα, καλυμμένες ηλεκτρικές έξοδοι και οι πύλες στα κλιμακοστάσια πρέπει να είναι τυποποιημένα σε όλη τη δυνατότητα. Σε κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο, το προσχολικό περιβάλλον μεταβιβάζει μια αίσθηση σταθερότητας και απλότητας, προσφέρει δηλαδή μια ατμόσφαιρα σπιτιού. Αυτό πετυχαίνεται μέσω των απλών χαρακτηριστικών σχεδιασμού του φωτισμού, τη σωστή χρήση των διαφορετικών υφών και χρωμάτων (Butin & Woolums, 2009).

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το προσχολικό περιβάλλον μάθησης παρέχει ασφάλεια, ώστε τα παιδιά να βιώνουν το αίσθημα του «ανήκειν», είναι

σύστοιχο με τα ενδιαφέροντα τους και παρέχει προκλήσεις και ευκαιρίες, ώστε να πυροδοτεί κάθε είδους κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική μάθηση (Χρυσυφίδης & Σιβροπούλου, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: «Οργάνωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος»

3.1 Εισαγωγή

Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος μάθησης, όπως έχει ήδη τονιστεί, έχει ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία. Για αυτό πρέπει να είναι ευχάριστος, ελκυστικός, να προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών, να προωθεί την αυτονομία και συγχρόνως τη συνεργασία τόσο μεταξύ των παιδιών, όσο και μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιών (Δαφέρμου και συν., 2006). Στο ελληνικό προσχολικό περιβάλλον μάθησης, ο χώρος της κάθε αίθουσας διαμορφώνεται σε κέντρα ενδιαφέροντος, περιοχές δηλαδή διαφορετικών ενδιαφερόντων, εξοπλισμένων με κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό ανάλογο με το συγκεκριμένο θέμα λειτουργίας (Γερμανός, 2002).

Τα κέντρα ενδιαφέροντος ή οι «γωνιές» προσφέρονται για εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς, ενοποιούν τη μάθηση και επιτρέπουν την ανάπτυξη ενός προγράμματος που ενισχύει τις ανάγκες των παιδιών για κίνηση, έκφραση, δημιουργία, μάθηση, αυτονομία, αισθητική απόλαυση, ανάπτυξη πρωτοβουλιών, προώθηση επιλογών και δραστηριοτήτων. Η όλη διαμόρφωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος δίνει ευκαιρίες στα παιδιά να παρατηρούν, να μιλούν, να αλληλεπιδρούν, να επιχειρηματολογούν, να πειραματίζονται, να ανακαλύπτουν, να ανακοινώνουν, να κατασκευάζουν, να δημιουργούν (Σιβροπούλου, 1997).

Στο κεφάλαιο αυτό, θα ασχοληθούμε με τα κέντρα ενδιαφέροντος και πιο συγκεκριμένα, με την οργάνωσή τους στο προσχολικό περιβάλλον μάθησης και το σκοπό που εξυπηρετούν. Επιπλέον, θα γίνει παρουσίαση του τρόπου οργάνωσης κάθε κέντρου ενδιαφέροντος. Καταγραφή, δηλαδή, του εξοπλισμού κάθε κέντρου ενδιαφέροντος και ανάλυση της προσφοράς του στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

3.2 Σπουδαιότητα των κέντρων ενδιαφέροντος

Η διαρρύθμιση του χώρου του προσχολικού προγράμματος παίζει καθοριστικό ρόλο στην εύρυθμη λειτουργία του. Ένα προσχολικό πρόγραμμα για να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής, χωρίζεται σε διάφορα κέντρα ενδιαφέροντος ή αλλιώς «γωνιές», όπως επικράτησε να λέγονται. Η διαρρύθμιση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος διευκολύνει την ικανοποίηση των

διαφόρων ενδιαφερόντων των παιδιών και την εργασία σε ομάδες (Παπανικολάου, 1998).

«Οι γωνιές δραστηριοτήτων μπορούμε να πούμε ότι είναι η κοινωνία σε σμίκρυνση, όπου τα παιδιά, μεταφέρουν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει και παίζουν με τις εμπειρίες τους. Στα κέντρα αυτά, εργασία και παιχνίδι δε χωρίζονται» (Παπανικολάου, 1998, σ. 22).

Σύμφωνα με την Χατζήνα (2008) «γωνιές ονομάζουμε τους επιμέρους χώρους - περιοχές ενδιαφερόντων - στο εσωτερικό του προσχολικού περιβάλλοντος, που ο καθένας έχει συγκεκριμένο θέμα και κατάλληλο εκπαιδευτικό εξοπλισμό» (σ. 110).

Σύμφωνα με τους Κουτσοβάνου και Γιαλαμά (1999) «οι γωνιές δραστηριοτήτων, είναι ειδικά κατασκευασμένοι χώροι, που προσκαλούν το παιδί σε δραστηριότητες και ο τρόπος της επικοδομητικής συμμετοχής του στην κάθε δραστηριότητα εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος από το βαθμό που το περιβάλλον είναι σε θέση να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα, τις επιθυμίες και τάσεις του ως ενός ξεχωριστού ατόμου» (σ. 11).

Όπως τονίζει η Σιβροπούλου (1997) «κάθε γωνιά είναι διαχωρισμένη από τις άλλες, έχει τη δική της θεματική, την ίδια είσοδο και έξοδο και το δικό της υλικό, που είναι τοποθετημένο σε χαμηλά ράφια ή συρτάρια, για να είναι προσιτά στα παιδιά» (σ. 44).

Ο χώρος δεν επαρκεί, συνήθως, για να οργανωθούν όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος μέσα σε μια αίθουσα. Ο παιδαγωγός επιλέγει και διαμορφώνει αυτά τα κέντρα ενδιαφέροντος που είναι πιο κοντά στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες των παιδιών και αυτά που μπορεί να οργανώσει με τα μέσα που διαθέτει. Για να έχουμε ένα πετυχημένο και αρμονικό σύνολο και για να ανταποκρίνονται τα κέντρα ενδιαφέροντος στις διάφορες χρήσεις τους, θα πρέπει να συνδιάζουν την άνεση, την πρακτικότητα και την αισθητική (Παπανικολάου, 1998).

Στην αρχή της χρονιάς τα κέντρα ενδιαφέροντος είναι εξοπλισμένα με τελείως απαραίτητα πράγματα, όμως μετά από συζητήσεις με τα παιδιά και καθώς αυτά εξοικειώνονται με το περιβάλλον της τάξης, μπορούν να αλλάξουν μορφή ή να εμπλουτιστούν (Χατζήνα, 2008).

Τα κέντρα ενδιαφέροντος μπορούμε να τα διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες. Στα μόνιμα και στα εποχιακά - πρόσκαιρα. Μόνιμα είναι αυτά που υπάρχουν σταθερά στην αίθουσα σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς, όπως η γωνιά με το σπιτάκι, η γωνιά της βιβλιοθήκης, η γωνιά του οικοδομικού υλικού. Εποχιακά - πρόσκαιρα

είναι αυτά που λειτουργούν για κάποιο χρονικό διάστημα και πολύ συχνά αλλάζουν ανάλογα με την εποχή που έχουμε ή ανάλογα με την ενότητα που επεξεργαζόμαστε την εποχή εκείνη (Παπανικολάου, 1998).

Επίσης, υπάρχουν τα μεγάλα - ανοιχτά και τα μικρά - κλειστά κέντρα ενδιαφέροντος. Κάθε ένα έχει το δικό του ξεχωριστό ρόλο. Τα ανοιχτά κέντρα, για παράδειγμα, ενθαρρύνουν την αδρή κινητικότητα προσφέροντας στα παιδιά χώρο για κίνηση και είναι πιο θορυβώδες σε σύγκριση με τα κλειστά. Τα μικρά - κλειστά κέντρα ενδιαφέροντος, με τη σειρά τους, προσφέρουν ηρεμία, επιτρέπουν αυτοσυγκέντρωση και διευκολύνουν στενές φιλικές συζητήσεις μεταξύ των παιδιών (Κουτσοβάνου & Γιαλαμάς, 1999).

Όπως τονίζει η Εξάρχου (2004), «τα κατάλληλα οργανωμένα και σωστά εξοπλισμένα κέντρα λειτουργούν σε καθημερινή βάση ως πόλοι έλξης για τα παιδιά. Εκεί τους δίνεται η ευκαιρία να έχουν ελεύθερη επιλογή νιώθοντας ικανοποίηση και χαρά για αυτό που επέλεξαν να ασχοληθούν, αναπτύσσοντας έτσι τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους» (σ. 37).

Η οργάνωση του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος αποβλέπει στο να οδηγήσει τα παιδιά μέσα από μια συμβολική αναπαράσταση παιχνιδιού σε μια πραγματική, όσο το δυνατόν, φυσική γνώση της ζωής. «Ο σχεδιασμός του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος από τη μια μεριά επιδιώκει τη δημιουργία μιας οικογενειακής ατμόσφαιρας, κεντρίζει το ενδιαφέρον των παιδιών για να παράγουν νέες ιδέες, να απελευθερώνονται αλλά και για να συγκρατούν το σώμα, το πνεύμα και τα αισθήματά τους. Από την άλλη διευρύνει, με αλληπάλληλα ερεθίσματα, τη δημιουργική φαντασία του παιδαγωγού, ώστε να διαφοροποιείται η ρουτίνα της καθημερινής εργασίας του» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 46).

Η δημιουργία των κέντρων ενδιαφέροντος, επιδιώκει να σεβασαστεί τις ιδιαιτερότητες των παιδιών, καθώς το καθένα εργάζεται χωρίς ένταση και σύμφωνα με το ρυθμό του. Να προσφέρει ένα ευρύ πεδίο εμπειριών και να βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν τον εαυτό τους, το σώμα τους, τα συναισθήματά τους και τη θέση τους στην ομάδα (Σιβροπούλου, 1997).

Όπως τονίζει η Δαράκη (1995) «τα κέντρα ενδιαφέροντος ενεργούν σαν πόλοι έλξης για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τους δίνουν τη δυνατότητα να κάνουν τις επιλογές τους και να δραστηριοποιούνται σύμφωνα με αυτές» (σ. 197).

Συνάμα, τα κέντρα ενδιαφέροντος προωθούν τον εγγραμματισμό των παιδιών και εξασφαλίζουν ευκαιρίες για την προαγωγή της συνειδητοποίησης της κοινωνικής διάστασης του γραπτού λόγου (Χατζήνα, 2008, σ. 111).

Η συγκεκριμένη διαμόρφωση χώρου, έχει σκοπό να παρακινήσει το παιδί να έρθει σε επαφή με λογικά δομημένα συστήματα, μέσα από τα οποία οδηγείται στην ανάλυση και τη σύνθεση της σκέψης του, στη δοκιμασία της λογικής του ικανότητας, στην κατανόηση της τάξης και των κανόνων που διέπουν τον κόσμο. Επίσης, επιδιώκει να προσφέρει γνώσεις που πηγάζουν έμμεσα από τις ζωντανές εναλλασσόμενες καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Επιπλέον, ο σχεδιασμός του χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος, σκοπό έχει να παρακινήσει τα παιδιά να οριοθετήσουν τις δυνατότητές τους και να τις δοκιμάσουν, να αναπτύξουν πρωτοβουλία, αυτενέργεια, ανεκτικότητα, αυτοπειθαρχία, συνεργατικότητα και αυτονομία μέσα από τις διάφορες δραστηριότητες που του παρέχονται. Να τονώσει το αυτοσυναισθημα και την αυτοαξία του παιδιού, καθώς του παρέχει ευκαιρίες, να δίνει και να δέχεται ενίσχυση στη διάρκεια των συνεργατικών του σχέσεων. Σημαντικός σκοπός των κέντρων ενδιαφέροντος είναι να ωθήσει τα παιδιά να εκφράζουν τους φόβους τους, να επεξεργάζονται τους προβληματισμούς τους και να αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις τους (Σιβροπούλου, 1997).

Τέλος, με τη λειτουργία των κέντρων αυτών, τα παιδιά μαθαίνουν να σέβονται το υλικό, να το χειρίζονται με προσοχή χωρίς να το καταστρέφουν και να το τακτοποιούν στην ίδια θέση μετά τη χρήση του, αποκτώντας έτσι υπευθυνότητα (Δαράκη, 1995).

3.3 Οργάνωση και τοποθέτηση των κέντρων ενδιαφέροντος στο χώρο

Ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος πρέπει να έχει ωραία χρώματα, ζεστά άνετα κέντρα ενδιαφέροντος καθώς και άπλετο φως. Αν ο χώρος είναι μεγάλος, συνίσταται τα κέντρα ενδιαφέροντος να βρίσκονται στην περιφέρεια του δωματίου, ώστε να μείνει ο κεντρικός χώρος ανοιχτός για ομαδικές δραστηριότητες και να υπάρχει πρόσβαση σε όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος. Αν ο χώρος είναι μικρός ή περιλαμβάνει περισσότερα από ένα δωμάτια, μπορεί να γίνουν κάποιες διευθετήσεις για τις ομαδικές δραστηριότητες και τις μετακινήσεις από το ένα κέντρο ενδιαφέροντος στο άλλο (Ντολιοπούλου, 2002β).

Ακόμα, είναι σημαντικό να υπάρχει ευελιξία στο χώρο, ώστε κατά τη διάρκεια της χρονιάς, να μπορούν να γίνουν αλλαγές, σύμφωνα με τα νέα ενδιαφέροντα των

παιδιών, με την προσθήκη ή αφαίρεση υλικών και κέντρων ενδιαφέροντος. Στη διαδικασία αυτή, μπορούν να συμμετέχουν και τα ίδια τα παιδιά, πράγμα που θα τα βοηθήσει να ορίζουν το περιβάλλον τους και να νοιώθουν ασφάλεια (Ντολιοπούλου, 2002β).

Πιο συγκεκριμένα, ο παιδαγωγός καθ'όλη τη διάρκεια του χρόνου εξετάζει αν τα κέντρα ενδιαφέροντος είναι επαρκή για την απασχόληση όλων των παιδιών, αν χρειάζεται κάποια πράγματα να προστεθούν ή να αφαιρεθούν, αν υπάρχει πρόβλημα στη διαρρύθμιση των κέντρων ενδιαφέροντος, αν υπάρχουν θέσεις για την τακτοποίηση όλων των πραγμάτων. Έτσι, κάνει τις ανάλογες αλλαγές ή βελτιώσεις όπου χρειάζεται (Παπανικολάου, 1998).

Η αναδιοργάνωση, η κατάργηση ή η αλλαγή των κέντρων ενδιαφέροντος γίνεται σταδιακά και ρυθμίζεται ανάλογα με το ενδιαφέρον των παιδιών. Ο παιδαγωγός, δεν αλλάζει δηλαδή όλα τα κέντρα μαζί, αλλά ένα ένα. Οι αλλαγές αυτές γίνονται σταδιακά και τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν σε αυτές. Δίνονται, δηλαδή, δυνατότητες στα παιδιά με αυτόν τον τρόπο, να παρεμβαίνουν στο χώρο (Παπανικολάου, 1998).

Τα κέντρα ενδιαφέροντος τοποθετούνται στον χώρο με κριτήριο το θόρυβο που προκαλείται, το φωτισμό, τη συχνότητα που περνούν τα παιδιά από εκεί, τον αριθμό των νηπίων που μπορούν να απασχοληθούν σε καθεμία από αυτές και το συνδιασμό των δραστηριοτήτων μεταξύ τους, ώστε να υπάρχει εναλλαγή ήσυχων και θορυβωδών ενασχολήσεων (Ντολιοπούλου, 2002β, σ. 149).

Όσον αφορά το υλικό που τοποθετείται, ο παιδαγωγός, φροντίζει να εξοπλίζει κάθε κέντρο ενδιαφέροντος με υλικό κατάλληλο, έχοντας πάντα στο μυαλό του τις δυνατότητες που έχει το συγκεκριμένο υλικό για να βοηθήσει στην ανάπτυξη του παιδιού και στην καλλιέργεια των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των εμπειριών που θα αποκτήσει το παιδί μέσα από αυτό (Εξάρχου, 2004).

Το υλικό σε όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος είναι αρμονικά τακτοποιημένο σε ράφια, συρτάρια ή ντουλάπια, όπου τα παιδιά εύκολα μπορούν να τα προσεγγίσουν. Μετά από κάθε χρήση, το κέντρο ενδιαφέροντος και το υλικό του τακτοποιείται ξανά με ευθύνη του παιδιού που έπαιξε. Καλό θα ήταν, επίσης, να ξεχωρίζουν τα κέντρα ενδιαφέροντος μεταξύ τους με τη διαρρύθμιση των επίπλων, έτσι ώστε το παιδί που ασχολείται σε αυτά να νιώθει απομόνωση και οπτικό διαχωρισμό από τη μεγάλη ομάδα και να μπορεί να συγκεντρώνεται (Εξάρχου, 2004).

Ο χώρος πρέπει να έχει διαμορφωθεί με τέτοιον τρόπο, που να επιτρέπει στα παιδιά να εργάζονται είτε ατομικά είτε σε μικρές ομάδες ή και όλα μαζί. Η κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου επιτρέπει, επίσης, την εύκολη πρόσβαση από το ένα κέντρο ενδιαφέροντος στο άλλο, χωρίς να προκαλείται αναστάτωση. Τα κέντρα ενδιαφέροντος σωστό θα ήταν να είναι έτσι διαμορφωμένα ώστε τα παιδιά που απασχολούνται σε ένα κέντρο να μην ενοχλούνται από τα παιδιά των άλλων κέντρων. Ο καλά οργανωμένος χώρος προκαλεί την επιθυμητή συμπεριφορά και διευκολύνει την πιθανή αλληλεπίδραση ανάμεσα στους ανθρώπους, καθώς και την ενεργητική εμπλοκή με υλικά (Κουτσουβάνου & Γιαλαμάς, 1999).

Σύμφωνα με την Χατζήνα (2008), σε μία τάξη είκοσι περίπου παιδιών κρίνεται σκόπιμο να λειτουργούν τέσσερα με πέντε κέντρα ενδιαφέροντος. Τα κέντρα αυτά θα πρέπει να είναι πλούσια σε πηγές δραστηριοτήτων και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες ομάδων από δύο έως πέντε παιδιών.

Οι περιοχές μπορούν να περιέχουν πολλά είδη υλικών που συνδέονται άμεσα με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα και τονίζουν τη μοναδικότητα της κάθε περιοχής με τη χρήση της υφής, του χρώματος και του φωτισμού. Οι αλλαγές, για παράδειγμα, στο χρώμα του πατώματος, στα υφάσματα, στο επίπεδο, στα κάθετα όρια, οι βιβλιοθήκες και οι χώροι παρουσίασης, καθώς και οι αλλαγές στο επίπεδο ή στην ποιότητα του φωτισμού, πρέπει να σχεδιαστούν προσεκτικά ώστε να ταιριάζουν με το συγκεκριμένο χώρο που θέλει ο παιδαγωγός να διαμορφώσει καθώς και με τα χαρακτηριστικά του κάθε κέντρου ενδιαφέροντος (Κουτσουβάνου & Γιαλαμάς, 1999, σ. 23-24).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η λειτουργία του κάθε κέντρου ενδιαφέροντος διέπεται από λειτουργικούς κανόνες και κανόνες συμπεριφοράς. Έτσι, το παιδί θα πρέπει να μάθει να σέβεται το υλικό του κάθε κέντρου, να το μεταχειρίζεται με προσοχή χωρίς να το καταστρέφει και μετά τη χρήση του να το τοποθετεί στη θέση του. Μαθαίνει να περιμένει με υπομονή αν το υλικό που θέλει το χρησιμοποιεί κάποιο άλλο παιδί, χωρίς να δημιουργεί σκηνές έντασης. Μαθαίνει να εργάζεται αθόρυβα και να σέβεται την εργασία των άλλων παιδιών χωρίς να δημιουργεί προβλήματα (Εξάρχου, 2004).

Εν κατακλείδι, «η σωστή και καλαίσθητη οργάνωση του προσχολικού προγράμματος σε κέντρα ενδιαφέροντος δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να οικοδομούν μέσα τους τις διάφορες γνώσεις, να αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους και

γενικά ικανοποιεί τις πνευματικές, κινητικές, αισθητικές, συναισθηματικές και κοινωνικές ανάγκες τους» (Παπανικολάου, 1998, σ. 26).

3.4 Περιγραφή και εξοπλισμός των κέντρων ενδιαφέροντος

Μια τάξη προσχολικού προγράμματος, μπορεί να περιλαμβάνει τα παρακάτω κέντρα ενδιαφέροντος: περιοχή παρατήρησης - συζήτησης, περιοχή βιβλιοθήκης, κουκλόσπιτο, περιοχή οικοδομικού υλικού, κουκλοθέατρο, περιοχή εικαστικών, περιοχή με άμμο/νερό, περιοχή μεταμφίεσεων, περιοχή ιατρείου, περιοχή της φύσης, περιοχή των παιδαγωγικών παιχνιδιών, περιοχή μουσικής και άλλες. Όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος μαζί καλύπτουν συνήθως όλες τις ανάγκες των παιδιών για κινητικές δραστηριότητες (παιχνίδι κατασκευών), για ήρεμες δραστηριότητες (περιοχή βιβλιοθήκης), για δημιουργικό παιχνίδι (περιοχή εικαστικών), για συμβολικό παιχνίδι (κουκλόσπιτο) και δραματικό παιχνίδι (θεατρική γωνιά) (Σιβροπούλου, 1997).

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με κάθε κέντρο ενδιαφέροντος χωριστά και θα δούμε τους σκοπούς που κάθε ένα εξυπηρετεί, τον εξοπλισμό που χρειάζεται και τον τρόπο που πρέπει να οργανώνεται ο χώρος

3.4.1 Το κουκλόσπιτο

Προσφορά του κουκλόσπιτου:

Ένα από τα πιο ευχάριστα κέντρα ενδιαφέροντος της τάξης είναι το κουκλόσπιτο. Η περιοχή ελκύει τα παιδιά από την πρώτη στιγμή, γιατί περιλαμβάνει αντικείμενα γνωστά και προσφιλή σε αυτά. Κύριος στόχος του κουκλόσπιτου είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού και η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στο σπίτι και το προσχολικό πρόγραμμα, μέσα από τη μίμηση προσώπων, ρόλων και σκηνών από την καθημερινή ζωή (Παπανικολάου, 1998).

Το παιχνίδι στο κουκλόσπιτο στήνεται με κέντρο και άξονα την κούκλα. Ο χώρος που θα πρέπει να διατεθεί για το παιχνίδι αυτό θα πρέπει να είναι αρκετά μεγάλος και περιορισμένος σε ένα ήσυχο μέρος της τάξης, για να αισθάνονται τα παιδιά ήρεμα (Σιβροπούλου, 1997).

Ένα καλά οργανωμένο κουκλόσπιτο δίνει πολλές ευκαιρίες στα παιδιά να παίξουν ευχάριστα, χρησιμοποιώντας τη φαντασία τους (Παπανικολάου, 1998). Η περιοχή του κουκλόσπιτου είναι πηγή για συμβολικό ή μιμητικό παιχνίδι. Το παιδί προσδίδει στα διάφορα αντικείμενα που βρίσκει στο κουκλόσπιτο την ιδιότητα που αυτό επιθυμεί, δίνει ψυχή στα άψυχα, παίζει διάφορους ρόλους μιμούμενο πρόσωπα

τόσο του οικογενειακού του περιβάλλοντος όσο και φανταστικά. Το παιδί χρησιμοποιεί τις κούκλες για να προβάλλει τα συναισθήματά του, να δραματοποιεί τις δικές του σχέσεις, ενδεχομένως και τις συγκρούσεις του. Μέσω της κούκλας το παιδί επεξεργάζεται τους φόβους του. Αναπαριστά μια τραυματική εμπειρία ή κατάσταση συμβολικά και επιστρέφοντας σε αυτή και ίσως αλλάζοντάς της το αποτέλεσμα στο παιχνίδι, το παιδί αποκτά την ικανότητα να αντιμετωπίζει το πρόβλημα και στην πραγματική ζωή. Έτσι οι κούκλες γίνονται σπουδαίο θεραπευτικό μέσο (Σιβροπούλου, 1997).

Στο κουκλόσπιτο τα παιδιά έχουν και μαθηματικές εμπειρίες, ντύνοντας τις κούκλες με το μέγεθος των ρούχων που τους ταιριάζει, ταξινομώντας και τοποθετώντας στις θέσεις που πρέπει τα διάφορα αντικείμενα, βάζοντας στο τραπέζι πιάτα και ποτήρια (Παπανικολάου, 1998).

Επίσης, το κουκλόσπιτο παίζει πολύ σημαντικό ρόλο για την κοινωνικοποίηση του παιδιού, γιατί το βοηθάει να συνειδητοποιήσει τον κόσμο που το περιστοιχίζει, το διευκολύνει στις σχέσεις του με τα άλλα παιδιά, αλλά και με τους μεγάλους (Δαράκη, 1995).

«Το παιχνίδι στο κουκλόσπιτο βοηθά το παιδί να βρει τον εαυτό του, να ξεπεράσει τον εγωισμό του, να ανακαλύψει τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά του. Αποτελεί το καλύτερο και φυσικότερο αυτοθεραπευτικό μέσο στην εξέλιξη του παιδιού» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 74).

«Θα πρέπει να γίνεται μεγάλη προσπάθεια για να υπάρξει το κουκλόσπιτο μέσα στο χώρο του προσχολικού προγράμματος. Το ιδεώδες είναι να είναι ανεξάρτητο από το δωμάτιο των παιχνιδιών, αλλά να έχει επικοινωνία με αυτό. Έτσι εξασφαλίζεται η επίβλεψη από τον παιδαγωγό και το αίσθημα ασφάλειας στο παιδί που ζει εκεί» (Δαράκη, 1995, σ. 214).

Οργάνωση του κουκλόσπιτου:

Σύμφωνα με την Σιβροπούλου (1997) υπάρχουν τρεις τύποι κουκλόσπιτων:

A τύπος: Το παραδοσιακό κουκλόσπιτο. Πρόκειται για ένα έπιπλο- σπιτάκι με σκεπή και μεγάλα ανοίγματα. Δεν είναι τόσο εύχρηστο, γιατί η χωρητικότητά του είναι περιορισμένη, δημιουργώντας μικροπροβλήματα ανάμεσα στα παιδιά.

B τύπος: Το κουκλόσπιτο με το καγκελωτό κυκλίδωμα. Κατασκευάζεται από ξύλινα κάγκελα, δεν έχει σκεπή, μπορεί να γίνει μικρό ή μεγάλο ανάλογα με το χώρο

που διαθέτει το προσχολικό πρόγραμμα και να παίζουν μέσα αρκετά παιδιά. Είναι πιο λειτουργικό γιατί μπορεί ο παιδαγωγός να παρατηρεί άμεσα τις κινήσεις των παιδιών.

Γ τύπος: Το κουκλόσπιτο με πάνινη οροφή. Για την κατασκευή του χρειάζεται ένα κομμάτι ύφασμα που τοποθετείται σαν οροφή πάνω από δύο χαμηλά χωρίσματα (ντουλαπάκια ή ραφάκια ή παραβάν) που οριοθετούν το χώρο του. Χαρακτηριστικό αυτού του κουκλόσπιτου είναι η εύκολη κατασκευή και χρήση του (Σιβροπούλου, 1997).

Γενικά ένα κουκλόσπιτο θα πρέπει να είναι εξοπλισμένο με τα εξής:

- Μικροέπιπλα κουζίνας, όπως ντουλάπια, νεροχύτη, ηλεκτρική κουζίνα, ψυγείο, τραπέζιακι, καρέκλες.
- Κούκλες, διαφόρων εθνικοτήτων – ώστε να εξοικειωθούν τα παιδιά και να καλλιεργήσουν τη συμπάθεια για όλες τις φυλές – διαφόρων μεγεθών, με ρούχα που να μπαινοβγαίνουν εύκολα.
- Κρεβάτι για τις κούκλες, με στρώμα, μαξιλάρι και κουβέρτα.
- Καροτσάκι για βόλτα του μωρού.
- Διάφορα σκεύη για μαγείρεμα(κατσαρόλες, τηγάνια)
- Παιδικό σερβίτσιο και πλαστικά τρόφιμα.
- Σίδερο και σανίδα σιδερώματος.
- Ποδιά, σκούπα και φαράσι.
- Τσάντα για ψώνια.
- Τραπέζι και καρέκλες.
- Τηλέφωνο(Σιβροπούλου,1997).

Όλα τα υλικά που χρησιμοποιούνται πρέπει να πληρούν τις προδιαγραφές ασφάλειας (να μην είναι τοξικά, να είναι από ανθεκτικό υλικό, να μην έχουν αιχμηρές γωνιές) (Σιβροπούλου, 1997).

Το κουκλόσπιτο καλό είναι να βρίσκεται δίπλα ή απέναντι απο την περιοχή του οικοδομικού υλικού, ώστε η αλληλεπίδραση των παιδιών να μην επηρεάζει τις υπόλοιπες. Επιβάλλεται να υπάρχει μεγάλος χώρος, ώστε το ένα μέρος της γωνιάς να ορίζεται ως κουζίνα και το υπόλοιπο να χρησιμοποιείται ως κρεβατοκάμαρα,γκαράζ, μαγαζί και άλλα (Ντουλιοπούλου, 2002β).

Ο παιδαγωγός παρατηρεί τα παιδιά για να διαπιστώσει τι ρόλους αναλαμβάνουν, τι υλικά χρησιμοποιούν και από που προέρχονται οι ιστορίες του συμβολικού παιχνιδιού τους (Ντουλιοπούλου, 2002β).

3.4.2 Περιοχή μαγαζάκι

Προσφορά της περιοχής με το μαγαζάκι:

Η περιοχή με το μαγαζάκι δίνει αμέτρητες ευκαιρίες στα παιδιά να παίξουν, να μάθουν και να πειραματιστούν. Τα παιδιά παίζουν σε αυτή, μαθαίνουν τη γλώσσα των εμπορικών συναλλαγών, μαθαίνουν να λογαριάζουν, να αυτοπειθαρχούν – περιμένοντας τη σειρά τους, συνηθίζουν στην τάξη και την καλαισθησία τακτοποιώντας τα εμπορεύματα (Δαράκη, 1995).

«Τα παιδιά παίζοντας στη γωνιά με το μαγαζάκι, δεν αντιλαμβάνονται μόνο την αξία των χρημάτων, αλλά τους δίνεται η ευκαιρία να συμπεριφερθούν όπως οι μεγάλοι, να υποδιθούν ρόλους, να δραματοποιήσουν καταστάσεις και να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 77).

Το μαγαζάκι προσφέρει άπειρες δυνατότητες για κοινωνική ανάπτυξη (τρόποι καλής συμπεριφοράς, συνεργασία, υπομονή, μύηση στην τάξη). Δίνει, ακόμα, την ευκαιρία στα παιδιά να ασκήσουν το προφορικό τους λόγο και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους. Προάγει τη λογικομαθηματική σκέψη τους και τα βοηθά να συνειδητοποιήσουν τους αριθμούς. Τέλος, αποκτούν πολλές προμαθηματικές έννοιες, όπως : λιγότερο βαρύ από, πιο βαρύ από. Μαθαίνουν να ταξινομούν να ομαδοποιούν και να συσχετίζουν τα αντικείμενα (Σιβροπούλου, 1997).

Οργάνωση της περιοχής με το μαγαζάκι:

Για να οργανωθεί η περιοχή χρειάζονται τα εξής :

- Ένα έπιπλο – μαγαζάκι.
- Ταμειακή μηχανή.
- Μπλοκ και νομίσματα.
- Μια ζυγαριά σε καλή κατάσταση, για να ενθαρρύνονται οι συγκρίσεις.
- Ένα τηλέφωνο για τις παραγγελίες.
- Πλαστικά φρούτα και λαχανικά, άδεια κουτιά και πλαστικά μπουκάλια.
- Σακούλες χάρτινες και νάιλον
- Καρτελάκια και ετικέτες για να αναγράφονται οι τιμές. (Στην αρχή έχουμε αριθμούς από ένα ως τρία, μετά προσθέτουμε το τέσσερα και το πέντε)
- Ένα καπέλο ή ποδιά που θα φοράει ο πωλητής, ώστε να ξεχωρίζει από τους πελάτες (Παπανικολάου, 1998).

Ο παιδαγωγός, έχει τη δυνατότητα να αλλάζει κατά καιρούς τη μορφή και την οργάνωση του μαγαζιού, δημιουργώντας έτσι άλλα μαγαζιά, όπως για παράδειγμα μανάβικο, βιβλιοπωλείο ή ανθοπωλείο (Δαράκη, 1995).

3.4.3 Περιοχή οικοδομικού υλικού

Προσφορά της περιοχής οικοδομικού υλικού:

«Όταν λέμε οικοδομικό υλικό εννοούμε τα κομμάτια από ξύλο ή άλλο υλικό σε διάφορα σχήματα, χρώματα και μεγέθη, όπως για παράδειγμα κύβους, κυλίνδρους, τούβλα, κώνους, ραβδάκια, ορθογώνια, τρίγωνα και άλλα» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 79).

Η περιοχή του οικοδομικού υλικού είναι από τους χώρους του προσχολικού περιβάλλοντος, που τα παιδιά εξοικειώνονται γρήγορα. Αυτό επειδή δίνεται στα παιδιά η χαρά τόσο της προσωπικής όσο και της ομαδικής δημιουργίας (Κουτσοβάνου, 1997).

Η περιοχή του οικοδομικού υλικού, στόχο έχει να προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα για δημιουργία. Χάρη στις κατασκευές το παιδί επινοεί και δημιουργεί το περιβάλλον που του ταιριάζει. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι δημιουργικότητα υπάρχει όταν το άτομο σκέφτεται, αισθάνεται, βλέπει και εκφράζεται σε σχέση με το άτομό του, με το δικό του ιδιαίτερο, προσωπικό τρόπο. Για να εκδηλωθεί η δημιουργικότητα θα πρέπει να ενθαρρυνθεί μέσα από τις ευκαιρίες για προσωπική έκφραση που δίνει το υλικό (Σιβροπούλου, 1997).

Οι κατασκευές συμβάλλουν στη μαθηματική σκέψη των παιδιών σχετικά με το σχήμα, το βάρος, και το μέγεθος. Παίζοντας αυθόρμητα αποκτούν τις βασικές ικανότητες της διάκρισης, της ταξινόμησης (ομαδοποίηση και τακτοποίηση των αντικειμένων), της επιλογής (επιλέγω σημαίνει επισημαίνω τα κατάλληλα αντικείμενα που μου είναι απαραίτητα προκειμένου να κάνω κάτι), της εκτίμησης και της έρευνας (Σιβροπούλου, 1997).

Τα παιχνίδια κατασκευών βοηθούν στην ανάπτυξη της λεπτής και αδρής κινητικότητας του παιδιού, καθώς αποκτούν μια σειρά από δεξιότητες κινητικές που αναφέρονται στο πιάσιμο, στο σύρσιμο, στην περιστροφή και στην τοποθέτηση. Οι κατασκευές καλλιεργούν επίσης τη νοητική ανάπτυξη. Για την ανάπτυξη της νόησης καθοριστική είναι η ικανότητα των παιδιών να αλλάζουν τις κατασκευές. Η ικανότητα αυτή αναπτύσσεται όταν καταλάβουν τα παιδιά ότι η κατασκευή κάποιου αντικειμένου, το μέγεθος και το σχήμα του εξαρτώνται από τον προορισμό τους. Τα

παιδιά μέσα από το παιχνίδι τους, όχι μόνο εξερευνούν, αλλά συγχρόνως παρατηρούν, προβλέπουν, αγγίζουν, δοκιμάζουν, αξιολογούν και αλλάζουν (Σιβροπούλου, 1997).

Επιπλέον, η περιοχή του οικοδομικού υλικού βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν διαπροσωπικές σχέσεις, να γίνουν συνεργάσιμα και κοινωνικά. Με τη χρήση του οικοδομικού υλικού, τα παιδιά αποκτούν την έννοια του χώρου, της ποσότητας και των σχημάτων. Διακρίνουν τις διαστάσεις του υλικού, κάνουν συγκρίσεις και αριθμήσεις (Κουτσοβάνου, 1997).

«Μια καλά οργανωμένη γωνιά οικοδομικού υλικού, εκτός από τις άλλες χρήσεις της, προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση στα παιδιά. Αυτό γιατί, καθώς δεν υπάρχουν κανόνες ή ένας ορισμένος τρόπος παιχνιδιού, τα παιδιά νιώθουν ελεύθερα να δημιουργήσουν ό,τι θέλουν. Τοποθετώντας για παράδειγμα, τα διάφορα τουβλάκια με έναν τρόπο που τα ίδια επιλέγουν, φτιάχνουν κάτι, όπως ένα δρόμο ή μια γέφυρα. Αυτή ακριβώς η ελευθερία για δημιουργία κάνει τη γωνιά ευχάριστη. Για όλους τους παραπάνω λόγους, η γωνιά του οικοδομικού υλικού θεωρείται μία από τις πιο αξιόλογες γωνιές του προσχολικού προγράμματος και πρέπει να οργανώνεται με ιδιαίτερη προσοχή από τον παιδαγωγό» (Παπανικολάου, 1998, σ. 111-112).

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι «με τη χρήση του οικοδομικού υλικού τα παιδιά εξωτερικεύουν συναισθήματα και εντυπώσεις, αναπτύσσουν δεξιότητες, διευρύνουν τις δυνάμεις της λογικής και του συλλογισμού. Κερδίζουν εσωτερική δύναμη, καθώς ξεκαθαρίζουν τις ασαφείς και ημιτελείς αντιλήψεις τους οι οποίες αφορούν τον αληθινό κόσμο των αντικειμένων, των φαινομένων και των ανθρώπων» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 86).

Οργάνωση της περιοχής οικοδομικού υλικού:

Στη περιοχή του οικοδομικού υλικού τα παιδιά χειρίζονται υλικά, χτίζουν σπίτια και πύργους, κατασκευάζουν και ανακατασκευάζουν δρόμους και γέφυρες, χτίζουν πόλεις και χωριά (Παπανικολάου, 1998). Για να οργανωθεί η περιοχή του οικοδομικού υλικού χρειάζεται:

- Ένας μεγάλος χώρος, που καλό θα ήταν να είναι στρωμένος με μοκέτα, καθώς το παιχνίδι γίνεται συνέχεια στο πάτωμα.
- Μεγάλα και μικρά τουβλάκια, ξύλινα ή πλαστικά, σε διάφορα χρώματα μεγέθη και σχήματα.

- Μια μεγάλη ποικιλία από ανθρώπινες φιγούρες, ζώα, σχήματα, μέσα συγκοινωνίας (αυτοκίνητα, φορτηγά, πλοία, τρένα, αεροπλάνα), σήματα τροχαίας, που θα δώσουν ζωή και διάσταση στις κατασκευές των παιδιών.
- Ανοιχτά και χαμηλά ράφια ή ξύλινα κιβώτια με ρόδες, για την τακτοποίηση του υλικού, ώστε τα παιδιά να μπορούν να τα παίρνουν και να τα χρησιμοποιούν εύκολα (Παπανικολάου, 1998).

Για να διατηρείται κάποια τάξη στην περιοχή και να εξελίσσονται ομαλά τα παιχνίδια των παιδιών, ο παιδαγωγός, από την αρχή της λειτουργίας της γωνιάς, εξηγεί στα παιδιά ότι μπορούν να φτιάξουν ό,τι θέλουν με το υλικό. Δεν επιτρέπεται, όμως, να πετούν και να καταστρέφουν τις κατασκευές των άλλων ή να σπάζουν τα τουβλάκια. Προτρέπει τα παιδιά να τακτοποιούν το υλικό μετά από το τέλος του παιχνιδιού (Παπανικολάου, 1998).

Η περιοχή αυτή, επειδή είναι ιδιαίτερα αγαπητή στα παιδιά, καλό είναι να οργανωθεί σε ένα ευρύχωρο μέρος, αλλά και κεντρικό για να επικοινωνεί με άλλες περιοχές (ειδικά με το κουκλόσπιτο, καθώς τα παιδιά κατά τη διάρκεια του συμβολικού παιχνιδιού χρησιμοποιούν τουβλάκια για διάφορες χρήσεις (Ντολιοπούλου, 2002β).

3.4.4 Περιοχή παιδαγωγικού υλικού

Προσφορά της περιοχής παιδαγωγικού υλικού:

Κάθε προσχολικό πρόγραμμα διαθέτει παιδαγωγικά παιχνίδια, όπως puzzle, παιχνίδια μνήμης, διάφορες κατασκευές, ντόμινο, χάντρες, συναρμολογήσεις, τόμπολες, ενσφηνώματα, παιχνίδια αρίθμησης και άλλα, αγορασμένα από το εμπόριο ή κατασκευασμένα από τον παιδαγωγό μαζί με τα παιδιά (Παπανικολάου, 1998).

Ο σημαντικότερος στόχος της περιοχής του παιδαγωγικού υλικού είναι η προαγωγή των διαδικασιών μάθησης. Παίζοντας με τα παιδαγωγικά παιχνίδια, τα παιδιά διευρύνουν τη σκέψη τους, καλλιεργούν τη λεπτή κινητικότητα, τη μνήμη, την προσοχή, τις αισθήσεις, τη φαντασία και αποκτούν συνειδητά ή ασυνείδητα γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες (Σιβροπούλου, 1997). Τα παιδαγωγικά παιχνίδια, χαλαρώνουν και ξεκουράζουν τα παιδιά. Δίνουν διέξοδο στην πρωτοβουλία και στην επινοητικότητά τους (Παπανικολάου, 1998).

«Τα παιδαγωγικά παιχνίδια αναπτύσσουν τις πνευματικές ικανότητες των παιδιών, τα παρακινούν να κάνουν συγκρίσεις, ταξινομήσεις, να βρίσκουν ομοιότητες

και διαφορές, να βρίσκουν αντιθέσεις, να συμπληρώνουν συμμετρικά σχήματα, να κάνουν λογικούς συσχετισμούς, να κάνουν διακρίσεις χρωμάτων, σχημάτων και μεγεθών» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 134).

Το παιδαγωγικό υλικό διευκολύνει την κοινωνική εξέλιξη του παιδιού καθώς ευνοεί τη συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες. Το παιδί μαθαίνει να παίζει με ειλικρίνεια, να ακολουθεί κανόνες, να περιμένει τη σειρά του, να σέβεται τους άλλους και να μοιράζεται τα παιχνίδια του χωρίς να δημιουργεί πρόβλημα. Επίσης, προάγει τη γλωσσική εξέλιξη των παιδιών, με τη μεταξύ τους επικοινωνία κατά την ώρα που παίζουν (Εξάρχου, 2004).

Επιπλέον, βοηθά το παιδί να αναπτυχθεί σύμφωνα με τις προσωπικές του ιδιαιτερότητες, γιατί μέσα από τις δραστηριότητες που αυτό επιλέγει, κατακτά τη γνώση αβίαστα με προσωπικό πειραματισμό (Εξάρχου, 2004).

Παράλληλα, το παιδαγωγικό υλικό αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια του παιδαγωγού, γιατί του δίνει τη δυνατότητα να καταλάβει, μέσα από το παιχνίδι, τον τρόπο σκέψης των παιδιών, Ακόμα, του δίνεται η δυνατότητα, να μελετήσει τη συμπεριφορά τους, βλέποντας τα ενδιαφέροντα και τις αδυναμίες τους (Παπανικολάου, 1998).

«Γενικά οι ποικίλες εμπειρίες τις οποίες αποκτούν τα παιδιά μέσω των παιδαγωγικών παιχνιδιών, ευνοούν τη φυσιολογική τους ανάπτυξη και τους δίνουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν τον εαυτό τους και το περιβάλλον» (Σιβροπούλου, 1997, σελ. 134).

Οργάνωση της περιοχής παιδαγωγικού υλικού:

Στην περιοχή του παιδαγωγικού υλικού πρέπει να υπάρχει :

- Τραπέζι, πάνω στο οποίο τα παιδιά θα παίζουν τα παιχνίδια.
- Καρέκλες, για να κάθονται.
- Παιδαγωγικά παιχνίδια.
- Τραπεζομάντηλο ή τσόχα η οποία θα καλύπτει το τραπέζι ώστε να προστατεύεται το τραπέζι και να μη γλιστρούν τα παιχνίδια.
- Ράφια και συρτάρια στο ύψος των παιδιών για τοποθέτηση του υλικού έτσι, ώστε να είναι στη διάθεση και την ελεύθερη επιλογή τους (Παπανικολάου, 1998).

Η περιοχή αυτή μπορεί να οργανωθεί κοντά σε τραπέζια και τα υλικά της να τοποθετούνται σε τραπέζια σε σχήμα Γ ή Π. Καλό θα ήταν να τοποθετείται μακριά από θορυβώδεις περιοχές, για να μην αποσπάται η προσοχή των παιδιών. Θα πρέπει να διαθέτει αρκετό χώρο στο πάτωμα και κοντά στα ράφια, στα οποία θα είναι αποθηκευμένα τα παιχνίδια (Ντολιοπούλου, 2002β).

3.4.5 Περιοχή βιβλιοθήκης

Προσφορά της βιβλιοθήκης:

Το βιβλίο είναι πολύτιμος θησαυρός. Μέσα από αυτό μπορεί το παιδί να ονειρευτεί και να φανταστεί, να αναγνωρίσει ελκυστικούς χαρακτήρες και να απολαύσει όμορφες εικόνες. Όλα αυτά μπορούν να πραγματοποιηθούν στη γωνιά της βιβλιοθήκης (Σιβροπούλου, 1997).

Η περιοχή της βιβλιοθήκης, βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν τις χαρές του βιβλίου και να έρθουν σε επαφή με τη γνώση που αυτό χαρίζει. Η περιοχή αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον παιδαγωγό για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την ανάγνωση και τη γραφή (Κιαμίλη, 2010).

Κύριος στόχος της περιοχής της βιβλιοθήκης είναι να φέρει το παιδί σε μια πρώτη επαφή με το βιβλίο. Η περιοχή αυτή, είναι ένα μέσο με απεριόριστες δυνατότητες για την πνευματική και αισθητική καλλιέργεια του παιδιού. Διαπλάθει τη σκέψη του, διευρύνει τους ορίζοντές του και απελευθερώνει τη φαντασία του. Με το βιβλίο το παιδί αναπτύσσει το κριτικό του πνεύμα, το λεκτικό του πλούτο και το ενδιαφέρον του για το ωραίο. Αυτό βοηθάει το παιδί να καταλάβει τον εαυτό του και τις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους (Σιβροπούλου, 1997).

Η επαφή και η χρήση της βιβλιοθήκης από τα παιδιά έχει ως στόχο να κεντρίσει το ενδιαφέρον τους για το βιβλίο, να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές τους ικανότητες, να αναπτύξει το πνεύμα συνεργασίας και υπευθυνότητας. Να τα προσελκύσει στο διάβασμα, να μεταδώσει γνώσεις και να τα βοηθήσει να εξωτερικεύσουν τον εσωτερικό τους κόσμο (Χατζήνα, 2008, σ. 134).

Τα παιδιά στην περιοχή της βιβλιοθήκης μπορούν μόνα τους να ξεφυλλίσουν βιβλία της αρεσκίας τους, να παρατηρήσουν και να αναγνωρίσουν τα ζώα που αγαπούν, να ανασυνθέσουν μια γνωστή ιστορία ή να οργανώσουν μια άλλη όπως τη θέλουν και ενώ δεν ξέρουν ακόμα να αποκωδικοποιούν το γραπτό λόγο, πολύ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να σιγοψιθυρίζουν τη δική τους ιστορία καθώς βλέπουν τις εικόνες (Σιβροπούλου, 1997).

Οργάνωση της βιβλιοθήκης:

Για την οργάνωση της περιοχής χρειάζονται:

- Μια ή δύο βιβλιοθήκες ή ράφια, για να τοποθετούνται τα βιβλία με τέτοιο τρόπο, ώστε να φαίνονται τα πολύχρωμα εξώφυλλά τους και να προσελκύουν τα παιδιά. Οι βιβλιοθήκες μπορεί να είναι ξύλινες ή μεταλλικές σταθερές ή με ρόδες. Πρέπει να είναι ανάλογες με το ύψος των παιδιών, ώστε τα παιδιά να χειρίζονται μόνα τους το υλικό.
- Βιβλία (διάφορα παραμύθια, ιστορίες, μύθοι, ποιήματα, βιβλία γνώσεων, βιβλία με κατασκευές), περιοδικά, άλμπουμ, λευκώματα με έργα μεγάλων Ελλήνων και ξένων ζωγράφων.
- Ένα τραπεζάκι με καρέκλες ή μαξιλάρια ή ένα μικρό μαλακό καναπέ.
- Μιά μοκέτα ή ένα χαλί που θα καλύπτει το πάτωμα πάνω στο οποίο θα υπάρχουν μαξιλάρια, δημιουργώντας έτσι ατμόσφαιρα ζεστασιάς και ηρεμίας.
- Κασετόφωνο ή CD, για να ακούνε τα παιδιά τα αγαπημένα τους παραμύθια.
- Καλό θα ήταν οι τοίχοι αν είναι διακοσμημένοι με εικόνες ή αφίσες σχετικές με το βιβλίο (Παπανικολάου, 1998).

Το πιο σωστό σημείο της τάξης για την τοποθέτηση της περιοχής της βιβλιοθήκης, είναι ένα μέρος ήσυχο, ηλιόλουστο και ελκυστικό για τα παιδιά, μακριά από θορυβώδες γωνιές όπως για παράδειγμα η γωνιά της μουσικής (Κιαμίλη, 2010).

3.4.6 Περιοχή μουσικής

Προσφορά της μουσικής:

Η μουσική αποτελεί ένα βασικό τρόπο έκφρασης, μάθησης και επικοινωνίας και μια διεθνή γλώσσα. Η μουσική συντελεί στη γλωσσική ανάπτυξη, στη συμβολική σκέψη και έκφραση, στην κοινωνικοποίηση, στη γνωριμία με τους άλλους και την ευαισθητοποίηση για αυτούς (Ντολιοπούλου, 2002β).

Ο Michael (βρέθηκε στο Σιβροπούλου, 1997) στις έρευνές του κατέληξε στο συμπέρασμα ότι από τους πρώτους μήνες της ζωής του το παιδί ανταποκρίνεται σε μουσικά ερεθίσματα. Η μουσική είναι ένα ισχυρό μέσο αισθητικής αγωγής στο προσχολικό πρόγραμμα. Για να εκπληρώσει, όμως, το σπουδαίο αυτό ρόλο της, θα πρέπει το προσχολικό πρόγραμμα να δώσει ευκαιρίες στα παιδιά να εξοικειωθούν με τα μουσικά όργανα και τις βασικές έννοιες της μουσικής, να κατανοήσουν τους ήχους και να ευαισθητοποιήσουν την ακοή τους (Παπανικολάου, 1998).

Για το λόγο αυτό, θα πρέπει τα παιδιά στη διάρκεια των ελεύθερων απασχολήσεών τους, να έχουν τη δυνατότητα να πειραματιστούν μόνα τους με τη μουσική. Μια γωνιά μουσικής στην τάξη είναι ένα εξαιρετικό μέσο για να εξυπηρετήσει το σκοπό αυτό (Παπανικολάου, 1998).

Η μουσική δίνει στο παιδί μοναδικές ευκαιρίες για να δημιουργήσει και να αποκτήσει ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης. Μπορεί να ανταποκρίνεται με μοναδικό τρόπο στην ακρόαση της μουσικής και στην κίνηση και να δημιουργεί καινούρια τραγούδια και στίχους. Η μουσική δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματά του και τις ιδέες του ελεύθερα όσο χορεύει, χτυπά ένα μουσικό όργανο ή τραγουδάει ένα τραγούδι (Κεφαλίδου, 2011α).

Σκοπός της περιοχής της μουσικής είναι να προσφέρει στο κάθε παιδί ατμόσφαιρα πραγματικής χαράς και ευχαρίστησης. Το παιδί μέσα από τις μουσικές δραστηριότητες, κατανοεί την έννοια του ήχου, τη διάρκεια, τον ήχο των λέξεων και τη μελωδία. Αργότερα, καθώς μαθαίνει να χρησιμοποιεί τα όργανα, ασκείται στην αυτοπειθαρχία, στον έλεγχο και συντονισμό των κινήσεων και στην ικανότητα αυτοσυγκέντρωσης. Ξεχωρίζοντας και ομαδοποιώντας τα μουσικά όργανα ανάλογα με τη λειτουργία τους, το παιδί προχωρεί σε διατάξεις, ταξινομήσεις και θεμελιώνει την προμαθηματική του σκέψη (Σιβροπούλου, 1997).

Οργάνωση της περιοχής μουσικής:

Η περιοχή της μουσικής για να λειτουργήσει σωστά πρέπει να διαθέτει:

- Κατάλληλο υλικό από μουσικά όργανα (αγορασμένα από το εμπόριο ή φτιαγμένα από τον παιδαγωγό και τα παιδιά) τύμπανα διαφόρων ειδών και με διαφορετική τονικότητα, μαράκες, ξυλάκια, τρίγωνα, κουδουνάκια, ντέφια, ξυλόφωνα, μεταλλόφωνα και άλλα. Η επιλογή των μουσικών οργάνων πρέπει να γίνεται με κριτήριο την ποιότητα του ήχου που παράγουν, την καλαισθησία και την καταλληλότητά τους για τα παιδιά.
- Ένα ταμπλό πάνω στο οποίο θα κρεμιούνται τα μουσικά όργανα και ράφια ή συρτάρια για την τοποθέτηση όσων δεν μπορούν να κρεμαστούν.
- Διάφορα αντικείμενα που παράγουν ήχο όπως μπουκάλια, βάζα, σωλήνες και κουτιά.
- Ραδιοκασετόφωνο με ακουστικά.
- Βιβλία σχετικά με τη μουσική (Παπανικολάου, 1998).

Η περιοχή μουσικής οργανώνεται προσεχτικά. Πρώτα επιλέγεται η θέση της. Μπορεί να γίνει επάνω σε ένα τραπέζι με ρόδες και να είναι κινητή. Μπορεί να γίνει μόνιμα σε μια περιοχή με δυο τρία ράφια. Μπορεί ακόμα σε περίπτωση που ο χώρος της αίθουσας δε προσφέρεται για τέτοια δραστηριότητα, να δημιουργηθεί ένας τέτοιος χώρος σε ένα χωλ και γενικά σε χώρο μακριά από ήσυχες περιοχές (Δαράκη, 1995). Καλό θα είναι να τοποθετηθεί δίπλα σε κεντρικό χώρο, ώστε τα παιδιά να μπορούν να μετακινηθούν εκεί εύκολα και να παίζουν με τα μουσικά όργανα, να χορέψουν ή να κινηθούν στο ρυθμό της μουσικής. Η περιοχή της μουσικής θα πρέπει να οργανωθεί κοντά στις πιο θορυβώδεις περιοχές της τάξης, όπως αυτή του κουκλόσπιτου ή του οικοδομικού υλικού (Ντολιοπούλου, 2002β).

Τα υλικά της περιοχής τοποθετούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι προσιτά στα παιδιά. Καλό είναι να εναλλάσσεται το υλικό και με αυτό τον τρόπο να κρατά γωνιά το ενδιαφέρον των παιδιών (Σιβροπούλου,1997).

3.4.7 Περιοχή εικαστικών

Προσφορά των εικαστικών:

Οι Εικαστικές Τέχνες είναι ενσωματωμένες στην καθημερινή μας ζωή και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του τοπικού και παγκόσμιου πολιτισμού. Συνιστούν εκφραστικά μέσα με τα οποία αναπαριστούμε εμπειρίες, ιδέες, συναισθήματα και ταυτόχρονα απαιτούν διανοητικές λειτουργίες όπως αντίληψη, μνήμη και σχηματισμό εννοιών προάγοντας έτσι την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από τις Εικαστικές Τέχνες ο άνθρωπος επικοινωνεί, δημιουργεί και διατηρεί τον πολιτισμό και το περιβάλλον του, δομεί την ταυτότητα του και ταυτόχρονα καλλιεργεί το σεβασμό και κατανόηση ανάμεσα στους ανθρώπους (Λοϊζου, 2011).

Η τέχνη αποτελεί ένα βασικό μέρος του προγράμματος που ελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών και την επιθυμία τους για ανακαλύψεις. Κυρίως όμως είναι ένας τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Ντολιοπούλου, 2002β).

Για να μπορέσουν να εισαχθούν τα παιδιά στην τέχνη και στη δημιουργία, πρέπει πρώτα να τους δωθεί το κατάλληλο περιβάλλον και υλικό για να μπορέσουν να νιώσουν άνετα και να αφήσουν τη φαντασία και τις δυνατότητές τους να ανθίσουν (Κεφαλίδου, 2011β).

«Ζωγραφίζοντας ή πλάθοντας το παιδί μαθαίνει να σκέφτεται, ενθαρρύνεται η πρωτοβουλία του, ενισχύεται η έκφρασή, η παρατηρητικότητα και η φαντασία του. Η

γωνιά των εικαστικών , ζωγραφικής και χειροτεχνίας, είναι για το παιδί μια νέα επικοινωνία με τον κόσμο. Χωρίς να κατέχει κάποια τεχνική, δημιουργεί με τον εθουσιασμό του και τα νέα του ερεθίσματα εικόνες με απλούς συνδιασμούς χρωμάτων, εικόνες βασισμένες στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τον κόσμο» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 98).

Ο Fontana (βρέθηκε στο Παπανικολάου, 1998) λέει ότι «ένα μέρος της αξίας των εικαστικών έγκειται όχι μόνο στη δραστηριότητα αυτή καθαυτή, αλλά και στη φροντίδα για τα εργαλεία και υλικά» (σ. 115).

Σκοπός της περιοχής είναι να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να ανακαλύψουν όλους τους τρόπους καλλιτεχνικής έκφρασης και να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους μέσα από την τέχνη. Ακόμα διευρύνονται οι γνώσεις του παιδιού, οξύνεται η σκέψη του, καλλιεργείται η παρατηρητικότητα του (Σιβροπούλου, 1997).

Μέσα από τις δραστηριότητες της γωνιάς αυτής το παιδί εκφράζει τα αισθήματα και τις ιδέες του, παρατηρεί και γνωρίζει τον κόσμο που το περιβάλλει, κοινωνικοποιείται, μαθαίνει να συνεργάζεται, νιώθει χαρά και ευχαρίστηση και αποκτά εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Η απασχόληση του παιδιού σε αυτή τη γωνιά του προσφέρει ικανοποίηση και αποτελεί μια πολύ καλή εξάσκηση του οπτικοακουστικού συντονισμού και της λεπτής κινητικότητάς του (Παπανικολάου, 1998).

Οργάνωση της περιοχής εικαστικών:

Είναι απαραίτητο, η περιοχή των εικαστικών να διαθέτει υλικά όπως:

- Τραπέζι κυκλικό ή ραβδοειδές με ανάλογες καρέκλες
- Καβαλέτα ή πίνακα με χαρτί του μέτρου σε ρολό
- Έπιπλο με ράφια και συστάρια, για να φυλάσσεται το υλικό
- Ποδιές πλαστικές για τα νήπια και κρεμάστρα
- Πλαστικά μικρά δοχεία για την ανάμυξη των ρευστών χρωμάτων
- Εργαλεία (ψαλίδι, πινέλα σε διάφορα μεγέθη, βούρτσες, κύλινδροι βαψίματος, μικρά κουρέλια από ύφασμα ή κομμάτια από σφουγγάρι)
- Ταμπλό από φελλό για την τοποθέτηση των έργων των παιδιών
- Ποικίλο υλικό για να ζωγραφίζουν, να κόβουν, να κολλούν όπως :
 - Χαρτιά σε διάφορα χρώματα, σχήματα και μεγέθη

- Χρώματα (δακτυλομπογιές, νερομπογιές, τέμπερες, ξυλομπογιές, κηρομπογιές, μαρκαδόρους)
- Υφάσματα σε διάφορα χρώματα, μεγέθη, διαστάσεις και υφή
- Άχρηστο υλικό (πέτρες, βότσαλα, κουμπιά, ζυμαρικά)
- Πλάστες και φόρμες κοπής
- Καλάθια σκουπιδιών (Σιβροπούλου, 1997)

Το υλικό αυτό καλό είναι να ανανεώνεται συχνά και να αφερείται αμέσως αυτό, που παύει να ενδιαφέρει τα παιδιά ώστε να μην τυποποιείται. Δεν πρέπει τα υλικά αυτά να είναι πολλά, για να μην προκαλείται σύγχυση. Τα παιδιά εφοδιάζονται με υλικό από την περιοχή αυτή και δουλεύουν στο δικό τους τραπέζι (Δαράκη, 1995).

Η περιοχή των εικαστικών, καλό θα ήταν να τοποθετείται σε φωτεινό μέρος, κοντά σε παράθυρο και αν υπάρχει βρύση μέσα στην τάξη, κοντά στη βρύση (Κεφαλίδου, 2011β). Η περιοχή αυτή δεν είναι απαραίτητο να είναι μόνιμη, εκτός αν υπάρχει μεγάλος χώρος, οπότε δημιουργείται μια μόνιμη γωνιά όπου υπάρχουν όλα τα υλικά, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη χειροτεχνία και τα τραπέζια ή παγκοι που θα δουλεύουν τα παιδιά. Διαφορετικά, διαλέγεται μια θέση σε ένα εμφανές σχετικά σημείο και εκεί τοποθετείται ένα έπιπλο με θήκες. Εκεί θα μπει όλο το υλικό που τα παιδιά θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν στις χειροτεχνικές τους κατασκευές, με τάξη και καλαισθησία (Δαράκη, 1995).

3.4.8 Κουκλοθέατρο

Προσφορά του κουκλοθέατρου:

Το κουκλοθέατρο είναι μια μορφή θεάτρου, μόνο που ο ηθοποιός έχει αντικατασταθεί από την κούκλα (Σιβροπούλου, 1997).

«Η κούκλα είναι ένα ζωντανό μέσο που αναπτύσσει πολύ εύκολα επικοινωνία με τα παιδιά. Μπορεί να συζητάει και να παίζει μαζί τους, να διηγείται παραμύθια αλλά και καθημερινά βιώματα, καλλιεργώντας με αυτό τον τρόπο την αντιληπτική τους ικανότητα και ερεθίζοντας τη φαντασία τους. Τα παιδιά, από την πλευρά τους, ταυτίζονται με την κούκλα, μιλούν ελεύθερα εκφράζοντας σκέψεις και συναισθήματα, την προσωποποιούν και της προσδίδουν βιώματα δικά τους, επεξεργάζοντας το γλωσσικό τους κώδικα και συγχρόνως ψυχαγωγούνται (Σέξτου, 1998, σ. 47).

Το κουκλοθέατρο καταφέρνει να γοητεύει πάντα το μικρό παιδί. Κεντρίζει το ενδιαφέρον του, διευκολύνει την αντίληψη των εννοιών του χώρου και του ρυθμού, συντελεί στη γλωσσική του ανάπτυξη, προάγει την κρίση και τον προβληματισμό, εκλεπτύνει την αισθητική του παιδιού, είναι ένα σημαντικό μέσο έκφρασης και απόλαυσης, διαπαιδαγωγικής και θεραπείας» (Σιβροπούλου, 1997, σ. 119).

Η παρακολούθηση ενός κουκλοθεάτρου βοηθάει άμεσα στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και επιδρά ηθοπλαστικά στη ψυχή του. Το κινητοποιεί συναισθηματικά και το βοηθάει να ξεχωρίσει το καλό από το κακό, το δίκαιο από το άδικο. Συμβάλλει στην ικανοποίηση και εκτόνωση των συναισθημάτων του. Βλέποντας διάφορα έργα το παιδί βγάζει τα δικά του συμπεράσματα, εξασφαλίζοντας έτσι αυτοπεποίθηση, ισορροπία, ψυχική και σωματική υγεία, αυτογνωσία και τάση δημιουργικότητας. Για αυτό είναι μεγάλο το κέρδος για το παιδί από ένα σωστά οργανωμένο κουκλοθέατρο (Παπανικολάου, 1998).

Οργάνωση του κουκλοθεάτρου:

Για τη σωστή οργάνωση της περιοχής είναι απαραίτητος και ο κατάλληλος εξοπλισμός :

- Ένα έπιπλο κουκλοθεάτρου ή πρόχειρο παραβάν
- Κούκλες διαφόρων μορφών, οι οποίες μπορεί να είναι έτοιμες αγορασμένες από το εμπόριο ή φτιαγμένες από τον παιδαγωγό με τη συνεργασία των παιδιών
- Τα σκηνικά, τα οποία κρεμιούνται από την οροφή του παραπήγματος με κρίκους σε ξύλινη βέργα.
- Αξεσουάρ
- Ραφάκια στερεωμένα στο μέσα μέρος της σκηνής ή τσέπες ραμμένες, ώστε να βοηθούν στην τοποθέτηση των αξεσουάρ του έργου
- Κασετόφωνο ή cd (Παπανικολάου, 1998).

Για να δημιουργηθεί μια κατάλληλη ατμόσφαιρα, απαραίτητη για την επιτυχία μιας κουκλοθεατρικής παράστασης στο προσχολικό πρόγραμμα, πρέπει να υπάρχει τάξη και αρμονία (Παπανικολάου, 1998). Η επιλογή του χώρου που θα τοποθετηθεί το κουκλοθέατρο θα πρέπει να εξασφαλίζει και ένα μέρος για τους θεατές το οποίο είναι στρωμένο με μοκέτα και καλό θα ήταν να υπάρχουν σε σειρές τακτοποιημένες, μικρές καρέκλες για τους θεατές (Δαράκη, 1995).

3.4.9 Περιοχή μεταμφιέσεων

Προσφορά της περιοχής των μεταμφιέσεων:

Το παιδί έχει ανάγκη να υποδυθεί ρόλους και να εκφράσει μέσα από αυτούς τα συναισθήματα, τους φόβους, τις ελπίδες και γενικά τις ιδέες του. Ο παιδαγωγός, γνωρίζοντας αυτή την ανάγκη, οργανώνει μια περιοχή που να ενθαρρύνει και να διευκολύνει τα δημιουργικά αυτά παιχνίδια του παιδιού (Παπανικολάου, 1998).

Στην περιοχή των μεταμφιέσεων κυριαρχεί το συμβολικό παιχνίδι, ελεύθερο ή οργανωμένο. Είναι το παιχνίδι κατά το οποίο το παιδί προσποιείται ότι είναι κάποιος άλλος ή κάτι άλλο. Το παιδί υποδύεται ρόλους ή κάνει αντικείμενα αληθινά ή ψεύτικα να δρουν σαν να είναι ζώα ή άνθρωποι. Πρόκειται για μια ευχάριστη εμπειρία, γιατί το παιδί εκφράζει ελεύθερα τα συναισθήματά του και έτσι απελευθερώνεται η ψυχοκινητική του συμπεριφορά (Σιβροπούλου, 1997).

«Όσο πιο σύντομα αναπτύξει το παιδί, την ικανότητα να ελέγχει τα συναισθήματα, τις πράξεις, τις σκέψεις και την ομιλία του, ώστε να επικοινωνεί αυθόρμητα, γρήγορα και αποτελεσματικά, τόσο πιο νωρίς θα εφοδιαστεί με ένα ανεκτίμητο μέσο για τη ζωή, ένα είδος τριπλής αυτοπεποίθησης : το λόγο, την κοινωνική και τη φυσικοσυναισθηματική αυτοπεποίθηση, που χωρίς αυτή ένα άτομο δεν μπορεί να αποτελέσει μια συγκροτημένη προσωπικότητα (Σιβροπούλου, 1997, σ. 113).

«Το θεατρικό παιχνίδι βασίζεται στην ανάγκη δραματικής έκφρασης του παιδιού, δηλαδή στην αποδέσμευση του συναισθήματος μέσα από γλωσσικά, σωματικά, τεχνικά και υλικά μέσα έκφρασης. Πρόκειται για μια ομαδική δραστηριότητα που στηρίζεται στις τεχνικές του αυτοσχεδιασμού και της αναπαράστασης με μίμηση και στοχεύει στην ψυχαγωγία και επικοινωνία των μελών μέσα από τα αισθήματα, τη φαντασία και τη συνεργασία. Δημιουργεί συνθήκες απελευθέρωσης, χαράς, επικοινωνίας, που παρέχουν τη δυνατότητα στο παιδί να παρέμβει στον κόσμο του και να αυτενεργήσει, όπως και στο παιχνίδι του, δηλαδή να απολαμβάνει μέσα από τη σύμβαση του παιχνιδιού την αλλαγή της πραγματικότητας» (Σέξτου, 1998, σ. 19).

Οργάνωση της περιοχής των μεταμφιέσεων:

Για να εξοπλιστεί η περιοχή των μεταμφιέσεων χρειάζεται να υπάρχουν:

- Μια κρεμάστρα με ρόδες , από αυτές που διαθέτουν τα καταστήματα

- Μικρές αυτοσχέδιες κρεμάστρες ,για να κρεμάνε τα παιδιά τα ρούχα για τη μεταμφίεση (πουκάμισα, φουστες, μπλούζες, ζακέτες). Τα ρούχα αυτά τα φέρνει ο παιδαγωγός ή και τα παιδιά από το σπίτι τους
- Στις δυο βάσεις στο πλάι της κρεμάστρας καλό είναι να τοποθετούνται δυο κουτιά για τα εξαρτήματα (ζώνες, κολιέ , γυαλιά, ομπρέλες, καπέλα , περούκες)
- Ένας καθρέφτης στο ύψος των παιδιών, ο οποίος διευκολύνει και τις μεταμφιέσεις
- Διάφορα αντικείμενα και υφάσματα (καπέλα, μάσκες, ουρές ζώων, μαντίλες, γυαλιά ,τσάντες, γάντια,ψεύτικα κοσμήματα, ποδιές, παπούτσια, κορδέλες, περούκες και γενικκά ότι είναι απαραίτητο για τις μεταμφιέσεις). Προτιμότερο είναι να χρησιμοποιηθούν υφάσματα και όχι έτοιμα κοστούμια, για να μπορούν τα παιδιά να τα προσασμόςουν στα μέτρα και στα γούστα τους (Δαράκη, 1995).

3.4.10 Περιοχή νερού και άμμου

Προσφορά της περιοχής νερού και άμμου:

Μια από τις μεγαλύτερες απολαύσεις των παιδιών είναι το παιχνίδι με το νερό και την άμμο. Το παιχνίδι αυτό μπορεί να προσφέρει πολλά στο παιδί προσχολικής ηλικίας. Το παιχνίδι με το νερό και την άμμο έχει θεραπευτικές ιδιότητες, καθώς τα παιδιά ξεπερνούν τους φόβους τους παίζοντας με τα υλικά αυτά που τους προκαλούν αίσθηση ηρεμίας. Το παιχνίδι με τα υλικά αυτά εισάγει το παιδί στις προμαθηματικές έννοιες, όπως την έννοια της ποσότητας, του όγκου και του μεγέθους (Σιβροπούλου, 1997).

Παίζοντας το παιδί με το νερό έχει την αίσθηση της ελευθερίας της επιτυχίας και παίρνει έτσι θάρρος για να δοκιμάσει τις ικανότητές του και σε άλλους τομείς. Το παιχνίδι με το νερό ενισχύει την καλλιέργεια της αυτοπεποίθησης, της πρωτοβουλίας και της πειθαρχίας των κινήσεων στο συντονισμό ματιού και χεριού (Σιβροπούλου, 1997).

Μέσω του παιχνιδιού με τα υλικά αυτά, αναπτύσσεται στο παιδί η λεπτή κινητικότητα και ο οπτικοακουστικός συντονισμός,εξασκούνται τα αισθητήρια όργανα, προάγεται η φαντασία του παιδιού και καλλιεργείται η γλωσσική του έκφραση (Σιβροπούλου, 1997).

Οργάνωση γωνιάς νερού και άμμου:

Για τη λειτουργία περιοχής νερού και άμμου δε χρειάζεται μεγάλος χώρος. Η περιοχή αυτή είναι καλύτερα να στηθεί στον εξωτερικό χώρο σε μια μικρή λίμνη ή μια αμμοδόχο και αν δεν είναι εφικτό, μέσα στην τάξη σε ένα τραπέζι νερού και άμμου ή σε μία λεκάνη πάνω στο τραπέζι ή στο πάτωμα (Ντολιοπούλου, 2002). Αν το επιτρέπει ο χώρος, μπορεί να τοποθετήσει ο παιδαγωγός δύο λεκάνες, μία με νερό και μία με άμμο, ή διαφορετικά να τοποθετήσει μία λεκάνη που τους κρύους μήνες θα τη γεμίζει με άμμο και τους ζεστούς με νερό (Σιβροπούλου, 1997).

Για τη λειτουργία της *περιοχής με το νερό* χρειάζεται:

- Μια πλαστική λεκάνη με νερό τοποθετημένη σε σιδερένια βάση στο ύψος της μέσης των παιδιών
- Πλαστικές ποδιές
- Χωνιά διαφόρων μεγεθών
- Διάφορα πλαστικά δοχεία
- Σταγονόμετρο
- Σουρωτήρια
- Αντικείμενα που επιπλέουν και άλλα που βυθίζονται
- Πλαστικές βαρκούλες (Σιβροπούλου, 1997).

Για τη *περιοχή της άμμου* χρειάζεται:

- Αμμοδόχος
- Κουβάδες, τσουγγράνες και φτυαράκια
- Σουρωτήρια και κόσκινα
- Χτένες
- Κουτάλες
- Ποτιστήρια (Σιβροπούλου, 1997).

Ένα καλό μέρος για την τοποθέτηση της γωνιάς είναι κοντά σε άλλες θορυβώδεις γωνιές. Αν δεν υπάρχει άμμος αυτή μπορεί να αντικατασταθεί από άλλα υλικά, όπως ρύζι, φασόλια και άλλα (Ντολιοπούλου, 2002β).

3.4.11 Περιοχή της φύσης

Προσφορά της περιοχής της φύσης:

Ο χώρος του προσχολικού προγράμματος θα πρέπει να αποτελέσει το βασικό χώρο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Καλείται να υποβοηθήσει τα παιδιά

προσχολικής ηλικίας να εμπλέκονται συναισθηματικά σε καταστάσεις του περιβάλλοντος που δημιουργούν συνθήκες κατάλληλες για προστασία, φροντίδα, επίδειξη ενδιαφέροντος, όπως η καλλιέργεια ενός κήπου ή η προστασία κάποιου πάρκου (Μιχαλοπούλου & Χιωτάκη, 2001).

Η περιοχή της φύσης ή του περιβάλλοντος, καλό θα ήταν να δεσπόζει στον προσχολικό χώρο. Είναι από τις πιο ενδιαφέρουσες περιοχές γιατί μπορεί να εμπλουτίζεται ανάλογα με την εποχή και παρέχει τη δυνατότητα στα παιδιά να ικανοποιήσουν την περιέργειά τους παρατηρώντας, χρησιμοποιώντας διάφορα εργαλεία, συμμετέχοντας στον εξοπλισμό της (Θάνου, 2001).

Η περιοχή της φύσης, στόχο έχει να διαπιστώσουν τα παιδιά πως η φύση έχει πολλές ομορφιές, να αντλήσουν ευχαρίστηση από την παρουσία τους στη φύση, να εκδηλώσουν θετική συμπεριφορά προς το περιβάλλον και να αποκτήσουν οικολογική συνείδηση (Μιχαλοπούλου & Χιωτάκη, 2001).

Οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται πιο εύκολα με την έμεση επαφή του παιδιού με το περιβάλλον, μέσα από περιπάτους, παρατηρήσεις φαινομένων, συλλογές φυσικών αντικειμένων και συμμετοχή σε παιχνίδια με περιβαλλοντικό χαρακτήρα (Μιχαλοπούλου & Χιωτάκη, 2001).

Οργάνωση περιοχής της φύσης:

Για τη σωστή λειτουργία της περιοχής της φύσης, απαραίτητο είναι να υπάρχει ένα μεγάλο τραπέζι ή ένας πάγκος, ένα τρέιλερ ή πολλά ράφια στο ύψος των παιδιών, πάνω στα οποία μπορεί να είναι τοποθετημένα:

- Γλάστρες με φυτά
 - Μια γυάλα με ψάρια
 - Ένα μικρό ενυδρείο με χελώνες
 - Γλάστρες για να φυτεύουν τα παιδιά σπόρους
 - Διαφανή βάζα με βολβούς
 - Συλλογή πετρωμάτων
 - Συλλογή διάφορων ξηρών καρπών, φλοιών, σπόρων, ριζών ή φύλλων
 - Αποξηραμένα φυτά
 - Συλλογή από είδη άμμου τοποθετημένη σε διαφανή βάζα
 - Διάφορα όργανα (μεγεθυντικοί φακοί, καθρέφτες, κλεψύδρα, φακοί, ζυγαριά)
- (Θάνου, 2001)

Οι περίπατοι και οι εκπαιδευτικές εκδρομές, συνιστούν κίνητρο για τον εμπλουτισμό της γωνιάς (Θάνου, 2001).

3.4.12 Περιοχή παρατήρησης και ανακαλύψεων

Προσφορά της περιοχής παρατήρησης και ανακαλύψεων:

Ένας από τους στόχους του προσχολικού προγράμματος είναι να αξιοποιήσει τη δίψα του παιδιού για ανακάλυψη. Ο παιδαγωγός οφείλει να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει την επιθυμία του για μάθηση. Αυτός ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από δραστηριότητες αυθόρμητες, προκύπτουσες ή προγραμματισμένες, μέσα και έξω από το χώρο του προσχολικού προγράμματος (Chauvel & Michel, 1998).

Η περιοχή των ανακαλύψεων εισάγει κατεξοχήν τα παιδιά στον κόσμο της γνώσης, στα μυστικά της φύσης και των ανακαλύψεων (Θάνου, 2001). Τα παιδιά στην περιοχή αυτή εξερευνούν το περιβάλλον με ποικίλους τρόπους: παρατηρούν σχήματα, χρώματα, κινήσεις, φυσικά φαινόμενα. Ομαδοποιούν, συγκρίνουν, ακούν, δοκιμάζουν, μυρίζουν, αγγίζουν, πειραματίζονται και εκφράζονται (Μιχαλοπούλου & Χιωτάκη, 2001).

Η περιοχή των ανακαλύψεων επιδιώκει να δημιουργήσει ένα αίσθημα ασφάλειας στα παιδιά, να ενισχύσει το ενδιαφέρον, την αυτοεκτίμηση και την πρωτοβουλία τους. Τα παιδιά πειραματίζονται και εκφράζονται ελεύθερα, αποκτώντας δεξιότητες που οικοδομούν αβίαστα τη γνώση και τη μάθηση (Μιχαλοπούλου & Χιωτάκη, 2001).

Οι ποικίλες δραστηριότητες προβληματισμού και διερεύνησης, που σχετίζονται με το φυσικό και τεχνολογικό περιβάλλον, βοηθούν το παιδί να διευρύνει και να εμπλουτίζει τον τρόπο σκέψης του και συνεισφέρουν στην ολόπλευρη ανάπτυξή του (Chauvel & Michel, 1998).

«Στη γωνιά της παρατήρησης και των ανακαλύψεων, η εργασία γίνεται σε μικρές ομάδες παιδιών. Έτσι καλλιεργείται και το πνεύμα συνεργασίας στα παιδιά. Η εργασία σε ομάδες έχει ιδιαίτερη σημασία για το μάθημα των φυσικών επιστημών. Αυτό γιατί, οι εμπειρίες και οι ιδέες των άλλων παιδιών οδηγούν σε προβληματισμούς, συγκρίσεις, επανέλεγχο και, γενικά, σε μια φιλοσοφία «διαμονής ιδεών» (Θάνου, 2001, σ. 20-21).

Οργάνωση περιοχής παρατήρησης και ανακαλύψεων:

Στη περιοχή των ανακαλύψεων χρειάζεται να υπάρχουν:

- Ένα τραπέζι στο ύψος των παιδιών
- Αποθηκευτικά ράφια
- Βιβλία και περιοδικά που εισάγουν τα παιδιά στις επιστημονικές και τεχνολογικές γνώσεις
- Διάφορα εφόδια όπως μπαλόνια, γάντια, κιμωλίες, χαρτιά
- Οικιακές φυσικές και χημικές ουσίες όπως ζάχαρη, αλάτι, σόδα, αλεύρι
- Μεζούρα, χάρακα, μετρητή υγρών και στερεών, σταγονόμετρο
- Σκοινιά, υφάσματα
- Μαγνήτες, μεγεθυντικούς φακούς, μπαταρίες, χρονόμετρο, εκκρεμές, ηλεκτροσκόπιο
- Συλλογές διάφορων χρήσιμων υλικών κατάλληλο για κάθε πείραμα (Θάνου, 2001).

3.4.13 Περιοχή ηλεκτρονικού υπολογιστή

Προσφορά του ηλεκτρονικού υπολογιστή:

Στην εποχή μας, ο υπολογιστής καθίσταται διεπιστημονικό εργαλείο προσέγγισης της γνώσης σε όλο σχεδόν το φάσμα του προγράμματος στο προσχολικό πρόγραμμα (Χατζήνα, 2008).

Με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή τα παιδιά ενθαρρύνονται να πειραματίζονται με το πληκτρολόγιο προσπαθώντας να γράψουν το όνομά τους, να παίζουν με τα εργαλεία ελεύθερης σχεδίασης για να κάνουν τις δικές τους συνθέσεις και δημιουργίες, να χρησιμοποιούν κατάλληλα λογισμικά για να εκτελέσουν παιχνίδια εξερεύνησης και επίλυσης απλών προβλημάτων (Γκλιάρου, 2012).

Σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2001), σκοπός της εισαγωγής του ηλεκτρονικού υπολογιστή στο προσχολικό πρόγραμμα είναι η εξοικείωση των παιδιών με τις βασικές χρήσεις του υπολογιστή και απόκτηση δεξιοτήτων χειρισμού του, μέσω μιας διαθεματικής προσέγγισης των γνωστικών αντικειμένων που πραγματεύονται.

Ο υπολογιστής, είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο ως ένα μαζικό εποπτικό μέσο διδασκαλίας και πηγή πληροφόρησης, αλλά και ως δυναμικό εργαλείο γνωστικής ανάπτυξης, χάρις στα ποικίλα χαρακτηριστικά του, που παρέχουν εξαιρετικές δυνατότητες για τη δημιουργία ενός γόνιμου και προωθημένου μαθησιακού περιβάλλοντος (Χατζήνα, 2008).

«Ειδικότερα, στην προσχολική εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό λογισμικό αναμένεται να συμβάλλει στη φιλικότερη, ελκυστικότερη, πλουσιότερη και πολύπλευρη παρουσίαση της ύλης του προγράμματος, στη βιωματική προσέγγιση της γνώσης, στην ενεργοποίηση του παιδιού μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες, πειραματισμό και διερεύνηση και τέλος στην προώθηση της συνεργατικής αλλά και της εξατομικευμένης μάθησης» (Χατζήνα, 2008, σ. 170).

Η εισαγωγή του υπολογιστή δεν έρχεται να προσθέσει νέες δυσκολίες, αλλά να προσφέρει νέους, σύγχρονους τρόπους και μεθόδους εκπαιδευτικής δράσης. Εξάλλου η όλο και περισσότερο αυξανόμενη από την κοινωνία απαίτηση για «τεχνολογικό αλφαριθμητισμό», καθιστά απαραίτητο το συνολικό σχεδιασμό ένταξης της πληροφορικής στην εκπαιδευτική διαδικασία από την πρώτη κιόλας βαθμίδα της εκπαίδευσης (Κόμης, 2004).

Οργάνωση της περιοχής του ηλεκτρονικού υπολογιστή:

Η περιοχή αυτή πρέπει να τοποθετηθεί σε ένα ήσυχο μέρος στο οποίο υπάρχει πρίζα για τον υπολογιστή (μπορεί να χρησιμοποιούνται παραπάνω από ένας υπολογιστές). Επίσης η γωνιά αυτή πρέπει να στηθεί μακριά από νερό, μπογιές και υλικά που μπορούν να μαγνητιστούν (Ντολιοπούλου, 2002β).

Στην περιοχή του υπολογιστή είναι απαραίτητος ένας πάγκος σε σχήμα τραπέζιου, στον οποίο τοποθετούνται ένας έως τρεις υπολογιστές. Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή ώστε να μην αντανakλάται στις οθόνες το φυσικό ή το ηλεκτρικό φως. Εκτός από τον πάγκο όπου τοποθετείται ο υπολογιστής, πρέπει να υπάρχουν και δυο καρέκλες (ανά υπολογιστή) και ένα μικρότερο τραπέζι για να τοποθετηθεί, σε περίπτωση που υπάρχει, ο εκτυπωτής. Τέλος, στα υλικά περιλαμβάνονται και τα προγράμματα του υπολογιστή, χαρτί και δισκέτες (Ντολιοπούλου, 2002β).

Προκειμένου ένα πρόγραμμα να είναι κατάλληλο, θα πρέπει να ανταποκρίνεται στην ηλικία των παιδιών που απευθύνεται, να μπορούν τα παιδιά να το δουλέψουν μόνα τους, να τους προσφέρει πολλές επιλογές και να έχει αυξανόμενα επίπεδα δυσκολίας. Ο παιδαγωγός παρατηρεί τα παιδιά για να διαπιστώσει πως χρησιμοποιούν τον υπολογιστή, αν μεταχειρίζονται διαρκώς το ίδιο λογισμικό ή πειραματίζονται με νέα προγράμματα, αν ακολουθούν τις οδηγίες των προγραμμάτων και πόσο χρόνο παραμένουν στον υπολογιστή (Ντολιοπούλου, 2002β).

ΜΕΡΟΣ ΙΙ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: «Μεθοδολογία της έρευνας»

4.1 Εισαγωγή

Όπως φαίνεται από το πρώτο μέρος της εργασίας μας, ο χώρος είναι πολύ σημαντικός για την παιδαγωγική διαδικασία, καθώς ο χώρος λειτουργεί ως πεδίο αγωγής και μάθησης και με την κατάλληλη οργάνωση έχει τη δυνατότητα να καλύψει βασικές ανάγκες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Έτσι, λοιπόν, γίνεται κατανοητή η σπουδαιότητά του για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Συνάμα, όπως είδαμε, η οργάνωση του χώρου παίζει πολύ σημαντικό ρόλο, καθώς καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία των δραστηριοτήτων και τη μορφή των εμπειριών που θα αποκτήσουν τα παιδιά (Παπανικολάου, 1998).

Μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε, λοιπόν, στο θεωρητικό μέρος, δημιουργήθηκαν κάποια ερωτήματα σχετικά με την ποιότητα του χώρου του προσχολικού προγράμματος, όσον αφορά την οργάνωση και τον εξοπλισμό του. Πιο συγκεκριμένα, γεννάται το ερώτημα για το αν τα χαρακτηριστικά του χώρου ανταποκρίνονται στα κριτήρια που παρουσιάστηκαν κατά τη θεωρητική προσέγγιση και τέλος, τι είδους υλικό διαθέτει το προσχολικό περιβάλλον και πως αξιοποιείται.

Με βάση, λοιπόν, τα ερωτήματα που αναπτύχθηκαν διαμορφώθηκε και ο σκοπός της έρευνας. Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι να γίνει καταγραφή των κέντρων ενδιαφέροντος στις τάξεις του προσχολικού προγράμματος που αποτελεί δείγμα της έρευνάς μας και πως αυτά είναι εξοπλισμένα. Τα κέντρα ενδιαφέροντος, όπως φαίνεται και από το θεωρητικό μέρος, είναι ο συνηθισμένος τρόπος οργάνωσης των τάξεων των προσχολικών προγραμμάτων και συμβάλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Έτσι, θελήσαμε να καταγράψουμε τον εξοπλισμό και την οργάνωσή τους, για να διαπιστώσουμε κατά πόσο οι δυνατότητες που προσφέρουν τα κέντρα ενδιαφέροντος αξιοποιούνται στο συγκεκριμένο προσχολικό πρόγραμμα.

Στο πρώτο μέρος, παρουσιάστηκε το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας και τα αποτελέσματα της ανασκόπησης της συναφούς βιβλιογραφίας, αναφορικά με τη σημασία του χώρου στην προσχολική ηλικία και την οργάνωση του προσχολικού προγράμματος. Στο δεύτερο μέρος, θα παρουσιαστεί η μεθοδολογία της συλλογής του εμπειρικού υλικού, καθώς και τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζεται η διαδικασία εκτέλεσης της έρευνας, η μεθοδολογική προσέγγιση, το χρονικό της συλλογής του υλικού, τα μέσα συλλογής των δεδομένων και το δείγμα των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών.

4.2 Διαδικασία εκτέλεσης της έρευνας

4.2.1 Μεθοδολογική προσέγγιση

Ανάλογα με το σκοπό που εξυπηρετεί μια έρευνα μπορεί να καταταχθεί στις ποιοτικές ή στις ποσοτικές. Η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιείται, συνήθως, για την κατανόηση φαινομένων και συμπεριφορών, ενώ η ποσοτική χρησιμοποιείται για την εύρεση των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών (Ρέντζου, 2011).

Η παρούσα μελέτη κατατάσσεται στις ποιοτικές έρευνες. Η ποιοτική έρευνα χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη του ερευνητή να εξερευνήσει και να κατανοήσει σε βάθος τις υποκειμενικές αντιλήψεις, πεποιθήσεις και εμπειρίες προσώπων, αναφορικά με κάποιο φαινόμενο, ώστε να δημιουργηθεί μια βαθύτερη και περισσότερο επεξεργασμένη γνώση για το υπό έρευνα φαινόμενο (Μαντζούκας, 2007). Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές. Η έρευνα αυτή παρέχει τη δυνατότητα μέσα από την αφήγηση να καταγράψει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπό μελέτη πληθυσμού, τα οποία σε μια ποσοτική έρευνα δεν αναδεικνύονται (Σαχίνη – Καρδάση, 2007).

Η παρούσα μελέτη στηρίζεται στη μεθοδολογία της μελέτης περίπτωσης. Αντίθετα από εκείνον που διενεργεί πειράματα και που χειρίζεται μεταβλητές, ο ερευνητής της μελέτης περίπτωσης κατά κανόνα παρατηρεί τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας, ενός παιδιού, μιας σχολικής τάξης ή μιας κοινότητας. Ο σκοπός αυτής της παρατήρησης είναι να εξερευνήσει και να αναλύσει τα πολυσχιδή φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής της μονάδας, προκειμένου να κάνει γενικεύσεις σχετικά με τον ευρύτερο πληθυσμό στον οποίο ανήκει αυτή η μονάδα (Cohen & Manion, 2000).

Η προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης, είναι κατάλληλη για ερευνητές που εργάζονται μόνοι, επειδή δίνεται η ευκαιρία να μελετηθεί σε βάθος μία πλευρά ενός προβλήματος σε περιορισμένη χρονική έκταση. Υπό τον όρο μελέτη περίπτωσης, συμπεριλαμβάνεται μία ολόκληρη οικογένεια μεθόδων έρευνας, που έχουν ως κοινό

σημείο τον εστιασμό της προσοχής στη συλλογή πληροφοριών γύρω από ένα φαινόμενο ή συμβάν (Bell, 1997).

Η μελέτη περίπτωσης ενδιαφέρεται πρωταρχικά για την αλληλεπίδραση των παραγόντων και των γεγονότων. Αν και στη μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιούνται συνήθως η παρατήρηση και οι συνεντεύξεις, αυτό δε σημαίνει ότι αποκλείεται κάθε άλλη μέθοδος. Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της προσέγγισης της μελέτης περίπτωσης, είναι ότι επιτρέπει στον ερευνητή να αφοσιωθεί σε ένα συγκεκριμένο περιστατικό ή σε μία κατάσταση και να αναγνωρίσει ή να προσπαθήσει να αναγνωρίσει τις ποικίλες αλληλεπιδρώσες διαδικασίες στην έρευνά του (Bell, 1997).

4.2.2 Το χρονικό της συλλογής του εμπειρικού υλικού

Η διαδικασία της συλλογής του εμπειρικού υλικού στο προσχολικό πρόγραμμα, πραγματοποιήθηκε από τον Απρίλιο έως τον Μάιο του 2012.

Τον Ιανουάριο του 2012 κατατέθηκε αίτηση στη διευθύντρια του βρεφονηπιακού σταθμού, για τη χορήγηση έγκρισης για τη διεξαγωγή της έρευνας. Αφού ζητήθηκε να παρουσιαστούν οι λόγοι της διεξαγωγής της έρευνας, η στοχοθεσία της καθώς και τα εργαλεία που επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν, η αίτησή μας εγκρίθηκε. Μετά τη χορήγηση της έγκρισης, έγινε τηλεφωνική επικοινωνία με τη διευθύντρια του βρεφονηπιακού σταθμού για να ορισθεί, από κοινού, η ημερομηνία συλλογής δεδομένων.

Η συλλογή των δεδομένων έγινε ως εξής: Η διευθύντρια του βρεφονηπιακού σταθμού, την επόμενη κιόλας μέρα μετά την έγκριση που μας δόθηκε, ανέλαβε να ενημερώσει τους παιδαγωγούς των τάξεων για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Μετά από λίγες μέρες, πραγματοποιήσαμε μία συνάντηση με τη διευθύντρια και τους παιδαγωγούς για μια πιο αναλυτική ενημέρωση, σχετικά με τη σημασία της έρευνας και την επίλυση τυχόν αποριών. Συνάμα, ζητήθηκε να μας δοθεί άδεια για τη χρήση φωτογραφικής μηχανής. Αφού έγινε κατανοητή η σημασία του φωτογραφικού υλικού για τη συλλογή δεδομένων, πήραμε την έγκριση.

Στη συνέχεια, αποφασίστηκε με τη διευθύντρια και τους παιδαγωγούς ποιές τάξεις θα συμμετείχαν στη συλλογή του υλικού. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα των τριών εβδομάδων και έγινε καταγραφή του μεγαλύτερου μέρους του εξοπλισμού των κέντρων ενδιαφέροντος κάθε τμήματος του προσχολικού προγράμματος, όπως επίσης και παρατήρηση των παιδιών.

4.2.3 Περιορισμοί της έρευνας

Όπως σε κάθε ερευνητικό σχεδιασμό έτσι και στα πλαίσια της παρούσας έρευνας υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί. Έναν από τους περιορισμούς της έρευνας αποτέλεσε η απουσία δεύτερου παρατηρητή. Σε αρκετές έρευνες, η συλλογή δεδομένων, γίνεται από έναν παρατηρητή. Ωστόσο, αυτό συνιστά και τον περιορισμό της έρευνας. Οι πολλαπλοί παρατηρητές προσθέτουν μία εναλλακτική προοπτική και συμβάλουν στη μείωση των περιορισμών.

Επιπλέον, τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, συλλέχθηκαν μόνο από ένα προσχολικό πρόγραμμα και συγκεκριμένα από τρεις τάξεις. Γίνεται, επομένως, κατανοητό πως τα δεδομένα δεν μπορούν να γενικευτούν, γεγονός που αποτελεί έναν ακόμα περιορισμό της έρευνας.

4.3 Μέσα συλλογής δεδομένων

Προκειμένου να καταγραφεί με σαφήνεια και αξιοπιστία η οργάνωση του χώρου των τάξεων του προσχολικού κέντρου και να ερευνηθεί κατά πόσο πλήρη και επαρκή είναι τα κέντρα ενδιαφέροντος κάθε τάξης, χρησιμοποιήθηκε συστηματική παρατήρηση, τεχνική που τα τελευταία χρόνια έχει χρησιμοποιηθεί για τα νηπιαγωγεία και τους παιδικούς σταθμούς στις διάφορες χώρες (Παπαθανασίου, 2000).

«Η παρατήρηση μπορεί να οριστεί ως η συστηματική πρόσληψη και καταγραφή του γίνεσθαι του προσχολικού θεσμού, η οποία έχει ως σκοπό τη σύλληψη, την περιγραφή και την ανάλυση των δομών και των διαδικασιών της προσχολικής τάξης» (Μπίκος, 2004, σ.4).

Πιο αναλυτικά, διεξήχθη συμμετοχική παρατήρηση. Ο Raymond Gold (βρέθηκε στο Κυριαζή, 2002) ταξινομεί το βαθμό συμμετοχής του ερευνητή σε τέσσερις κατηγορίες: πλήρως συμμετέχων, συμμετέχων ως παρατηρητής, παρατηρητής ως συμμετέχων και πλήρως παρατηρητής. Στην παρούσα έρευνα ο παρατηρητής παρατηρεί ως συμμετέχων. Παρουσιάζει, δηλαδή, την ιδιότητά του και το ρόλο του ως παρατηρητή, παρατηρώντας και καταγράφοντας όσα τον ενδιαφέρουν, χωρίς να συμμετέχει στις δραστηριότητες της ομάδας.

Για την καταγραφή των χαρακτηριστικών στοιχείων του χώρου του προσχολικού προγράμματος, χρησιμοποιήθηκαν ως μεθοδολογικά εργαλεία η συστηματική παρατήρηση και οι φωτογραφίες. Η συστηματική παρατήρηση έγινε με φύλλα παρατήρησης ειδικά διαμορφωμένα για την εξυπηρέτηση των στόχων της

έρευνας. Οδηγό παρατήρησης, δηλαδή, αποτελεί ένας πίνακας με τα προτεινόμενα υλικά χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει ο χώρος και με τα κριτήρια οργάνωσής του, σύμφωνα με τη θεωρητική διερεύνηση, για να εξυπηρετεί τους στόχους της σύγχρονης παιδαγωγικής. Πιο αναλυτικά, με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας δημιουργήθηκαν λίστες παρατήρησης όπου καταγράψαμε τα κέντρα ενδιαφέροντος κάθε αίθουσας, τον εξοπλισμό τους και πως αυτά είναι τοποθετημένα στο χώρο.

Εκτός από τις σημειώσεις χρησιμοποιήθηκε και ένα άλλο είδος παρατήρησης, η φωτογράφιση. Οι φωτογραφίες χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο συλλογής δεδομένων και φάνηκαν πολύ χρήσιμες γιατί λειτούργησαν ως συμπλήρωμα στις σημειώσεις των φύλλων παρατήρησης. Όπως τονίζει και ο Altrichter et al. (2001), οι φωτογραφίες βοηθούν στην ανάκλαση μιας ολοκληρωμένης εντύπωσης της κατάστασης, του τι συνέβη ή πού. Ωστόσο, η φωτογράφιση μέσα στην τάξη ενδέχεται να παρενοχλήσει το μάθημα για το λόγο αυτό και ενημερώθηκαν τα παιδιά για το λόγο που πραγματοποιούνταν η φωτογράφιση και άρχισαν να το συνηθίζουν βλέποντάς το σαν ρουτίνα, χωρίς να επηρεάζονται.

Τέλος, έγινε παρατήρηση των παιδιών κάθε αίθουσας κατά τη διάρκεια της ελεύθερης τους δραστηριότητας και καταγράφηκε για ποιά περιοχή εκδηλώνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον τα παιδιά.

4.4 Καθορισμός πληθυσμού – δείγμα

Το επίκεντρο της έρευνας είναι η οργάνωση των κέντρων ενδιαφέροντος του χώρου του προσχολικού προγράμματος και πιο συγκεκριμένα ο εξοπλισμός τους. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν από τον ερευνητή, από τρία τμήματα ενός προσχολικού προγράμματος του νομού Σερρών.

Ο παιδικός σταθμός, στον οποίο έγινε η έρευνά μας, διαθέτει τρία τμήματα. Το βρεφικό τμήμα, το οποίο αποτελείται από έξι παιδιά ηλικίας 24 – 28 μηνών, από τα οποία δύο είναι αγόρια και τέσσερα κορίτσια, το μεσαίο - προνηπιακό τμήμα, το οποίο αποτελείται από 10 παιδιά ηλικίας 36 – 44 μηνών, από τα οποία έξι είναι αγόρια και τέσσερα κορίτσια, και το μεγάλο - νηπιακό τμήμα, το οποίο αποτελείται από 16 παιδιά ηλικίας 48 – 62 μηνών, από τα οποία επτά είναι αγόρια και εννέα κορίτσια.

Τέλος, όσον αφορά τους παιδαγωγούς, το προσχολικό πρόγραμμα που διεξήχθη η έρευνά μας διαθέτει συνολικά πέντε παιδαγωγούς. Δύο παιδαγωγοί

υπάρχουν στο βρεφικό τμήμα, ένας παιδαγωγός υπάρχει στο προνηπιακό και δύο παιδαγωγοί στο νηπιακό τμήμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: «Αποτελέσματα της έρευνας»

5.1 Εισαγωγή

Όπως φαίνεται και από το πρώτο μέρος της εργασίας μας, κάθε προσχολικό πρόγραμμα, για να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής, χωρίζεται σε κέντρα ενδιαφέροντος. Τα κέντρα ενδιαφέροντος συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση της οργάνωσης της κάθε αίθουσας του προσχολικού προγράμματος.

Όπως τονίζει η Χατζήνα (2008) όταν τα κέντρα ενδιαφέροντος είναι σωστά διαμορφωμένα και διαθέτουν τον κατάλληλο εξοπλισμό, προσφέρονται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και επιτρέπουν την ανάπτυξη ενός προγράμματος που ενισχύει τις ανάγκες των παιδιών για κίνηση, έκφραση και δημιουργία, μάθηση, αυτονομία, πρωτοβουλία και αισθητική απόλαυση (σελ. 112).

Το παρόν κεφάλαιο έχει στόχο να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της παρατήρησης, σχετικά με την οργάνωση κάθε αίθουσας, τα κέντρα ενδιαφέροντος που διαθέτει και τον τρόπο που αυτά είναι οργανωμένα και εξοπλισμένα.

5.2 Η οργάνωση του βρεφικού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος

Το βρεφικό τμήμα του προσχολικού κέντρου που έγινε η έρευνά μας, διαθέτει έξι βρέφη ηλικίας 26 έως 28 μηνών και δύο παιδαγωγούς.

Η αίθουσα έχει ορθογώνιο σχήμα και είναι σχετικά μικρή. Για το λόγο αυτό υπάρχει αποθηκευτικός χώρος έξω από την αίθουσα για να τοποθετούν τα παιδιά τα προσωπικά τους αντικείμενα. Η γενική διαρρύθμιση του χώρου είναι προσαρμοσμένη στην κλίμακα των παιδιών ωστόσο επειδή η αίθουσα είναι σχετικά μικρή, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, δεν υπάρχει ύπαρξη μεγάλου χώρου για ελεύθερη κίνηση. Η αίθουσα διαθέτει μια μεγάλη μοκέτα με πολλά μαξιλάρια για τα παιδιά, η οποία αποτελεί την περιοχή της παρεούλας, τραπεζάκια εργασίας τα οποία είναι τοποθετημένα στη σειρά και κέντρα ενδιαφέροντος, τα οποία είναι ελάχιστα και θα παρουσιαστούν στη συνέχεια αναλυτικά. Στην αίθουσα υπάρχουν διακριτικά όρια αρκετά εμφανή και κατανοητά στα παιδιά. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται μοκέτες με διάφορα χρώματα ή εικόνες που συμβολίζουν κάθε περιοχή.

Τα παιδιά, σύμφωνα με την παρατήρηση, φαίνεται να προτιμούν την περιοχή του οικοδομικού υλικού κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων τους.

Αυτό γίνεται μάλλον γιατί ο συγκεκριμένος χώρος είναι ευρύχωρος και υπάρχει δυνατότητα ελευθερίας και κίνησης. Από την άλλη μεριά, δεν υπάρχει κίνηση και ενδιαφέρον στην περιοχή των εικαστικών. Το υλικό της περιοχής είναι εν μέρη προσιτό στα παιδιά, ωστόσο η περιοχή αυτή χρησιμοποιείται μόνο όταν τα παιδιά έχουν κάποια προγραμματισμένη δραστηριότητα από τον παιδαγωγό στο χώρο αυτό.

Όσο αφορά την αισθητική του χώρου, τα οπτικά ερεθίσματα που προσφέρει η αίθουσα είναι μέτρια δίχως ποικιλία. Η διακόσμηση της αίθουσας περιορίζεται μόνο σε έργα που έχουν γίνει από την παιδαγωγό και ελάχιστα των παιδιών (μόνο ζωγραφιές). Τέλος, σχετικά με την επίπλωση της αίθουσας και τον εξοπλισμό της, είναι όλα προσαρμοσμένα στην παιδική κλίμακα και σε πολύ καλή κατάσταση και ποιότητα. Ωστόσο, υπάρχουν υλικά στα οποία δεν έχουν πρόσβαση τα παιδιά γιατί είναι τοποθετημένα σε ντουλάπια και επιτρέπεται να γίνει χρήση μόνο με την άδεια του παιδαγωγού.

Όσο αφορά τώρα τα κέντρα ενδιαφέροντος που διαθέτει η αίθουσα είναι τα ακόλουθα: περιοχή οικοδομικού υλικού, περιοχή παιδαγωγικού υλικού, βιβλιοθήκη, περιοχή εικαστικών, περιοχή μουσικής και κουκλοθέατρο.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά η οργάνωση και ο εξοπλισμός των κέντρων ενδιαφέροντος του βρεφικού τμήματος του δείγματος.

Περιοχή οικοδομικού υλικού. Η περιοχή αυτή βρίσκεται στο κεντρικό περίπου σημείο της αίθουσας για να εξασφαλίζεται στα παιδιά περισσότερος χώρος για παιχνίδι. Η περιοχή είναι στρωμένη με μοκέτα γιατί το παιχνίδι γίνεται στο πάτωμα. Το υλικό της περιοχής αυτής είναι αποθηκευμένο σε πλαστικά καλάθια που τοποθετούνται σε μια ραφιέρα και είναι προσιτά στα παιδιά. Στην περιοχή αυτή υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία από μεγάλα τουβλάκια διαφόρων χρωμάτων, ανθρώπινες φιγούρες και πλαστικά ζώακια τα οποία είναι καλής ποιότητας και διατηρημένα σε καλή κατάσταση.

Περιοχή παιδαγωγικού υλικού. Για να παίξουν τα παιδιά με το παιδαγωγικό υλικό στην περιοχή αυτή, χρησιμοποιούν τα τραπεζάκια εργασίας που υπάρχουν στην αίθουσα και τις καρέκλες για να καθίσουν. Όλα είναι στην κλίμακα των παιδιών. Στην περιοχή αυτή είναι τοποθετημένη μια μοκέτα για να δημιουργεί διακριτικό όριο από τις άλλες περιοχές και ένα έπιπλο με ράφια στο οποίο είναι αποθηκευμένα όλα τα

παιδαγωγικά παιχνίδια (πάζλ, διάφορες κατασκευές, ενσφηνώματα). Το υλικό είναι τοποθετημένο στο ύψος των παιδιών, για να έχουν εύκολη πρόσβαση.

Η περιοχή του παιδαγωγικού υλικού είναι τοποθετημένη σχετικά μακριά από θορυβώδεις περιοχές για να μην αποσπάται η προσοχή των παιδιών. Το παιδαγωγικό υλικό είναι σε αρκετά καλή κατάσταση και κατάλληλο για την ηλικία των παιδιών. Τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να παίζουν είτε ατομικά είτε ομαδικά στην περιοχή αυτή.

Περιοχή βιβλιοθήκης. Η περιοχή της βιβλιοθήκης είναι τοποθετημένη σε ένα σχετικά ήσυχο μέρος δίπλα στην περιοχή του παιδαγωγικού υλικού. Στην περιοχή αυτή είναι τοποθετημένη μια μεγάλη μοκέτα και πολλά μαξιλάρια για την άνεση των παιδιών. Η βιβλιοθήκη είναι από πάνινο υλικό και είναι τοποθετημένη στον τοίχο σε ύψος που να είναι προσιτό στα παιδιά για να μπορούν να παίρνουν μόνα τους το βιβλίο που θέλουν.

Ωστόσο, παρατηρήθηκε πως αρκετά από τα βιβλία που διέθετε ήταν φθαρμένα με αποτέλεσμα να χάνουν τη ζωντάνια και την ομορφιά τους και να μην προκαλούν πλέον το ενδιαφέρον των παιδιών. Στην περιοχή αυτή ο τοίχος είναι ζωγραφισμένος με εικόνες σχετικές με το βιβλίο, ως αποτέλεσμα να νιώθουν τα παιδιά πιο οικία και ευχάριστα μέσα σε μια όμορφη ατμόσφαιρα που δημιουργείται.

Περιοχή εικαστικών. Η περιοχή αυτή διαθέτει τραπεζάκια εργασίας με καρέκλες, διαμορφωμένα στην παιδική κλίμακα. Η περιοχή αυτή διαθέτει ένα έπιπλο με ντουλάπια στο οποίο υπάρχουν όλα τα απαραίτητα υλικά όπως χαρτόνια σε διάφορα χρώματα και υφή, κόλλες, πλαστελίνες, μπογιές σε διάφορα χρώματα, ξυλομπογιές και δακτυλομπογιές. Επίσης, στην περιοχή αυτή υπάρχει και ένα μεγάλο ταμπλό για να τοποθετούν τα παιδιά τα έργα που δημιουργούν. Τα παιδιά δεν έχουν, ωστόσο, τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν την περιοχή αυτή στην ελεύθερή τους δραστηριότητα, παρά μόνο όταν υπάρχει κάποια προγραμματισμένη δραστηριότητα. Ωστόσο εκδηλώνουν μεγάλο ενδιαφέρον όταν βρίσκονται στη συγκεκριμένη περιοχή.

Περιοχή μουσικής. Η περιοχή αυτή είναι κοντά στην περιοχή του οικοδομικού υλικού και επειδή ανήκει στις θορυβώδεις περιοχές, είναι τοποθετημένη μακριά από τις πιο ήσυχες. Στην περιοχή αυτή υπάρχει ένα έπιπλο με ράφια για την τοποθέτηση του υλικού, τα οποία είναι αρκετά χαμηλά για να έχουν εύκολη πρόσβαση τα παιδιά.

Στον τοίχο πάνω από το έπιπλο είναι τοποθετημένα μουσικά όργανα φτιαγμένα με χαρτόνι τα οποία έχει δημιουργήσει ο παιδαγωγός. Το υλικό που διαθέτει η περιοχή είναι ντέφια, μικρά τύμπανα, τρίγωνα και μαράκες, όπως επίσης και ένα ραδιόφωνο. Το υλικό είναι από καλή ποιότητα και ανανεώνεται κάθε φορά που θεωρείται απαραίτητο. Τα παιδιά σύμφωνα με την παρατήρηση δείχνουν αρκετό ενδιαφέρον για την περιοχή της μουσικής, ωστόσο μπορούν να χρησιμοποιήσουν το υλικό μόνο με την άδεια του παιδαγωγού.

Κουκλοθέατρο. Η περιοχή αυτή δεν είναι μόνιμη στην αίθουσα αλλά δημιουργείται κάθε φορά που θεωρείται χρήσιμη. Για τη δημιουργία της περιοχής του κουκλοθεάτρου υπάρχει ένα πρόχειρο παραβάν που χρησιμοποιείται για κουκλοθέατρο. Επίσης, υπάρχουν κούκλες διαφόρων χαρακτήρων, οι οποίες είναι αποθηκευμένες σε μια συρταριέρα. Όταν ο παιδαγωγός δημιουργεί την περιοχή του κουκλοθεάτρου επιλέγει την τοποθέτησή της σε μια ήσυχη περιοχή της αίθουσας και κυρίως στην περιοχή του οικοδομικού υλικού. Αυτό γιατί η συγκεκριμένη περιοχή διαθέτει μοκέτα όπου μπορούν να καθίσουν τα παιδιά για να παρακολουθήσουν κουκλοθέατρο, όπως επίσης και για το λόγο ότι η περιοχή αυτή είναι ευρύχωρη και επιτρέπει ελευθερία κινήσεων σε όλους και έτσι αποφεύγεται και ο συνωστισμός. Σχετικά με τις κούκλες που χρησιμοποιούνται, είναι κυρίως αγορασμένες από το εμπόριο. Σύμφωνα με την παρατήρηση, το υλικό ανανεώνεται αρκετά συχνά όμως δεν είναι προσιτό στα παιδιά

5.3 Οργάνωση του προνηπιακού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος

Το προνηπιακό τμήμα του προσχολικού κέντρου της έρευνάς μας αποτελείται από 10 παιδιά ηλικίας 36 έως 44 μηνών και μία παιδαγωγό.

Σχετικά με την οργάνωση της αίθουσας, η αίθουσα έχει τετράγωνο σχήμα και είναι σχετικά ευρύχωρη. Οι χρωματισμοί των τοίχων είναι απαλοί σε ροζ αποχρώσεις. Ο χώρος είναι διαμορφωμένος στην κλίμακα των παιδιών, υπάρχει ευελιξία στο χώρο και τα διακριτικά όρια είναι αρκετά εμφανή στα παιδιά (σύμβολα/μοκέτες).

Η τάξη είναι οργανωμένη σε κέντρα ενδιαφέροντος, για τα οποία θα μιλήσουμε πιο αναλυτικά παρακάτω, ενώ υπάρχουν τραπέζια εργασίας που η διάταξή τους διευκολύνει και τις τρεις μορφές εργασίας: ατομική, ομαδική και με το σύνολο της τάξης. Στην αίθουσα υπάρχει, επίσης, αρκετός χώρος για ελεύθερη κίνηση όσο και προσωπικός χώρος για να αποθηκεύουν τα παιδιά προσωπικά τους αντικείμενα. Η

διακόσμηση από την άλλη είναι πλούσια με πολλά υλικά, χωρίς όμως αυτό να αγγίζει την υπερβολή. Στον τοίχο υπάρχουν ατομικά και ομαδικά έργα των παιδιών, τα οποία έχουν επιλέξει τα ίδια τα παιδιά για την τοποθέτησή τους στην αίθουσα. Τα ερεθίσματα που προσφέρει ο χώρος, σύμφωνα με την παρατήρηση, είναι πλούσια και σε ικανοποιητικό βαθμό. Τέλος, σύμφωνα με την παρατήρηση, υπάρχει αρκετά μεγάλη ποικιλία και καλής ποιότητας παιδαγωγικό υλικό, ωστόσο παρατηρήθηκε ότι δεν είναι όλα τα υλικά προσιτά στα παιδιά.

Όσο αφορά τα κέντρα ενδιαφέροντος, η αίθουσα διαθέτει: περιοχή οικοδομικού και παιδαγωγικού υλικού, κουκλόσπιτο, βιβλιοθήκη, περιοχή εικαστικών και περιοχή μεταμφιέσεων.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά η οργάνωση και ο εξοπλισμός των κέντρων ενδιαφέροντος του προνηπιακού τμήματος του δείγματος.

Περιοχή οικοδομικού υλικού. Για την περιοχή αυτή διατίθεται ένας μεγάλος και ευρύχωρος χώρος στρωμένος με μοκέτα και ένα έπιπλο με χαμηλά ράφια όπου είναι αποθηκευμένο το οικοδομικό υλικό (τουβλάκια ξύλινα και πλαστικά, μέσα συγκοινωνίας, διάφορα πλαστικά ζωάκια). Η περιοχή αυτή είναι οργανωμένη σε κεντρικό περίπου σημείο της αίθουσας και επικοινωνεί με το κουκλόσπιτο. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι από ασφαλή και ποιοτικά καλό υλικό και ανανεώνεται τακτικά. Επίσης, επειδή είναι τοποθετημένο χαμηλά, είναι προσιτό στα παιδιά ανά πάσα στιγμή και τα παιδιά μπορούν να το χρησιμοποιήσουν ελεύθερα. Τα παιδιά παίζουν είτε ατομικά είτε ομαδικά στην περιοχή αυτή (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Η περιοχή οικοδομικού υλικού του προνηπιακού τμήματος

Περιοχή κουκλόσπιτου. Δίπλα από την περιοχή του οικοδομικού υλικού βρίσκεται το κουκλόσπιτο, το οποίο είναι αρκετά μεγάλο και κατασκευασμένο από πάνινη οροφή. Το κουκλόσπιτο διαθέτει έπιπλο κουζίνας με πλαστικά κουζινικά σκεύη και πλαστικά τρόφιμα, διάφορες κούκλες, κρεβάτι για τις κούκλες, καροτσάκι, σιδερώστρα με σίδερο και σκούπα με φαράσι. Ο τοίχος του κουκλόσπιτου είναι διαμορφωμένος με εικόνες σχετικές με το σπίτι και την οικογένεια δημιουργώντας έτσι ένα ευχάριστο κλίμα και μια ατμόσφαιρα σπιτιού. Η περιοχή αυτή είναι διαμορφωμένη σε ένα σχετικά ήσυχο μέρος της τάξης και τα παιδιά μπορούν να παίζουν με ευκολία και ηρεμία. Επίσης, ο χώρος είναι αρκετά μεγάλος και αυτό βοηθάει τα παιδιά να έχουν ελευθερία κινήσεων. Το κουκλόσπιτο διαθέτει μεγάλη ποικιλία υλικών, ωστόσο παρατηρήθηκε πως δεν ήταν όλα τα υλικά σε καλή κατάσταση, γεγονός που ίσως οφείλεται στη συχνή χρήση των υλικών. Η παρατήρηση έδειξε μάλιστα πως τα παιδιά και κυρίως τα κορίτσια, δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή. Επίσης, τα παιδιά κατά τη διάρκεια του συμβολικού παιχνιδιού χρησιμοποιούν τουβλάκια από την περιοχή του οικοδομικού υλικού που βρίσκεται δίπλα στο κουκλόσπιτο, για διάφορες χρήσεις (Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Η περιοχή κουκλόσπιτου του προνηπιακού τμήματος

Περιοχή παιδαγωγικού υλικού. Η περιοχή του παιδαγωγικού υλικού είναι τοποθετημένη μακριά από θορυβώδεις περιοχές, για να μην αποσπάται η προσοχή των παιδιών κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους. Είναι διαμορφωμένη με ζωντανά χρώματα σε ζεστές αποχρώσεις για να δημιουργείται μια ζεστή και οικεία ατμόσφαιρα. Στην περιοχή αυτή υπάρχει ένα στρόγγυλο τραπέζι και καρέκλες στην κλίμακα των παιδιών και ένα έπιπλο με ράφια για την τοποθέτηση του υλικού. Το παιδαγωγικό υλικό, το οποίο διαθέτει η περιοχή αυτή, είναι μια μεγάλη, κυρίως,

ποικιλία από διάφορα πάζλ, παιχνίδια μνήμης, ντόμινο, παιχνίδια συναρμολόγησης, αρίθμησης και καρτέλες λογικών σχέσεων. Η παρατήρηση έδειξε πως η περιοχή αυτή διαθέτει υλικό κατάλληλο για τα παιδιά και για την ηλικία τους και προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών. Τα παιδιά δείχνουν να προτιμούν την περιοχή του παιδαγωγικού υλικού στην ελεύθερή τους δραστηριότητα περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή. Το υλικό συντηρείται σε πολύ καλή κατάσταση και ανανεώνεται συχνά για να κρατάει πάντα το ενδιαφέρον των παιδιών ζωντανό. Τέλος, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να παίζουν είτε ατομικά είτε ομαδικά είτε ως σύνολο.

Περιοχή βιβλιοθήκης. Η περιοχή της βιβλιοθήκης είναι οργανωμένη σε μια ήσυχη περιοχή, κοντά στην περιοχή του παιδαγωγικού υλικού. Διαθέτει στρώματα τα οποία είναι τοποθετημένα στο πάτωμα για να κάθονται τα παιδιά μαζί με μικρά μαξιλαράκια για την άνεσή τους και μια ξύλινη βιβλιοθήκη με παιδικά παραμύθια και περιοδικά. Επίσης, διαθέτει και μια μοκέτα που καλύπτει το πάτωμα και έτσι δημιουργείται μια πιο ζεστή ατμόσφαιρα. Όσον αφορά τα βιβλία είναι έτσι τοποθετημένα, ώστε να φαίνονται τα πολύχρωμα εξώφυλλά τους. Η βιβλιοθήκη διαθέτει μια αρκετά μεγάλη ποικιλία από παραμύθια κλασικά και σύγχρονα, βιβλία με ποιήματα και βιβλία με μύθους. Όλα τα βιβλία βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση και ανταποκρίνονται στην ηλικία των παιδιών. Η παρατήρηση έδειξε, όμως, πως τα παιδιά δεν έχουν πλήρη πρόσβαση στα βιβλία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δε βρίσκονται τοποθετημένα όλα στο ύψος των παιδιών, γεγονός που προκαλεί πολλές φορές διαμαρτυρίες από τα παιδιά και δε βοηθάει την αυτοεξυπηρέτησή τους.

Περιοχή εικαστικών. Η περιοχή μοιράζεται το χώρο της, και πιο συγκεκριμένα τα τραπεζάκια εργασίας, με την περιοχή του παιδαγωγικού υλικού. Η περιοχή αυτή διαθέτει καρέκλες και ένα μεγάλο τραπέζι, το οποίο όταν χρησιμοποιείται για εικαστικές εργασίες καλύπτεται με πλαστικό τραπεζομάνηλο, ένα έπιπλο με ράφια για την αποθήκευση του υλικού, μπογιές όλων των ειδών, κορδέλες, χάντρες, χαρτόνια, ψαλίδια, πινέλα και γενικά υλικό απαραίτητο για χειροτεχνίες, όπως επίσης και κάδο σκουπιδιών. Το υλικό είναι προσιτό στα παιδιά και τοποθετημένο στο ύψος τους. Τέλος, στην περιοχή αυτή υπάρχει και ένας μεγάλος πίνακας από φελώ όπου τοποθετούνται οι εργασίες και οι ζωγραφιές των παιδιών, από τις οποίες οι καλύτερες

θα διακοσμήσουν την τάξη. Οι εργασίες αυτές επιλέγονται από τα παιδιά και τον παιδαγωγό (Εικόνα 3).

Εικόνα 3: Η περιοχή εικαστικών του προνηπιακού τμήματος

Περιοχή μεταμφιέσεων. Η περιοχή των μεταμφιέσεων είναι διαμορφωμένη σε μια γωνία της αίθουσας μακριά από ήσυχες περιοχές. Αυτό γίνεται για να εξασφαλίζεται στα παιδιά ευρυχωρία και ελευθερία στις κινήσεις τους. Η περιοχή των μεταμφιέσεων είναι εξοπλισμένη με μια μεγάλη ντουλάπα, στην οποία υπάρχουν διάφορες στολές, ποδιές, τσάντες, παπούτσια και άλλα διάφορα αξεσουάρ για μεταμφιέσεις. Η ντουλάπα είναι διακοσμημένη με πολλές εικόνες σχετικά με το θέατρο και γενικά με το ρουχισμό και τις στολές. Επίσης, υπάρχει ένας μεγάλος καθρέπτης στο πλάι της ντουλάπας απαραίτητος για τις μεταμφιέσεις. Σύμφωνα με την παρατήρηση που έγινε, φαίνεται πως το υλικό της περιοχής αυτής ανανεώνεται πολύ τακτικά και με τον τρόπο αυτό δε σταματά να ελκύει τα παιδιά. Επίσης στη διαμόρφωση της περιοχής αυτής συμμετέχουν και τα ίδια τα παιδιά διότι μπορούν να φέρουν τα ίδια κάποια υλικά από το σπίτι, τα οποία μπορεί να φανούν χρήσιμα για τις μεταμφιέσεις. Το υλικό είναι προσιτό στα παιδιά, ωστόσο υπάρχουν και αντικείμενα τα οποία είναι τοποθετημένα σε ψηλό ράφι και μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν μόνο με την άδεια του παιδαγωγού, γεγονός που συμβαίνει μάλλον για να εξασφαλιστεί η ασφάλεια των παιδιών (Εικόνα 4).

Εικόνα 4: Η περιοχή μεταμφιέσεων του προνηπιακού τμήματος

5.4 Οργάνωση του νηπιακού τμήματος σε κέντρα ενδιαφέροντος

Το νηπιακό τμήμα του προσχολικού κέντρου της έρευνάς μας αποτελείται από 16 παιδιά ηλικίας 48 έως 62 μηνών και δύο παιδαγωγούς.

Ως προς τα γενικά χαρακτηριστικά της αίθουσας, η παρατήρηση έδειξε πως υπάρχει σχετική ευελιξία στο χώρο και εν μέρη οπτική σύνδεση με τον εξωτερικό χώρο με παράθυρα. Η αίθουσα έχει τετράγωνο σχήμα και είναι διαμορφωμένη στην κλίμακα των παιδιών. Στην αίθουσα υπάρχουν οι παρακάτω κατηγορίες χώρου: α) το καθιστικό, στο οποίο υπάρχουν καναπέδες στην κλίμακα των παιδιών και στο πάτωμα είναι στρωμένη μια μοκέτα για να δημιουργεί μια πιο ζεστή και φιλική ατμόσφαιρα. Στους τοίχους υπάρχουν πίνακες με εργασίες των νηπίων, οι κανόνες της τάξης, πίνακας με τα ονόματα των παιδιών, με τους μήνες, τις μέρες και τις εποχές. β) Υπάρχει η τραπεζαρία, η οποία αποτελείται από τέσσερα τραπέζια ενωμένα ανά δύο μεταξύ τους και χρησιμοποιείται τόσο για φαγητό όσο και για τραπέζια εργασίας. Ο τρόπος που είναι διαμορφωμένα τα τραπέζια, δημιουργεί μια μεγάλη επιφάνεια εργασίας που εξυπηρετεί την ατομική μορφή εργασίας, την ομαδική και την εργασία με το σύνολο της τάξης. γ) τα κέντρα ενδιαφέροντος για τα οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

Όσο αφορά τα κέντρα ενδιαφέροντος, η αίθουσα διαθέτει: περιοχή του οικοδομικού υλικού, περιοχή του παιδαγωγικού υλικού, βιβλιοθήκη, περιοχή με το μαγαζάκι, κουκλόσπιτο, περιοχή των εικαστικών, περιοχή των φυσικών επιστημών και λαογραφική περιοχή.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά η οργάνωση και ο εξοπλισμός των κέντρων ενδιαφέροντος του νηπιακού τμήματος του δείγματος.

Περιοχή οικοδομικού υλικού. Η περιοχή του οικοδομικού υλικού είναι διαμορφωμένη σε έναν ευρύχωρο χώρο και γενικά σε κεντρικό σημείο της αίθουσας, για να έχουν ελευθερία κινήσεων τα παιδιά την ώρα του παιχνιδιού. Το παιχνίδι του οικοδομικού υλικού γίνεται κυρίως στο πάτωμα, για το λόγο αυτό στην περιοχή αυτή υπάρχει στρωμένη μια μεγάλη μοκέτα, πάνω στην οποία παίζουν ελεύθερα τα παιδιά και ένα έπιπλο με χαμηλά ράφια στο οποίο είναι τοποθετημένα πολλά πλαστικά καλαθάκια μέσα στα οποία είναι αποθηκευμένο το οικοδομικό υλικό. Το οικοδομικό υλικό περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία από τουβλάκια σε διάφορα χρώματα και μεγέθη, μέσα συγκοινωνίας, σήματα τροχαίας και ζωάκια. Τα παιδιά δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή και παίζουν πιο άνετα γιατί ο χώρος που διατίθεται είναι αρκετά ευρύχωρος και άνετος. Υπάρχει τόσο μεγάλη ποικιλία υλικών, που για να εξελίσσεται ομαλά το παιχνίδι και να λειτουργεί σωστά η περιοχή, τα παιδιά μαθαίνουν να σέβονται το υλικό και να συμπεριφέρονται με κανόνες (να τακτοποιούν το υλικό μετά το τέλος του παιχνιδιού). Η παρατήρηση έδειξε ότι το υλικό είναι καλής ποιότητας και σε καλή κατάσταση, γιατί ανανεώνεται κάθε φορά που θεωρείται απαραίτητο. Η τοποθέτησή του σε χαμηλά ράφια βοηθάει τα παιδιά να τα παίρνουν και να τα χρησιμοποιούν εύκολα. Τα παιδιά δείχνουν αρκετό ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή και περνούν τον περισσότερο χρόνο της ελεύθερής τους δραστηριότητας στην περιοχή του οικοδομικού υλικού.

Κουκλόσπιτο. Απέναντι από την περιοχή του οικοδομικού υλικού βρίσκεται η περιοχή με το κουκλόσπιτο. Στην περιοχή αυτή υπάρχει το παραδοσιακό κουκλόσπιτο, το οποίο είναι τοποθετημένο σε μια ήσυχη περιοχή της αίθουσας. Το κουκλόσπιτο περιέχει τα απαραίτητα κουζινικά έπιπλα (ντουλάπια, νεροχύτη, ηλεκτρική κουζίνα) και διάφορα σκεύη μαγειρικής, όπως επίσης πολλά πλαστικά τρόφιμα. Διαθέτει, επίσης, κούκλες, κρεβατάκι για τις κούκλες, καρότσι, σίδερο και σανίδα σιδερώματος. Όλα τα υλικά πληρούν τις προδιαγραφές ασφάλειας, δεν είναι τοξικά και είναι από ανθεκτικό υλικό. Επίσης, το κουκλόσπιτο είναι διακοσμημένο με διάφορες εικόνες σχετικές με την καθημερινή ζωή στο σπίτι. Το διάστημα μάλιστα που πραγματοποιήθηκε η παρατήρησή μας, τα παιδιά μάθαιναν για τα εποχιακά φρούτα και έτσι στο κουκλόσπιτο είχαν τοποθετήσει ένα μεγάλο χαρτόνι με διάφορες εικόνες φρούτων. Η περιοχή αυτή ελκύει κυρίως τα κορίτσια, ωστόσο δε λείπουν οι στιγμές όπου συμμετέχουν και τα αγόρια στο παιχνίδι (Εικόνα 5).

Εικόνα 5: Η περιοχή κουκλόσπιτου του νηπιακού τμήματος

Μαγαζάκι. Η περιοχή με το μαγαζάκι βρίσκεται μαζί με το κουκλόσπιτο. Το μαγαζάκι είναι κατασκευασμένο από ξύλινο έπιπλο. Η περιοχή αυτή δεν είναι μόνιμη, ωστόσο δημιουργείται όποτε φανεί απαραίτητο. Περιλαμβάνει ζυγαριά, άδεια κουτιά από διάφορα προϊόντα, ταμειακή μηχανή, ψεύτικα νομίσματα, χάρτινες σακούλες και ποδιά για τον πωλητή. Το μαγαζάκι, κατά τη διάρκεια της χρονιάς, μπορεί να μετατραπεί σε μανάβικο ή οποιοδήποτε άλλο μαγαζί επιθυμούν τα παιδιά. Τα παιδιά, όταν παίζουν στην περιοχή με το μαγαζάκι μπορούν να επικοινωνούν και να συνεργάζονται με τα παιδιά που παίζουν στο κουκλόσπιτο, γεγονός που επηρεάζει θετικά και την κοινωνική τους ανάπτυξη.

Περιοχή παιδαγωγικού υλικού. Στην περιοχή αυτή είναι τοποθετημένα τέσσερα τραπέζια ενωμένα ανά δύο και καρέκλες για τα παιδιά. Όλα στην κλίμακα των παιδιών. Δίπλα από τα τραπέζια υπάρχει μια ραφιέρα με το παιδαγωγικό υλικό. Παιχνίδια όπως τόμπολες, πάζλ, ντόμινο, παιχνίδια αρίθμησης – ταύτισης – διεύθυνσης χώρου, παιχνίδια διάκρισης, καρτέλες λογικών σχέσεων και μνήμης. Η περιοχή είναι διαμορφωμένη έτσι ώστε να είναι σχετικά μακριά από θορυβώδεις περιοχές. Η παρατήρηση έδειξε πως ενώ το παιδαγωγικό υλικό είναι κατάλληλο για τα παιδιά, είναι τοποθετημένο σε ψηλά ράφια και έτσι τα παιδιά δεν μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν με ευκολία και να αυτοεξυπηρετηθούν (Εικόνα 6).

Εικόνα 6: Η περιοχή παιδαγωγικού υλικού του νηπιακού τμήματος

Περιοχή βιβλιοθήκης. Η περιοχή της βιβλιοθήκης βρίσκεται τοποθετημένη σε ήσυχο, ηλιόλουστο και σχετικά ελκυστικό μέρος της αίθουσας. Η περιοχή αυτή είναι διαμορφωμένη στην πιο ήσυχη περιοχή της αίθουσας. Διαθέτει δύο μεγάλους καναπέδες στην κλίμακα των παιδιών, ένα μικρό τραπέζι και τρεις ξύλινες βιβλιοθήκες στις οποίες είναι τοποθετημένα βιβλία με παραμύθια, ποιήματα και κατασκευές. Συνάμα υπάρχει και CD player για να ακούνε τα παιδιά τα παραμύθια ή τα ποιήματα. Τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να ηρεμίσουν μακριά από τις θορυβώδες περιοχές. Αν και οι βιβλιοθήκες είναι αρκετά ψηλές, όλα τα βιβλία είναι τοποθετημένα στα ύψος των παιδιών. Αυτό γίνεται για να έχουν τα παιδιά ελεύθερη πρόσβαση ό,τι ώρα θελήσουν. Στο πάνω μέρος των βιβλιοθηκών δεν έχει βιβλία, ωστόσο είναι διακοσμημένος με αρκετές εικόνες σχετικά με το βιβλίο και έτσι ο χώρος γίνεται πιο ελκυστικός στα παιδιά προσφέροντας περισσότερα ερεθίσματα (Εικόνα 7).

Εικόνα 7: Η περιοχή βιβλιοθήκης του νηπιακού τμήματος

Περιοχή εικαστικών. Για την περιοχή των εικαστικών τα παιδιά χρησιμοποιούν τα τραπέζια και τα καρεκλάκια της τραπεζαρίας. Η περιοχή αυτή διαθέτει ένα έπιπλο για να αποθηκεύεται το υλικό, καβαλέτο, ποδιές, δοχεία για τα χρώματα, εργαλεία για χειροτεχνία και ζωγραφική, πηλό, πλαστελίνες, άχρηστο υλικό και καλάθι σκουπιδιών. Τα τραπέζια, όταν χρησιμοποιούνται για εικαστικές εργασίες καλύπτονται με ένα πλαστικό τραπεζομάντηλο για να διατηρούνται καθαρά. Επιπλέον, στην περιοχή των εικαστικών είναι τοποθετημένος στον τοίχο ένας πίνακας από φελώ για να τοποθετούν τα παιδιά τις ζωγραφιές τους, όπως επίσης διατίθεται και ένας κατάλληλα σχεδιασμένος χώρος στον τοίχο για να μπορούν να κρεμούν, επίσης, τις εργασίες τους εκεί τα παιδιά. Το υλικό των εικαστικών είναι κατάλληλο για την ηλικία των νηπίων, είναι ασφαλές και ανανεώνεται τακτικά για να κρατά ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών. Η παρατήρηση έδειξε πως τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιήσουν το υλικό μόνο με την άδεια και την επίβλεψη του παιδαγωγού για την ασφάλειά τους (Εικόνα 8).

Εικόνα 8: Η περιοχή εικαστικών του νηπιακού τμήματος

Περιοχή φυσικών επιστημών. Η περιοχή βρίσκεται σε σχετικά φωτεινό μέρος της αίθουσας. Στην περιοχή των φυσικών επιστημών υπάρχει ένας πάγκος πάνω στον οποίο τοποθετείται το υλικό, το οποίο είναι ανάλογο με τις απαιτήσεις του μαθήματος ή ανάλογο με αυτό που επιθυμεί κάθε φορά να δείξει ο παιδαγωγός στα παιδιά. Περιλαμβάνει, συνήθως, διάφορα φυτά, άνθη και γλάστρες, συλλογές φύλλων και φτερών, διάφορους σπόρους, διάφορα εργαλεία και υλικά όπως μαγνήτες και μεγεθυντικούς φακούς. Ο τοίχος που υπάρχει στην περιοχή αυτή είναι διακοσμημένος με εικόνες από διαφορετικά φυτά και γενικά με εικόνες που σχετίζονται με τη φύση. Τα παιδιά συμμετέχουν και τα ίδια στη διακόσμηση αυτή φέρνοντας όποτε μπορούνε

εικόνες σχετικές με τη φύση. Επιπλέον, στην περιοχή αυτή ο παιδαγωγός έκρινε σκόπιμη την τοποθέτηση ενός κάδου ανακύκλωσης για να μάθουν τα παιδιά τη χρήση του και την αξία της ανακύκλωσης (Εικόνα 9).

Εικόνα 9: Η περιοχή φυσικών επιστημών του νηπιακού τμήματος

Λαογραφική περιοχή. Η λαογραφική περιοχή περιλαμβάνει έναν μεγάλο άσπρο πίνακα ο οποίος είναι τοποθετημένος στον τοίχο. Στον πίνακα αυτό υπάρχουν φωτογραφίες από διάφορα σημεία της πόλης σε διαφορετικές εποχές και χάρτες της πόλης. Η περιοχή αυτή δε διατίθεται για παιχνίδι παρά μόνο για παρατήρηση όταν αυτό είναι απαραίτητο και οργανώνεται από τον παιδαγωγό (Εικόνα 10).

Εικόνα 10: Η λαογραφική περιοχή του νηπιακού τμήματος

5.5 Περιοχές κοινές για όλα τα τμήματα

Περιοχή κουκλοθεάτρον. Οι αίθουσες που διαθέτει το προσχολικό κέντρο είναι αρκετά ευρύχωρες και άνετες, ωστόσο δε διαθέτουν όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος. Όπως διαπιστώσαμε και με την παρατήρησή μας, στο προνηπιακό και νηπιακό τμήμα

δεν υπάρχει η περιοχή του κουκλοθεάτρου. Η συγκεκριμένη περιοχή είναι οργανωμένη σε άλλη αίθουσα του προσχολικού κέντρου και είναι κοινή για όλα τα τμήματα, εκτός του βρεφικού. Αυτό γιατί, όπως ήδη έχει αναφερθεί, το βρεφικό τμήμα διαθέτει τη συγκεκριμένη περιοχή στην αίθουσά του.

Η αίθουσα του κουκλοθεάτρου έχει ορθογώνιο σχήμα, είναι ευήλια επειδή διαθέτει μεγάλα παράθυρα και αρκετά ευρύχωρη. Οι τοίχοι είναι βαμμένοι με ζωντανά χρώματα σε αποχρώσεις του πορτοκαλί και του πράσινου και υπάρχουν σχεδιασμένοι παιδικοί ήρωες για να γίνεται πιο ελκυστική η αίθουσα στα παιδιά. Η παρατήρηση έδειξε πως δεν υπάρχει ποικιλία από παιχνίδια ή άλλα υλικά στην αίθουσα αυτή. Αυτό γίνεται ίσως για να υπάρχει αρμονία και τα παιδιά να παραμένουν συγκεντρωμένα στο κουκλοθέατρο χωρίς να αποσπάται η προσοχή τους. Το πάτωμα καλύπτεται από μια μεγάλη μοκέτα και υπάρχουν τοποθετημένα στρώματα πάνω στα οποία κάθονται τα παιδιά κατά τη διάρκεια του έργου.

Η περιοχή αυτή διαθέτει το έπιπλο του κουκλοθεάτρου, το οποίο είναι από ξύλινο υλικό και παραβάν που κρεμιούνται από μια ξύλινη βέργα. Το έπιπλο διαθέτει και μικρά ραφάκια που βοηθούν την τοποθέτηση του υλικού. Δίπλα από το κουκλοθέατρο υπάρχει ένα μικρό ντουλαπάκι, στο οποίο φυλάσσονται οι κούκλες και το υλικό του κουκλοθεάτρου. Υπάρχει πλήθος από κούκλες με διαφορετικούς χαρακτήρες. Οι κούκλες αυτές είναι κυρίως του εμπορίου. Σύμφωνα με την παρατήρηση, όμως, το υλικό δεν ανανεώνεται τακτικά με αποτέλεσμα να υπάρχει φανερή φθορά στο υλικό που χρησιμοποιείται. Οι κούκλες είναι τοποθετημένες στο ύψος των παιδιών, έτσι ώστε τα παιδιά να έχουν πιο εύκολη πρόσβαση. Παρατηρήθηκε, επίσης, πως τα παιδιά μετά τη χρήση του υλικού το τοποθετούν πάλι πίσω στη θέση του χωρίς να δημιουργούν αταξία.

Περιοχή μουσικής. Η περιοχή της μουσικής είναι οργανωμένη κοντά στο κουκλοθέατρο. Η περιοχή της μουσικής είναι κοινή για όλα τα τμήματα του προσχολικού κέντρου, εκτός του βρεφικού το οποίο διαθέτει τη συγκεκριμένη περιοχή στην αίθουσά του. Στην περιοχή αυτή υπάρχει ένα έπιπλο με χαμηλά ράφια, στο οποίο είναι τοποθετημένα τα μουσικά όργανα, τα οποία είναι, κυρίως, αγορασμένα από το εμπόριο. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν ηλεκτρικές κιθάρες, τύμπανα, μαράκες και αρμόνια. Παρατηρήθηκε πως δεν υπάρχουν καθόλου μουσικά όργανα φτιαγμένα από τα ίδια τα παιδιά. Σχετικά με το υλικό που διαθέτει η περιοχή,

είναι προσαρμοσμένο στην παιδική ηλικία και διατηρημένο σε καλή κατάσταση γιατί ανανεώνεται τακτικά (Εικόνα 11).

Εικόνα 11: Περιοχή μουσικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: « Γενική επισκόπηση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων»

6.1 Εισαγωγή

Όπως έχει προαναφερθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια, η οργάνωση του χώρου παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε ένα προσχολικό περιβάλλον. Η σημασία της καλής οργάνωσης είναι μεγάλη, γιατί αυτή καθορίζει τη δυνατότητα σωστής λειτουργίας οποιουδήποτε χώρου, ικανοποιώντας τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα τόσο των παιδαγωγών όσο και των παιδιών. Για να υλοποιηθούν μάλιστα οι στόχοι του προγράμματος, ο χώρος διαμορφώνεται σε κέντρα ενδιαφέροντος στα οποία τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να παίξουν και να εργαστούν ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους (Παπανικολάου, 1988).

Το παρόν κεφάλαιο στόχο έχει να παρουσιάσει μια γενική επισκόπηση των αποτελεσμάτων της έρευνας σχετικά με την οργάνωση των τμημάτων και τα κέντρα ενδιαφέροντος. Συνάμα, θα γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας, με τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών σχετικές με το θέμα.

6.2 Η οργάνωση του χώρου των προσχολικών προγραμμάτων σε κέντρα ενδιαφέροντος

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, διαπιστώνεται πως ο χώρος, η διαρρύθμιση και ο εξοπλισμός των τμημάτων του προσχολικού προγράμματος, στο οποίο διεξήχθη η έρευνα, ακολουθούν εκ πρώτης όψεως, τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι λίγο διαφορετική.

Όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος και αναφέρει στην έρευνά του ο Γερμανός (2002), η συνέχεια του χώρου αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη σωστή οργάνωση. Η παρατήρησή του, ωστόσο, έδειξε πως οι χώροι του δείγματος παρουσιάζουν έναν ελλιπή συσχετισμό χώρων, μία ασυνέχεια χώρου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αίθουσες συνδέονται μεταξύ τους μόνο με πόρτες, που χρησιμοποιούνται περισσότερο ως σημεία ελέγχου παρά επικοινωνίας. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και στο προσχολικό περιβάλλον του δείγματός μας.

Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τον τρόπο διαρρύθμισης, όλα τα τμήματα του προσχολικού προγράμματος, είναι διαμορφωμένα σε κέντρα ενδιαφέροντος, τα οποία είναι σχεδιασμένα για αυθόρμητες δραστηριότητες παιχνιδιού. Η διαρρύθμιση του

χώρου σε κέντρα ενδιαφέροντος διευκολύνει την ικανοποίηση των διαφόρων ενδιαφερόντων των παιδιών και την εργασία σε ομάδες.

Η οργάνωση του χώρου του δείγματός μας σε επιμέρους περιοχές επιβεβαιώνει τα πορίσματα της έρευνας του Γερμανού (2005), σύμφωνα με τον οποίο η τυπική αίθουσα του προσχολιού περιβάλλοντος περιλαμβάνει δύο είδη επιμέρους χώρων. Την παρεούλα και τα κέντρα ενδιαφέροντος. Η παρατήρησή μας, έδειξε, πως τόσο στο προνηπιακό όσο και στο νηπιακό τμήμα, η αίθουσα περιλαμβάνει δύο είδη επιμέρους περιοχών: την παρεούλα και τα κέντρα ενδιαφέροντος. Το βρεφικό τμήμα από την άλλη είναι διαμορφωμένο μόνο με ελάχιστα κέντρα ενδιαφέροντος σε σχέση με τα υπόλοιπα τμήματα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στις μικρές διαστάσεις της αίθουσας. Διαπιστώθηκε πως ο μικρός αριθμός κέντρων ενδιαφέροντος του βρεφικού τμήματος και το γεγονός ότι το υλικό τους δεν ανανεώνεται τακτικά, κάνει τα παιδιά να χάνουν γρήγορα το ενδιαφέρον τους και έτσι προκαλείται πλήξη. Επίσης, οι μικρές διαστάσεις της αίθουσας του βρεφικού τμήματος, περιορίζει την ελευθερία κινήσεων των παιδιών. Το προνηπιακό και νηπιακό τμήμα, από την άλλη μεριά διαθέτουν αρκετά μεγάλες αίθουσες και σύμφωνα με την παρατήρηση, τα κέντρα ενδιαφέροντος βρίσκονται τοποθετημένα στην περιφέρεια του δωματίου, ώστε να μένει ο κεντρικός χώρος ανοικτός, για ομαδικές δραστηριότητες.

Όσο αφορά τα κέντρα ενδιαφέροντος όλων των τμημάτων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, στην πλειοψηφία τους χαρακτηρίζονται από εξειδίκευση στην οργάνωσή και τον εξοπλισμό τους. Τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν με τα αποτελέσματα της έρευνας του Γερμανού (2005), σύμφωνα με τα οποία η εξειδίκευση των κέντρων ενδιαφέροντος είναι τόσο μεγάλη που δεν επιτρέπει στο χώρο παρά μόνο μία δυνατότητα λειτουργίας. Η αδυναμία του χώρου να λειτουργήσει με εναλλακτικές μορφές, συμβάλλει στην τυποποίηση των πρακτικών στην τάξη, στην μείωση του ενδιαφέροντος των παιδιών και στην υποβάθμιση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με έρευνες του Hohmann και Weikart (1995× βρέθηκε στο Σιβροπούλου, 1997) τα κέντρα ενδιαφέροντος που υπάρχουν συνήθως σε μια αίθουσα είναι τα εξής: η περιοχή του οικοδομικού και παιδαγωγικού υλικού, το κουκλοθέατρο, η περιοχή των εικαστικών, της βιβλιοθήκης, περιοχή με το μαγαζάκι. περιοχή άμμου και νερού, περιοχή μουσικής, ζώων και φυτών και ηλεκτρονικού

υπολογιστή. Συγκρίνοντας την έρευνα αυτή με τα αποτελέσματα της παρατήρησής μας διαπιστώνουμε πως παρά τις ελλείψεις και την τυποποίηση στην λειτουργία ορισμένων περιοχών, υπάρχει μια προσπάθεια από τη μεριά των παιδαγωγών για τη δημιουργία κέντρων ενδιαφέροντος που ανταποκρίνονται σε πιο σύγχρονες αντιλήψεις. Παρατηρήσαμε, δηλαδή, πως στην πλειοψηφία τους οι αίθουσες περιλαμβάνουν περιοχή παιδαγωγικού και οικοδομικού υλικού, κουκλοθέατρο, περιοχή μουσικής, βιβλιοθήκη, περιοχή εικαστικών, κουκλόσπιτο, επίσης στο νηπιακό τμήμα έχει δημιουργηθεί περιοχή της λαογραφίας και περιοχή φυσικών επιστημών και γίνεται προσπάθεια για τον εμπλουτισμό με κατάλληλο υλικό, ώστε να συνεχιστεί η καλύτερη δυνατή λειτουργία τους.

Σχετικά με τα έπιπλα και τον εξοπλισμό των κέντρων ενδιαφέροντος, ήταν σε όλα τα τμήματα του προσχολικού κέντρου προσαρμοσμένα στην παιδική κλίμακα και κατασκευασμένα από καλής ποιότητας υλικό, σε ικανοποιητική κατάσταση και σε μεγάλο βαθμό ποικιλίας. Όπως διαπιστώθηκε και από έρευνα της Prescott (1981· βρέθηκε στο Σιβροπούλου, 1997) και τονίστηκε από την Εξάρχου (2004), όταν το υλικό είναι κατάλληλο και σε καλή ποιότητα επηρεάζει θετικά τόσο την ανάπτυξη όσο και την καλλιέργεια των γνώσεων των παιδιών. Ωστόσο, σύμφωνα με την παρατήρησή μας, δεν έλειπαν και περιοχές όπου το υλικό ήταν ακατάλληλο και κακοδιατηρημένο. Συνάμα, το εκπαιδευτικό υλικό ήταν προσιτό στα παιδιά εκτός από μερικές περιοχές που ήταν τοποθετημένο σε ψηλά σημεία ή τα παιδιά δεν είχαν ελεύθερη πρόσβαση. Συγκεκριμένα, στο βρεφικό τμήμα, τα βιβλία που διέθετε η περιοχή της βιβλιοθήκης ήταν φθαρμένα και τα παιδιά δεν είχαν ελεύθερη πρόσβαση στο υλικό της περιοχής των εικαστικών και της μουσικής. Στο προνηπιακό τμήμα, τα παιδιά δεν έχουν πλήρη πρόσβαση στα βιβλία της βιβλιοθήκης, διότι βρίσκονται σε ψηλό σημείο. Το νηπιακό τμήμα, με τη σειρά του, αντιμετωπίζει πρόβλημα στην περιοχή του παιδαγωγικού υλικού, διότι το υλικό είναι τοποθετημένο σε ψηλά ράφια που τα παιδιά δεν έχουν καθόλου πρόσβαση. Σύμφωνα και με την έρευνα της Παπανικολάου (1998), το πρόβλημα αυτό στην οργάνωση των κέντρων ενδιαφέροντος αποτελεί συχνό φαινόμενο στο προσχολικό περιβάλλον και επηρεάζει την παιδαγωγική πράξη.

Όσο αφορά την επίπλωση των κέντρων ενδιαφέροντος, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Παπανικολάου (1998), πολλά κέντρα ενδιαφέροντος αντιμετωπίζουν πρόβλημα σχετικά με τη διαρρύθμιση του χώρου. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα αποτελούν τα περιττά έπιπλα, τα οποία πιάνουν σημαντικό

χώρο και δεν καλύπτουν καμία από τις ανάγκες της τάξης. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με έρευνες, παρατηρείται μια άστοχη τοποθέτηση επίπλων στο χώρο, τα οποία δημιουργούν σύγχυση και ασάφεια. Η τοποθέτηση δηλαδή των επίπλων, δεν προσδιορίζει ξεκάθαρα την ταυτότητα των κέντρων ενδιαφέροντος και επιπλέον περιορίζει και δυσκολεύει ακόμα και την κίνηση των παιδιών. Ο χώρος των προσχολικών προγραμμάτων δεν είναι ευέλικτος και δεν επιδέχεται αλλαγές όταν υπάρχουν τόσα πολλά έπιπλα. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνά μας, δε συμβαδίζουν με αυτά της Παπανικολάου (1998). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, στο προσχολικό κέντρο που έγινε η παρατήρηση δεν υπάρχουν περιττά έπιπλα και η τοποθέτησή τους στο χώρο, προσδιορίζει ξεκάθαρα την ταυτότητα κάθε κέντρου ενδιαφέροντος και στα τρία τμήματα του προσχολικού κέντρου.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε στη διαπίστωση πως το προσχολικό πρόγραμμα που αποτελεί δείγμα της έρευνάς μας, είναι οργανωμένο και διαμορφωμένο με αρκετά κέντρα ενδιαφέροντος, γεγονός που παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών. Ωστόσο, διαπιστώσαμε πως υπάρχουν αρκετές ελλείψεις τόσο στον αριθμό των κέντρων ενδιαφέροντος και ιδιαίτερα στο βρεφικό τμήμα, όσο και στην οργάνωσή τους. Όσο αφορά τον εξοπλισμό τους, τα υλικά που διαθέτει κάθε περιοχή είναι επαρκή και ανανεώνονται τακτικά, ωστόσο βασικό γνώρισμα αρκετών κέντρων ήταν η εξειδίκευση και ο μονολειτουργικός χαρακτήρας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: «Συμπεράσματα»

7.1 Εισαγωγή

Όπως έχει διαπιστωθεί από το θεωρητικό υπόβαθρο, ο χώρος του προσχολικού περιβάλλοντος πρέπει να οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι κατάλληλος για τα παιδιά, όπως επίσης και να διαμορφώνεται σε κέντρα ενδιαφέροντος, εξοπλισμένα με το απαραίτητο υλικό. Ωστόσο, σύμφωνα με τα αποτελέσματα ερευνών, έχει αποδειχθεί πως στα Ελληνικά προσχολικά κέντρα εντοπίζονται ακόμα και σήμερα κάποια προβλήματα στην οργάνωση του προσχολικού χώρου (Γερμανός, 2002×Παπανικολάου, 1998).

Το παρόν κεφάλαιο έχει ως στόχο να παρουσιάσει τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, όπως προκύπτουν από την παρατήρησή μας. Ακόμη, έχει ως στόχο να παρουσιάσει κάποιες προτάσεις για τη βελτίωση των προσχολικών προγραμμάτων.

7.2 Συμπεράσματα

Όπως έχει αναφερθεί και από το πρώτο μέρος της εργασίας, τόσο ο χώρος όσο και η οργάνωσή του παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, καθώς μπορεί να συσχετιστεί με διαδικασίες ανάπτυξης και μάθησης και με τον τρόπο αυτό να αναδειχτεί και ως πεδίο αγωγής (Κλιάπης, 2011). Καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών, παίζουν και τα κέντρα ενδιαφέροντος, τα οποία είναι οργανωμένα και τοποθετημένα στις αίθουσες των προσχολικών προγραμμάτων.

Η παρούσα έρευνα έδειξε πως ενώ ο χώρος οργανώνεται σε επιμέρους ενότητες και πιο συγκεκριμένα σε κέντρα ενδιαφέροντος, ωστόσο, η διαρρύθμιση και η οργάνωση των κέντρων ενδιαφέροντος και του χώρου γενικότερα, παρουσιάζει ελλείψεις.

Σύμφωνα με την παρατήρηση, διαπιστώθηκε πως η τυπική αίθουσα του προσχολικού κέντρου περιλαμβάνει δύο κατηγορίες χώρου. Η πρώτη κατηγορία αφορά μιά περιοχή για καθοδηγούμενες από τον παιδαγωγό δραστηριότητες, την περιοχή της παρεούλας. Η δεύτερη περιοχή περιλαμβάνει τα κέντρα ενδιαφέροντος, καθένα από τα οποία προορίζεται για διαφορετικό είδος παιχνιδιού με ατομική ή συλλογική μορφή. Βασικό γνώρισμα ορισμένων κέντρων ενδιαφέροντος ήταν η

εξειδίκευσή τους στην οργάνωση και στον εξοπλισμό. Όπως τονίζει και ο Γερμανός (2002), στη μελέτη που έκανε, όταν η εξειδίκευση είναι τόσο μεγάλη στα κέντρα ενδιαφέροντος, δεν επιτρέπεται στο χώρο παρά μία λειτουργία. Για το λόγο αυτό άλλωστε, όπως έδειξε και η παρατήρηση, υπήρχαν μόνο μόνιμα κέντρα ενδιαφέροντος και καθόλου εποχιακά στο προσχολικό κέντρο της έρευνάς μας. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί ενδιαφέρονται για το υλικό του κάθε κέντρου και φαίνεται μια προσπάθεια από τη μεριά τους να κάνουν τις ανάλογες αλλαγές στο υλικό, όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο. Με τον τρόπο αυτό, τα κέντρα ενδιαφέροντος κρατάνε το ενδιαφέρον των παιδιών ζωντανό.

Συνάμα, όπως τονίζει η Σιβροπούλου (1997), θα πρέπει να υπάρχουν διακριτικά όρια στα κέντρα ενδιαφέροντος για να γνωρίζουν τα παιδιά το είδος των δραστηριοτήτων που φιλοξενεί κάθε περιοχή. Στις αίθουσες του προσχολικού κέντρου του δείματός μας, τα διακριτικά όρια ήταν αντιληπτά στα παιδιά είτε με πραγματικό είτε με συμβολικό τρόπο, παρ'όλα αυτά όμως δεν υπήρχαν διακριτικά όρια σε όλες τις περιοχές.

Επιπλέον, όπως τονίστηκε από τους Κουτσοβάνου & Γιαλαμά (1999), είναι πολύ σημαντικό ο χώρος της αίθουσας να είναι ευρύχωρος, ώστε να επιτρέπει στα παιδιά να εργαστούν ατομικά, ομαδικά είτε όλα μαζί, χωρίς να προκαλείται αναστάτωση. Σύμφωνα με τη δική μας παρατήρηση, υπήρχε επαρκής χώρος στην αίθουσα για ελεύθερη κίνηση, χωρίς περιττά έπιπλα, εκτός από το βρεφικό τμήμα. Η μικρή αίθουσα του βρεφικού τμήματος ευνοεί την ατομική και ομαδική εργασία αλλά δεν εξυπηρετεί την εργασία με το σύνολο των παιδιών, γεγονός που προκαλούσε αρκετές φορές σύγχυση τόσο στα παιδιά όσο και στους παιδαγωγούς. Η κακή και άσκοπη τοποθέτηση επίπλων στο χώρο προκαλεί αταξία και εκνευρισμό τόσο στα παιδιά όσο και στους παιδαγωγούς, ωστόσο κάτι τέτοιο δεν παρατηρήθηκε σε κανένα τμήμα του προσχολικού προγράμματος.

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας για τη σωστή οργάνωση, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό κομμάτι και τονίστηκε από τους Κουτσοβάνου & Γιαλαμά (1999), είναι να διέπεται η λειτουργία κάθε κέντρου ενδιαφέροντος από λειτουργικούς κανόνες, γεγονός που παρατηρήθηκε και στα τρία τμήματα του προσχολικού κέντρου του δείματός μας.

Τέλος, όπως τονίστηκε από τους Σακελλαρίου και συν. (2007), σημαντικός παράγοντας για την παιδαγωγική διάσταση του χώρου είναι ο βαθμός ελευθερίας που αφήνει στις πρακτικές του υποκειμένου. Διαπιστώθηκε, όμως, πως τα κέντρα

ενδιαφέροντος του προσχολικού κέντρου παρ' όλη την ποικιλία στον εξοπλισμό τους, χαρακτηρίζονται από τυποποίηση στην οργάνωσή τους και στερεότυπους τρόπους στην χρησιμοποίησή τους. Τα στοιχεία αυτά περιορίζουν την δυνατότητα ανάπτυξης εκπαιδευτικής αλληλεπίδρασης και στηρίζουν την ύπαρξη στερεότυπων σχολικών πρακτικών (Σακελλαρίου και συν., 2007). Επιπλέον, πρέπει να αναφερθεί ότι η ελευθερία που αφήνει ο χώρος, περιορίζεται και από το γεγονός ότι σε κάποια κέντρα ενδιαφέροντος τα υλικά δεν ήταν εύκολα προσβάσιμα από τα παιδιά.

Είναι απαραίτητο να τονιστεί πως η ελευθερία κινήσεων των παιδιών και η αλληλεπίδρασή τους με το χώρο, προσφέρει νέες δυνατότητες στην ανάπτυξη και τη μάθησή τους. Επιπλέον, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για ένα παιδί να ζει μέσα σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα, που του παρέχει όλων των ειδών τα αισθητηριακά ερεθίσματα και τις δραστηριότητες, δηλαδή αυθονία εμπειριών. Σε περίπτωση έλλειψης ερεθισμάτων, υπάρχει πιθανότητα μία δεξιότητα ή ικανότητα του παιδιού να μην αναπτυχθεί στην πληρότητά της ή ακόμα να μην αναπτυχθεί και καθόλου (Χατζήνα, 2008). Στην έρευνά μας διαπιστώσαμε πως τα οπτικά ερεθίσματα που προσφέρουν οι αίθουσες του προσχολικού κέντρου, δεν υπάρχουν σε ικανοποιητικό βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, το φαινόμενο αυτό γίνεται πιο αισθητό στο βρεφικό τμήμα, όπου τα ερεθίσματα που παρέχει ο χώρος είναι μέτριου βαθμού, δίχως κάποια ποικιλία.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται ότι είναι απαραίτητη η αναβάθμιση του χώρου του προσχολικού περιβάλλοντος. Για να υλοποιηθεί όμως κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο να εισαχθεί η εκπαιδευτική ευελιξία, που σημαίνει ανάπτυξη αλληλεπίδρασης, διαρκής εμπλουτισμός και ανανέωση των εκπαιδευτικών πρακτικών (Γερμανός, 2002).

7.3 Εισηγήσεις

Η προσχολική τάξη είναι ένας ζωντανός και δυναμικός χώρος. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι εκ φύσεως περίεργα και δημιουργικά. Για το λόγο αυτό, λοιπόν, η οργάνωση και η διαμόρφωση της αίθουσας θα πρέπει να αναδείξουν τη δημιουργικότητά τους και να προκαλέσουν την περιέργειά τους (Hatter, χ.χ).

Όπως τονίζει ο Ματσαγγούρας (2004), η παλιά σχολική αρχιτεκτονική και η όλη οργάνωση του προσχολικού χώρου, δίνει την εντύπωση ιδρύματος. Αυτή την εντύπωση πρέπει να επιχειρήσει να την αλλάξει το σύγχρονο προσχολικό περιβάλλον.

Αν το παιδί υποχρεωθεί να χρησιμοποιήσει το χώρο με στερεότυπο τρόπο, η δυνατότητα ανάπτυξης αλληλεπιδράσεων είναι περιορισμένη και η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου υποβαθμίζεται. Αντίθετα, καλό θα ήταν να υποστηριχθούν οι αυθόρμητες τάσεις του παιδιού για πρωτοβουλία, ελεύθερη έκφραση και δημιουργικότητα. Μόνο με τον τρόπο αυτό μπορούν να εμφανιστούν πρακτικές και μορφές συμπεριφοράς με υψηλό βαθμό αλληλεπίδρασης (Σακελλαρίου και συν., 2007).

Ο χώρος του προσχολικού προγράμματος, προκειμένου να επιτευχθεί η σωστή και άνετη λειτουργία όλης της ομάδας, είναι απαραίτητο να είναι οργανωμένος με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει αρκετός ελεύθερος χώρος για κίνηση. Ο χώρος πρέπει να είναι οργανωμένος σε κέντρα ενδιαφέροντος επανδρωμένα με το κατάλληλο υλικό, που ωθούν τα παιδιά σε ατομικά και ομαδικά παιχνίδια. Όταν τα κέντρα ενδιαφέροντος είναι καλά οργανωμένα, τα παιδιά κινούνται άνετα στο χώρο, παίρνουν πρωτοβουλίες, αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις και συνεργάζονται καλύτερα (Παπανικολάου, 1998).

Απαραίτητο για το χώρο του προσχολικού προγράμματος είναι: η δημιουργία ενός χώρου για τη διάρκεια της συζήτησης, με μεγάλο χαλί ή μοκέτα που μπορεί να τραβηχθεί ή να μείνει κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς (Murphy, χ.χ). Να υπάρχει αρκετός χώρος για να κάθεται αναπαυτικά όλη η τάξη και καλό θα ήταν να έχει κυκλική φορά διότι βοηθά τα παιδιά να παραμένουν στη θέση τους (Gregory, χ.χ). Η δημιουργία περιοχής για δημιουργικό παιχνίδι, συμβολικό ή δραματικό, αφήνοντας ανοιχτούς χώρους για να κινούνται τα παιδιά και να εξερευνούν (Murphy, χ.χ). Απαραίτητη κρίνεται και η δημιουργία περιοχής για εικαστικά. Αυτή η περιοχή καλό θα ήταν να διαθέτει πάτωμα από υλικό που καθαρίζεται εύκολα και πίνακες για τις εργασίες των παιδιών. Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει επαρκής χώρος για την αποθήκευση υλικού, όπως ράφια ή ντουλάπια, και χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει και νεροχύτης για πιο εύκολο καθαρισμό (Gregory, χ.χ).

Για να αποδεσμευθεί ο χώρος από τον μονολειτουργικό του χαρακτήρα, θα πρέπει να οργανωθεί σε κέντρα ενδιαφέροντος με βάση τον ατομικό ή τον ομαδικό χαρακτήρα της δραστηριότητας. Έτσι, η οργάνωση του χώρου θα συμβάλλει θετικά τόσο στην ανάπτυξη μορφών επικοινωνίας όσο και εργασίας, που συναρτώνται με την εναλλακτική ατομική και ομαδοκεντρική λειτουργία της τάξης, χωρίς να δεσμεύονται από τα τεχνικά στοιχεία μιας δραστηριότητας. Το σημαντικότερο

πλεονέκτημα αυτής της διαμόρφωσης είναι ότι ευνοεί την ανάπτυξη εκπαιδευτικής αλληλεπίδρασης (Γερμανός, 2005).

Πολύ σημαντικό, επίσης, είναι να υπάρχει αρκετός χώρος και υλικά, ώστε να μπορούν τόσο να κινηθούν όσο και να εργασθούν τα παιδιά. Όταν ο χώρος είναι περιορισμένος, η αποθήκευση και γενικώς η οργάνωση είναι ακόμα πιο σημαντική. Μια πολύ καλή ιδέα είναι, λοιπόν, η χρήση αποθηκευτικών χώρων, όπως ράφια κατά μήκος των τοίχων. Χρησιμοποιώντας ράφια αποθήκευσης, η λειτουργία της τάξης είναι καλύτερη, γιατί με τον τρόπο αυτό μεγιστοποιείται ο κάθετος χώρος, καθώς και ο χώρος του δαπέδου. Οι ανοιχτές περιοχές παρέχουν στα παιδιά άφθονο χώρο για ελεύθερο παιχνίδι αναπτύσσοντας έτσι και τη φαντασία τους (Turtenwald, χ.χ).

Είναι απαραίτητο τα υλικά να είναι αρκετά σε κάθε κέντρο ενδιαφέροντος, και όταν είναι εφικτό, να υπάρχουν τουλάχιστον δύο κομμάτια από κάθε είδος. Τόσο τα κέντρα ενδιαφέροντος όσο και τα υλικά που διαθέτουν, θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην ηλικία των παιδιών. Για παράδειγμα, στο βρεφικό τμήμα καλό θα ήταν να περιλαμβάνονται υλικά για αισθητηριακές ασκήσεις, οικοδομικού και παιδαγωγικού υλικού και υλικά για μουσική. Στα μεγαλύτερα τμήματα, θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται επιπλέον υλικά για κατασκευές και εικαστικές δραστηριότητες, υλικά που ενθαρρύνουν τη δημιουργική αναπαράσταση, τις κοινωνικές σχέσεις, την κατανόηση μαθηματικών εννοιών, όπως επίσης και την ανάγνωση και τη γραφή και φυσικά όλα αυτά τα υλικά να είναι τοποθετημένα στις ανάλογες περιοχές (Ντολιοπούλου, 2002).

Συνάμα, αναγκαία κρίνεται και η εκπαιδευτική κατάρτιση και η ενημέρωση του παιδαγωγού για τη σωστή διαμόρφωση και χρήση του χώρου. Και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς δεν αρκεί μόνο η ύπαρξη κατάλληλου εξοπλισμού και υλικού αλλά και η σωστή χρήση του χώρου από τους παιδαγωγούς, ώστε να μπορούν τα παιδιά να δρουν ελεύθερα σε αυτόν και να χρησιμοποιούν το χώρο ελεύθερα ως μέσο μάθησης (Ρέντζου, 2011). Θα πρέπει, λοιπόν, οι παιδαγωγοί να δημιουργήσουν έναν καλά οργανωμένο χώρο με κέντρα ενδιαφέροντος σύμφωνα με τις προτιμήσεις των παιδιών, με το διαθέσιμο χώρο, το υλικό και τον αριθμό των παιδιών και με το είδος του παιχνιδιού που θέλουν να προωθήσουν (Σιβροπούλου, 1997).

Ο παιδαγωγός είναι ο κύριος υπεύθυνος για τη δημιουργία μιας ευνοϊκής παιδαγωγικής ατμόσφαιρας μέσα στην οποία θα ζήσουν, θα κινηθούν, θα συνεργαστούν, θα μορφωθούν και θα κοινωνικοποιηθούν τα παιδιά. Αυτός με την ωριμότητα, την επιστημονική κατάρτιση, την ευελιξία, την κατανόηση, την αγάπη για

αυτό που κάνει και την ολοκληρωμένη προσωπικότητά του, θα μπορέσει να διαμορφώσει μια ιδανική και δημιουργική ατμόσφαιρα, ένα άριστο νοητικό και συναισθηματικό περιβάλλον (Ντούσκας, 2007).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνόγλωσση

- Altrichter, H., Posch, P., & Somekh, B. (2001). *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας, Οδηγός για φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Chauvel, D. & Michel, V. (1998). *Δραστηριότητες διερευνήσεις ανακαλύψεις, για παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού* (Μετάφραση Δαπόντες Ν.). Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδάνος.
- Cohen, L., & Manion, L. (2000). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.
- Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης: Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γερμανός, Δ. (2004). *Χώρος και διαδικασίες αγωγής: Η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γερμανός, Δ., (2005). *Θέματα οργάνωσης του χώρου στη δημιουργία εκπαιδευτικού περιβάλλοντος για Διαθεματικά Προγράμματα Σπουδών*. Στο Γερμανός, Δ., Παναγιωτίδου, Ε., Μπίκος, Κ., Μπότσογλού, Κ., Μπιρμπίλη, Μ. (επιμ.). *Η διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μέθησης στην προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία*. (σ.σ. 40-51). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γερμανός, Δ. (2011). *Ο χώρος ως παράγοντας αναβάθμισης του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στο νηπιαγωγείο*. Στο Χρυσανθίδης, Κ. και Σιβροπούλου, Ε. (Επιμ.). *Αρχές και προοπτικές της προσχολικής εκπαίδευσης* (σ.σ. 23-42). Αθήνα: Κυριακίδη.
- Γκλιάρου, Ν. (2012). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2001). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο*. Φ.Ε.Κ. αρ. 1376 τ. Β' 18/10/2001. σ. 1623-1783
- Δαράκη, Π. (1995). *Το προσχολικό παιδί και οι αγάδες του, με τη συνεργασία των νηπιαγωγών Σιόντη Ε. – Μερικου Π.* Αθήνα- Γιάννινα: Δωδώνη.

- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., και Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Εξάρχου, Ν. (2004). *Βιωματική μάθηση στην προσχολική ηλικία. Μεθοδολογική προσέγγιση δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Ατροπός
- Θάνου, Α. (2001). *Πειράματα στο νηπιαγωγείο, Θεωρητικό υπόβαθρο και δραστηριότητες*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Καραθανάση, Α. (2011). *Οργάνωση χώρου στο νηπιαγωγείο*. Blogs.sch.gr Διαθέσιμο στο <http://blogs.sch.gr/ankarath/2011/02/02/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BD%CE%B7%CF%80%CE%B9%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%BF/>. Πρόσβαση στις 16 Ιανουαρίου 2012.
- Καρτασίδου, Λ., Λιώνη, Σ., Μακρή, Ε., (2001). *Οργάνωση βρεφονηπιακών τμημάτων & μορφές δραστηριοτήτων προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. ΟΕΔΒ.
- Κεφαλίδου, Μ. (2011α). *Η αξία της μουσικής στην προσχολική εκπαίδευση*, Διαθέσιμο στο KindyKids.gr/mousiki-niapiagwgeio/272-aksia-mousikis-niapiagwgeio.html. Πρόσβαση στις 4-2-2012
- Κεφαλίδου, Μ. (2011β). *Οργάνωση της γωνιάς των εικαστικών στο νηπιαγωγείο*, Διαθέσιμο στο KindyKids.gr/texni-niapiagwgeio/249-organwsi-gwnias-eikastikwn.html. Πρόσβαση στις 5-2-2012.
- Κιαμίλη, Ι. (2010). *Η γωνιά της βιβλιοθήκης στο νηπιαγωγείο*. Διαθέσιμο στο kindergartentodaygr.blogspot.com/2010/12/blog-post_9020.html. Πρόσβαση στις 5-2-2012.
- Κλιάπης, Π. (2011). *Η δημιουργία εμπλουτισμένου μαθησιακού περιβάλλοντος με υπέρβαση του σχολικού χώρου και εφαρμογή σε νέα διδακτική προσέγγιση των μαθηματικών*. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κολιάδης, Ε. (1997). *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.

- Κουτσοβάνου, Ε. & Γιαλαμάς, Β. (1999). *Ο χώρος του νηπιαγωγείου και οι διαδικασίες μάθησης και διδασκαλίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κουτσοβάνου, Ε. και ομάδα εργασίας (1997). *Μορφές και τρόποι εργασίας στο νηπιαγωγείο*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λοΐζου, Ε. (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Προσχολικής Εκπαίδευσης*, Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. *Νοσηλευτική*, 46(1), 88 - 98.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η σχολική τάξη: Χώρος, ομάδα, πειθαρχία, μέθοδος*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια (1981). *Οργάνωση*, τ.25^ο, σ. 561 Μόσχα: Ντυπόν-Οσκινέλλα, Ακάδημος.
- Μιχαλοπούλου, Κ. & Χιωτάκη, Ε. (2001). *Δραστηριότητες για ανακάλυψη και κατανόηση του περoβάλλοντος στην προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μπίκος, Κ. (2004). *Αλληλεπίδραση και κοινωνικές σχέσεις στη σχολική τάξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2002α). *Σύγχρονα προγράμματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2002β). *Σύγχρονες Τάξεις Προσχολικής Αγωγής*. Αθήνα: Gutenberg
- Ντούσκας, Ν. Θ. (2007). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο. *Επιστημονικό Βήμα*, 6, 28 – 41.
- Οικονόμου, Α. (2010). *Αναπαραστάσεις χώρου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Εξελικτική πορεία*. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκη
- Οργανισμός Σχολικών Κτιρίων Α.Ε. (2008). *Οδηγός μελετών για διδακτήρια όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης*. Διαθέσιμο στο http://www.osk.gr/UserFiles/File/Odigos_Meleton.pdf πρόσβαση 18 Απριλίου 2012

- Παπαθανασίου, Α. (2000). *Προγράμματα και δραστηριότητες στους κρατικούς παιδικούς σταθμούς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπανικολάου, Ρ. (1998). *Οργάνωση και διαμόρφωση χώρου στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα (2000). *Χώρος*, τ 61^ο, (σ. 394), Αθήνα: Πάπυρος.
- Ρέντζου, Κ. (2011). *Αξιολόγηση της ποιότητας της παρεχόμενης αγωγής και φροντίδας σε προσχολικά κέντρα. Μια προσέγγιση από μεριά του ερευνητή, των παιδαγωγών και των γονέων*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Σακελλαρίου, Μ., Ρέντζου, Κ. & Σακκά, Μ. (2007). *Κατανοώντας το πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης: Ποιότητα περιβάλλοντος τάξης και κοινωνική συμπεριφορά μέσα από την έρευνα δράσης*. Στο Γ.Δ Καψάλης και Α.Ν. Κατσίκης (επιμ.) Πρακτικά συνέδριο. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας (σ.σ. 1020 - -1031). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Σαχίνη – Καρδάση, Α. (2007). *Μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: Βήτα.
- Σέξτου, Π. (1998). *Δραματοποίηση, το βιβλίο του παιδαγωγού- εμψυχωτή (Μέθοδος – Εφαρμογές – Ιδέες)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Σιβροπούλου, Ρ. (1997). *Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου στο πλαίσιο του παιχνιδιού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Συγκολλίτου, Ε. (1997). *Περιβαλλοντική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Υδρία (1988). *Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια: Ελληνική και παγκόσμια, Οργάνωση*, τ 42^ο, σ. 101. Αθήνα: Εταιρία Ελληνικών εκδόσεων.
- Υδρία (1998). *Χώρος*, τ 55^ο, (σ. 178-179), Αθήνα: Εταιρία Ελληνικών Εκδόσεων.
- Χατζήνα, Φ. (2008). *Ερωτήματα για τη σύγχρονη προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Χρυσοφίδης, Κ. και Σιβροπούλου, Ε. (Επιμ.). (2011). *Αρχές και προοπτικές της προσχολικής εκπαίδευσης, αφιέρωμα στην Ευγενία Κουτσουβάνου*. Αθήνα: Κυριακίδη.

B. Ξενόγλωσση

- Butin, D. & Woolums, J. (2009). *Early Childhood Centers*. Washington, DC: National Clearinghouse for Educational Facilities, Διαθέσιμο στο <http://www.ncef.org/pubs/earlychild.pdf> πρόσβαση 5 Ιουνίου 2012.
- Gonzalez - Mena, J. (2008). *Foundation of early childhood education, teaching children in a diverse society*. New York: Mc Graw- Hill.
- Gregory, J. (χ.χ.). *How to arrange a preschool classroom*. Διαθέσιμο online στο http://www.ehow.com/how_4499359_arrange-preschool-classroom.html. Πρόσβαση 11 Δεκεμβρίου 2012.
- Hatter, K. (χ.χ.). *Preschool classroom decoration ideas*. Διαθέσιμο online στο http://www.ehow.com/way_5405844_preschool-classroom-decoration-ideas.html. Πρόσβαση 11 Δεκεμβρίου 2012.
- Higgins, Steve - Hall, Elain - Wall, Kate - Woolner, Pam - McCaughey, Caroline (2004). *The Impact of School Environments: A Literature Review*. The Centre for Learning and Teaching. School of Education, Communication and Language Science. University of Newcastle
- Isbell, R. (2008). *An environment that positively impacts young children*. Διαθέσιμο στο http://www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=334 Πρόσβαση 10 Ιουλίου 2012.
- Murphy, P. (χ.χ.). *How to set up a 2year- old preschool classroom*. Διαθέσιμο online στο http://www.ehow.com/how_4821575_set-up-yearold-preschool-classroom.html Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2012.
- Sanoff, Henry - Pasalar, Colan & Hashas, Mine (2004). *School Building Assessment Methods*. School of Architecture, College of Design, North Carolina State University
- Turnewald, K. (χ.χ.). *How to get the most from a small preschool classroom*. Διαθέσιμο online στο http://www.ehow.com/info_12181429_small-preschool-classroom.html Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2012.
- Segal, M. Bardige, B. Woika, M. J. & Leinfeider, J. (2006). *All about child care and early education. A comprehensive resource for child care professionals*. United States: Pearson education.

Wardle, F. (2008). *Creating indoor environments for young children*. Διαθέσιμο στο http://www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=294 πρόσβαση 8 Ιουνίου 2012.